

OPŠTINA TIVAT

TIVAT
mnogo svjetova u jednom

PROGRAM RAZVOJA KULTURE OPŠTINE TIVAT 2015 – 2020 GODINE

“Svi izrazi koji se u ovom Nacrtu Programa koriste za fizička lica u muškom rodu obuhvataju iste izraze u ženskom rodu”

SADRŽAJ

1.Uvod

- 1.1. O Tivtu
- 1.2. Statistički podaci
- 1.3. Metodologija izrade opštinskog programa razvoja kulture
- 1.4. Strateško planiranje

2.Normativni okvir

3.Finansijski okvir

4.Institucionalni okvir

- 4.1.Sekretarijat za upravu i društvene djelatnosti
- 4.2.Savjet za kulturu opštine Tivat
- 4.3.JU Centar za kulturu
  - 4.3.1. Kadrovska struktura
  - 4.3.2. Prostorno-tehnički kapaciteti
  - 4.3.3.Finansiranje

5.Kulturno umjetničko stvaralaštvo

- 5.1. Pozorišna djelatnost
- 5.2. Muzička djelatnost
- 5.3. Likovna umjetnost
- 5.4. Izdavačka djelatnost
- 5.5. Kinematografija
- 5.6. Muzejska i galerijska djelatnost
  - 5.6.1. Muzej i galerija
  - 5.6.2. Zbirka Pomorskog nasljeđa
- 5.7. Amaterizam
  - 5.7.1. Glazbeno prosvjetno društvo

5.7.2. Bokeljska mornarica

5.7.3. NVO « Ars praesentia Boke kotorske «

5.7.4. KUD „BOKA“

5.7.5. Klapa „JADRAN“

5.7.6. Kulturno zavičajno udruženje „NAPREDAK“ GORNJA LASTVA

5.7.7. Foto kino klub „MLADOST“

5.7.8. Matica Boke - podružnica Tivat

5.8. Manifestacije i festivali

6. Kulturna baština u opštini Tivat

6.1. Nepokretna kulturna baština

6.1.1. Kulturna dobra

6.1.2. Sakralna arhitektura

6.1.3. Profana arhitektura

6.1.4. Ambijentalne cjeline

6.1.5. Fortifikaciona arhitektura

6.2. Pokretna kulturna baština

6.3. Nematerijalna kulturna baština

7. Spomen- obilježja

8. Arhitektura i urbanizam u opštini Tivat

9. Arheologija i mogućnosti

9.1. Prijedlog za reviziju otkrivenih i rekognosciranje terena

radi utvrđivanja novih nalazišta

9.2. Arheološki turizam

9.3. Valorizacija arheološkog nasljeđa

9.4. Arheološke zone i arheološki lokaliteti opštine Tivat

10. Kulturne prakse građana i građanki opštine Tivat

(ANKETA)

10.1. Rezultati ankete turista

11. SWOT analiza(snage,slabosti,mogućnosti,prijetnje)

12. Vaninstitucionalna kulturna praksa u opštini Tivat

12.1. Mjere koje afirmišu rodnu ravnopravnost kroz kulturu

12.2. Mjere koje stimulišu kulturne potrebe mladih

12.3. Inkluzija osoba sa invaliditetom u projekte kulture

12.4. Inkluzija djece i mladih sa smetnjama u razvoju u projekte kulture

13. Kulturni turizam**14. Korišćenje fondova EU****15. Medjunarodna kulturna saradnja****16. Strateški pravci razvoja****17. Monitoring i evaluacija**

UVOD

1.1.0 TIVTU

Tivat se nalazi u centralnom dijelu Bokokotorskog zaliva, ispod Vrmca (765 m), ogranka Lovćena, koji se proteže sjeveroistočnom stranom grada. U južnom dijelu opštine nalazi se tivatsko polje i krtoljski arhipelag. Na zapadnoj strani je poluostrvo Luštica. Geografsko-klimatski uslovi i prirodne ljepote svrstavaju Tivat u veoma privlačna turistička mjesta.

O porijeklu imena Tivat postoji više različitih mišljenja. Prema prvom, naziv Tivat izveden je od imena ilirske kraljice Teute koja je jedno vrijeme imala svoju prijestonicu u Risnu, a možda i ljetnikovce u blizini današnjeg Tivta. Po drugom mišljenju naziv bi mogao biti izveden od imena hrišćanskih svetaca kao što su sanctus Theodorus, Theodosius, Theodotus, Theodulus ili srednjovjekovnog (XII v.) Theudo, Teodo. Treće stanovište je da naziv jednostavno potiče od keltske riječi „touto“ što znači grad.

U istoriji Boke Kotorske jasno se izdvajaju sljedeće epohe: ilirska, rimsko-vizantijska, nemanjićka, mletačko-turska i austro-ugarska. Obale tivatskog zaliva prošle su kroz sve ove epohe, o čemu svjedoče kako mnogi arheološki nalazi, postojeći spomenici stare arhitekture, tako i pisani istorijski izvori.

Za ilirski period, koji se završava 168/7. godine p.n.e. propašću ilirske države, postoji mali broj arheoloških nalaza. Rimski period je znatno bogatiji. U starijoj literaturi može se naći mišljenje da se u predjelu Bobovišta (današnje Kalardovo) nalazio neki drevni grad. Period nemanjićke vladavine u Boki Kotorskoj počinje krajem 1185. godine i traje do 1370. godine, kada se Kotor i njegov distrikt nalaze u okvirima srednjovjekovne države Nemanjića.

Godine 1420 uspostavljena je vlast Mletačke republike koja je trajala do kraja XVIII vijeka.

U srednjem vijeku naziv Theudo je obuhvatao prostor od Plavde, kod Lepetana do Pina – današnjeg pristaništa u Tivtu. Na tom prostoru, a i dalje prema današnjoj Župi, bilo je nekoliko imanja sa dvorcima – ljetnikovcima kotorskih vlastelinskih porodica, opasanih zidovima, od čega se nešto i danas sačuvalo.

Seosko stanovništvo živjelo je u zaseocima u bližoj i daljoj okolini ljetnikovaca, a svi su bili obuhvaćeni imenom Crni Plat, koje nalazimo u arhivskim dokumentima do kraja XVIII vijeka. Značajnu prekretnicu u istoriji Boke Kotorske predstavljao je pad Mletačke Republike 1797. godine. Tada počinje period od skoro dvadeset godina u kome su se smjenjivale razne vlasti, dok 1814. godine nije uspostavljena austrougarska vlast koja je trajala do sloma monarhije 1918. godine.

Tivat se kao grad počeo razvijati tek krajem XIX vijeka, kad je osnovana vojno-pomorska luka Arsenal. Do izgradnje Arsenala zemljišni posjedi u Tivtu bili su uglavnom u rukama feudalne vlastele Prčanja, Perasta, Dobrote i Kotora, dok je sam Tivat, tokom nekoliko stotina godina, bio izrazito poljoprivredno naselje. Rjeđe su bili poznati primjeri pomorskih zanimanja. Sudeći po dostupnim podacima, stanovništvo se u srednjem vijeku bavilo pretežno zemljoradnjom, i to

uglavnom vinogradarstvom. O stočarstvu u to doba ima veoma malo podataka. Pored poljoprivrede i stočarstva, od sredine XVIII vijeka, susreće se i gajenje maslina.

U neposrednoj blizini Prevlake nalazila su se solila, po kojima se kasnije taj dio nazvao Soliocko polje. Prema podacima iz perioda mletačke vlasti, godine 1425. postojalo je 109 solila. Ona su bila od velike važnosti za život njihovih vlasnika. Od kraja XIX vijeka počinje period industrijalizacije. Prva fabrika, koja se zvanično zvala „Prva bokeška glinena industrija“, otvorena je u Krtolima. Tako je, već 1920. godine, u Tivtu živjelo i radilo 700 industrijskih radnika. Ubrzo je otvorena i druga fabrika, Glinena industrija „Račica“, ali je ključnu ulogu imalo osnivanje pomorskog Arsenala 1889.godine.

Nakon toga počinje period ubrzanog otvaranja zanatskih, trgovinskih i ugostiteljskih radnji. Grade se i proširuju škole, izgrađuje pristanište, a brodovi Zetske, Jadranske i Dubrovačke plovidbe održavaju redovne linije. Prva električna centrala počela je sa radom u Arsenalu i podmirivala je potrebe ovoga preduzeća i više obližnjih naselja. Četrdesetih godina XX vijeka u Tivtu je bilo zaposleno preko 1.600 industrijskih radnika.

Pred II svjetski rat, Bokokotorski srez, kojem je pripadao i Tivat, bio je najrazvijenija privredna regija ekonomski nerazvijene Crne Gore. Ekonomsku razvijenost prati i stalni razvoj pismenosti, obrazovanja i kulture. Na području današnje opštine Tivat postojala je razvijena mreža kulturno-prosvjetnih i sportskih društava, a procenat od 20% nepismenog stanovništva, prema 56% na nivou Crne Gore, govori o relativnoj razvijenosti ovoga kraja u odnosu na širu regiju. Od 1898. godine, kada počinje izgradnja Arsenala – Državne radionice, do II svjetskog rata, Tivat postaje sve veće i značajnije vojno središte. Za potrebe vojske grade se kasarne, stanovi i drugi objekti, a mogućnost zapošljavanja u radionicama Arsenala postepeno dovodi do preseljenja većeg broja stanovnika iz gornjih sela u priobalni dio.

Prve četiri decenije XX vijeka značajnije su za razvoj Tivta nego mnogo duži periodi u njegovoj ranijoj istoriji. To je vrijeme urbanog razvoja, značajnih političkih događaja i izmjene socijalnog sastava stanovništva.

Kao i ostali gradovi Boke Kotorske i Crne Gore, Tivat se nakon 1918. godine nalazi u sastavu Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, kasnije Kraljevine Jugoslavije. Godine 1941 grad okupiraju trupe “sila osovine”. Sve do oslobođenja, od strane partizanskih odreda, u novembru 1944. godine, u njemu borave njemački i italijanski vojnici.

Od 1945.g. do 1991.g., Tivat je dio SFR Jugoslavije, potom Savezne Republike Jugoslavije, a od 2006.g. samostalne Crne Gore.

Nakon 1945. godine Tivat se razvija kao grad orijentisan na razvoj turizma, da bi danas bio prvenstveno moderan turistički grad.

Teritorija opštine Tivat zahvata 4.609 hektara (46,09 km²). Opština je administrativno podijeljena u 6 mjesnih zajednica (Lepetani, Lastva–Seljanovo, Tivat, Gradiošnica, Krtoli, Krašići) i 13 katastarskih opština, kojima gravitiraju sljedeća naselja: Lepetani, Donja Lastva, Seljanovo, Gornja Lastva, Tivat, Bogodašići, Mrčevac, Đuraševići, Bogišići, Radovići, Milovići, Gošići, Krašići.

Površina morskog dobra u Opštini Tivat iznosi 746,3 ha, što je 16,2% opštine. Dužina obale morskog dobra u Opštini Tivat iznosi 41,81 km (4,75 km je obim ostrva i 37,06 km dužina obale), dužina plaže je 9,22 km, a površina 7,09 ha.

1.2. Statistički podaci

Prema rezultatima popisa stanovništva, domaćinstava i stanova iz 2011. godine u opštini Tivat živi 14.031 stanovnika (2,26% stanovništva Crne Gore), od čega 6.903 muškaraca (49,2%) i 7.128 žena (50,8%). Od toga, 10.237 stanovnika/ca živi u urbanom području (72,96%), a 3.794 u ruralnim oblastima (27,04%). Prema rezultatima navedenog popisa, u opštini postoji 4.862 domaćinstva (2,5% domaćinstava Crne Gore).

Što se tiče obrazovne strukture stanovništva prema popisu iz 2011. godine, 21% stanovnika je visokoobrazovano (prosjeak iznad republičkog). Stopa nepismenih je 0,8%.

Tabela 1: stanovništvo staro 10 i više godina prema pismenosti

	Ukupno stanovništvo starosti 10 i više godina	Nepismeni	Stopa nepismenih
Crna Gora	542,649	8,149	1,5%
Tivat	12,379	100	0.8%

Izvor: monstat

Tivat je tokom XX vijeka bio tipični industrijski grad. Može se čak reći da je bio „dijete“ Arsenala (Remontnog zavoda „Sava Kovačević“) i ciglarske industrije u Račici. Međutim, ekonomska kriza tokom osamdesetih godina XX vijeka, potom raspad SFRJ i ratovi koji su uslijedili doveli su do gašenja ovih industrijskih giganata. To je dovelo do povećanja nezaposlenosti u gradu i potrebe za transformacijom iz vojno-industrijskog u nautički centar i modernu turističku destinaciju.

1.3. Metodologija izrade Programa razvoja kulture opštine Tivat (2015–2020. godinu)

Program razvoja kulture donosi se na 5 godina i sastoji se iz analize stanja, u skladu sa Nacionalnim programom razvoja kulture. Tokom izrade konsultovan je Strateški plan razvoja opštine kao i drugi važni strateški dokumenti.

Program razvoja kulture obuhvata: likovnu umjetnost, muziku, pozorište, kinematografiju, izdavaštvo, zatim kulturnu baštinu, međuinstitucionalnu saradnju, međunarodnu saradnju, alternativno djelovanje sa ciljem dijagnostifikovanja trenutnog stanja i donošenja prijedloga mjera i aktivnosti radi usvajanja Programa razvoja kulture.

Program razvoja kulture sadrži¹:

- analizu stanja i potreba u kulturi;
- utvrđivanje izvora finansiranja; analiza subjekata kulture;

¹ Nacionalni program razvoja kulture 2011-2015

- analizu stanja infrastrukture potrebne za realizaciju projekata u kulturi;
- valorizaciju kulturne baštine;
- mjere koje afirmišu princip rodne ravnopravnosti;
- mjere koje će kulturu učiniti dostupnijom osobama sa invaliditetom,

i drugo, što je od značaja za razvoj kulture.

Proces na izradi Programa razvoja kulture opštine Tivat započet je 2011. godine, neposredno nakon usvajanja Nacionalnog programa razvoja kulture 2011-2015.godine. Partner Opštini u ovom poslu bila je nevladina organizacija Expeditio, Centar za održivi prostorni razvoj iz Kotora. Ova organizacija je ujedno i inicirala participativni proces donošenja ovog strateškog dokumenta. Uloga NVO Expeditio u samom procesu izrade Lokalnog programa razvoja kulture bila je prvenstveno da obezbijedi bazu neophodnih ulaznih istraživanja.

Proces izrade Programa razvoja kulture za period 2015–2020 podrazumijevao je sljedeće korake:

1. Izrada baze podataka kulturnih aktera opštine Tivat

Ovaj korak podrazumijevao je kreiranje baze podataka različitih zainteresovanih strana koje djeluju u oblasti kulture na teritoriji opštine Tivat. Baza podataka sadrži informacije o donosiocima odluka u kulturi, akterima/kama savremenog kulturnog stvaralaštva (umjetnici, umjetničke grupe i organizacije koje ih podržavaju), kulturnim institucijama, nevladinim organizacijama u kulturi, umjetničkim udruženjima, neformalnim umjetničkim grupama, itd.

2. Formirana je radna grupa od strane Predsjednika opštine (24.06.2015.g.), sa namjerom kreiranja Programa razvoja kulture. Osnovni zadatak Radne grupe je da pored analize stanja predloži ciljeve razvoja i prioritete razvoja kulture u narednih 5 g. i odredi organizacione i finansijske mjere za njihovo ostvarivanje.

3. Informisanje kulturnih aktera i građana o izradi Nacrta Programa razvoja kulture opštine Tivat 2015–2020.

Putem pismenih dopisa, e-mail obavještenja, kao i putem štampanih i elektronskih medija, kulturni akteri i javnost su informisani o procesu izrade Programa razvoja kulture opštine Tivat. Takođe, oni su ovim putem pozvani da se aktivno uključe u proces konsultacija i izrade prijedloga dokumenta.

4. Realizovano je istraživanje kulturnih navika i potreba građana sa teritorije opštine Tivat. Istraživanje je sprovedeno tokom avgusta i septembra 2015.godine i obavljeno je putem direktnog anketiranja na uzorku od 570 građana sa teritorije opštine Tivat.

Anketa je trajala u prosjeku po anketiranom oko 15- 20 minuta, a pitanja koja su postavljana građanima odnosila su se na njihove kulturne navike, i ocjenu kulturne ponude u opštini Tivat. Podaci su analizirani kako bi se dobila slika stanja u kulturi (SWOT ANALIZA).

Program razvoja kulture opštine Tivat u periodu od 2015. do 2020. godine, urađen je sa ciljem izrade planskog okvira za sprovođenje kulturne politike. Usvajanje ovog strateškog dokumenta rezultiraće unapređenjem kulturnog života grada.

1.4. Strateško planiranje

U jednoj od mnogobrojnih definicija ovog pojma, strateško planiranje se određuje kao „sistematski proces kroz koji se, među ključnim akterima zainteresovanim za organizaciju, ostvaruje saglasnost i posvećenost prioritarnim ciljevima koji su ključni za ostvarenje misije organizacije i koji odgovaraju na promjene u okruženju“. Definicija ima nekoliko značajnih elemenata, čije se važenje ne mijenja u zavisnosti od toga u kojim okvirima se vrši planiranje.

Prvi je da strateško planiranje jeste sistematski proces - što znači da se radi o procesu koji je strukturisan, koji se odvija prema određenim pravilima, u nekoliko unaprijed definisanih faza i koji je baziran na podacima o akterima i okruženju koji se prikupljaju tokom planiranja. Strateško planiranje se odvija kroz niz faza koje uključuju:

(1) fazu pripreme ili „planiranje planiranja“; (2) fazu određivanja strateške filozofije (definisane misije i vizije, odnosno identifikovanje ključnih identiteta); (3) fazu strateške analize (aktera i okruženja); (4) fazu strateškog programiranja (odabira strategija, određivanja ciljeva i zadataka); (5) fazu pisanja skice strategije i drugog kruga konsultacija; (6) fazu pravljenja operativnog plana i budžeta strategije; (7) fazu implementacije strategije i njenog monitoringa i evaluacije.

Prva faza uključuje formiranje tima (radne grupe) za izradu strategije, definisanje obuhvata strategije, vremena i budžeta potrebnog za njenu izradu. U njoj se vrši utvrđivanje razloga za planiranje, provjera spremnosti da se planira, izbor učesnika/ca u planiranju, definisanje uloga u procesu planiranja i identifikovanje informacija potrebnih za strateško planiranje. Rezultat ove faze je plan strateškog planiranja. Određivanje strateške filozofije strateškog plana, u slučaju organizacija, podrazumijeva definisanje misije i vizije. Pod određivanjem misije organizacije minimalno se podrazumijeva definisanje svrhe organizacije (zašto ona postoji i šta pokušava da ostvari); njene djelatnosti (glavnog metoda ili aktivnosti kroz koje organizacija pokušava da ostvari svrhu svog postojanja) i osnovnih vrijednosti (principa ili vjerovanja koji vode članove/ce organizacije dok pokušavaju da ostvare misiju organizacije). U slučaju gradova, regiona, država, ulogu orijentira koju u slučaju organizacija ima njena misija, preuzimaju gradski (regionalni, državni) identiteti.

Druga faza je određivanje vizije, i ona podrazumijeva projekciju – inspirišuću sliku koja živo predstavlja kako to izgleda uspjeh, ostvarenje suštinskih ciljeva kojima organizacija teži i koji nadahnjuju sve njene aktivnosti. Rezultat ove druge faze u procesu strateškog planiranja je skica misije i vizije.

U **trećoj fazi** vrši se strateška analiza okruženja i aktera planiranja. U okviru ove faze vrši se prikupljanje podataka potrebnih za strateško planiranje, kao i pravljenje baze podataka na osnovu koje će planeri odlučivati pri izboru prioriteta i strategija. Rezultate ove faze predstavljaju lista strateških problema i baza podataka o trenutnom stanju.

U **fazi strateškog programiranja**, na osnovu rezultata okruženja i aktera i uz pomoć unaprijed definisanih kriterijuma za određivanje prioriteta, vrši se odabir bazičnih strategija, definisanje ciljeva i rezultata i razvijanje dugoročnih finansijskih projekcija. Strateško planiranje pomaže da se identifikuju različite strateške opcije i načini pametan izbor u razvoju strateških

pravaca i projekata. Rezultat ove faze je saglasnost o osnovnim strategijama, dugoročnim ciljevima i specifičnim rezultatima.

Pravljenje skice strategije predstavlja narednu fazu u procesu planiranja. Nakon javne rasprave strategija se usvaja.

U **pretposljednjoj fazi** prave se (najčešće) godišnji akcioni ili operativni plan i operativni budžet za taj period. Strateško planiranje i operacionalno planiranje predstavljaju dva različita načina mišljenja. Strateške odluke su fundamentalne, tiču se određivanja pravca djelovanja i usmjerene su prema budućnosti. S druge strane, operacionalne odluke se odnose na svakodnevnu primjenu strateških odluka. Strateški planovi definišu prioritete koji bi trebalo da budu ostvareni u nekoliko narednih godina, dok operacionalni planovi navode aktivnosti koje bi trebalo realizovati u toku naredne godine da bi se ovi prioritete ostvarili. Operativni ili akcioni plan trebalo bi da prati i odgovarajući budžet za taj period djelovanja.

Posljednja faza u procesu strateškog planiranja jeste određivanje kako će se vršiti monitoring i evaluacija ostvarenja strategije. Monitoring predstavlja sistematsko i kontinuirano prikupljanje podataka, njihovu analizu i upotrebu radi donošenja odluka (korektivnih akcija) zasnovanih na poznavanju situacije.

Mehanizmi monitoringa obezbjeđuju da strategija ostane na zacrtanom kursu. To ne znači da bi strategija trebalo da bude fiksirana i da isključi nove potrebe, nove težnje, nove prioritete i nove razvojne tokove. Dobar menadžment je onaj koji se čvrsto drži ciljeva kojima se teži, a fleksibilan je u korišćenju sredstava da bi se ciljevi ostvarili. Pravilo kaže da bi unaprijed trebalo odrediti datum(e) kada će rezultati strategije biti evaluirani i tijelo koje će vršiti monitoring i evaluaciju implementacije plana.

Svrha evaluacije jeste da se izvrši sistematsko i, koliko je to moguće, objektivno ocjenjivanje tekućeg ili završenog plana, njegovog dizajna, implementacije i rezultata. Namjera je da se procijeni relevantnost i ostvarenje ciljeva, razvojna efikasnost, efektivnost, uticaj i održivost. Rezultat ove posljednje faze planskog ciklusa jeste kontinuirano ocjenjivanje realizacije strateškog i operacionih planova i učenje „lekcija“ koje će biti ugrađene u naredni ciklus planiranja.

Iza ovih složenih procedura u strateškom planiranju se, u stvari, traže odgovori na četiri jednostavna pitanja: (1) Ko smo mi? (to je, u slučaju organizacije, pitanje o njenoj misiji, a u slučaju gradova, regiona, država, pitanje o njihovim bazičnim identitetima); (2) Gdje smo mi? (pitanje koje se odnosi na analizu trenutnog stanja); (3) Gdje želimo da stignemo? (to je pitanje o viziji kojoj se stremi) i (4) Kako ćemo tamo stići sa pozicije na kojoj smo sada? (to je pitanje strategija u užem smislu). Već smo pomenuli da se ključna razlika između strateškog planiranja koje vrše organizacije i šire teritorijalne jedinice (gradovi, regioni, države...) ogleda u tome što gradovi nemaju misiju. Ili je pak, tačnije rečeno, njihova misija toliko složena, da ne može poslužiti kao kriterijum pri izboru strateških prioriteta i projekata.

Utoliko se, kao polazna tačka u izradi strategija razvoja gradova (a pogotovu njihovog kulturnog razvoja), uzima identifikacija i re-definisanje bazičnih identiteta gradova. Svaki grad ima mnoštvo identiteta koji su ukorijenjeni u kolektivnom sjećanju ljudi, materijalnom i nematerijalnom

nasljeđu. Međutim, identiteti gradova ne moraju biti bazirani isključivo na prošlosti (zato i govorimo o njihovom re-definisanju), nego mogu biti izgrađeni i na viziji budućnosti oko koje postoji konsenzus u javnom mnijenju grada. Među ovim mnoštvom identiteta, tokom procesa planiranja, vrši se odabir ključnih ili bazičnih identiteta koji postaju jedan od kriterijuma za selekciju strateških pravaca djelovanja.

Zadatak strategije, potom, je da ove identitete gradova obilježi i učini vidljivim njihovim stanovnicima i onima koji/e gradove posjećuju (uz pomoć odgovarajućih identitetskih markera) i da, na drugoj strani, različitim aktivnostima podstakne razvoj gradova upravo u onim pravcima, koje njihovi identiteti osvijetljavaju. Kao drugi orijentir u odabiru strateških pravaca djelovanja koristili smo strateške izazove.

U određivanju strateških pravaca djelovanja u razvoju kulture grada, kriterijumi su bili identiteti opštine Tivat i strateški izazovi na koje će kultura grada morati da odgovori u narednom periodu. Ova metodologija „identiteta i izazova“ pokazala se kao jako korisna u selekciji obilja materijala koji je prikupljen.

Područje Tivta ima izvanredne pretpostavke za razvoj različitih oblika turizma. Zahvaljujući marini Porto Montenegro, Tivat postaje lider u oblasti nautičkog turizma, ali ima dobre potencijale i zarazvoj turizma u ruralnom zaleđu, lovnog i ribolovnog turizma, izletničkog, rekreativnog i kulturnog turizma.

U Prostorno-urbanističkom planu Opštine Tivat do 2020. kao glavni pravci razvoja opštine predviđeni su:

1. Turizam i ugostiteljstvo
2. Nautički turizam, marine i popravka jahti
3. Saobraćaj – avio promet, drumski saobraćaj, pomorski putnički saobraćaj
4. (Organska) poljoprivreda, maslinarstvo, vinogradarstvo, agrumi, voće, poljoprivredni proizvodi, marikultura...

Turizam: Najznačajnije lokacije za izgradnju turističkih objekata – Plavi horizonti, Župa, Stradioti (nekadašnje turističko naselje „Sveti Marko“), Prevlaka (nekadašnje odmaralište “Ostrvo cvijeća”), uvala Zagreb, i drugi - još uvijek nijesu turistički valorizovane.

Turistički kompleks „Luštica bay “ predstavlja potpuno novo urbano područje uz zaliv Trašte. Koncipirano je u više urbanističko-arhitektonskih cjelina turističkog programa (hoteli, vile, apartmanska naselja, sportsko-rekreativni kompleksi).

Nautički turizam, marine i popravka jahti: Bokotorski zaliv je vrlo atraktivna prirodna destinacija za nautičare, a zbog svoje bogate pomorske prošlosti je i kulturološki zanimljiva. Tivat, sa svojom infrastrukturom i tradicijom u remontu brodova, ima predispozicije da bude jedna od najvećih i najopremljenijih marina. Porto Montenegro je jedna od najatraktivnijih marina, ne samo u Crnoj Gori nego i na Mediteranu. U Tivatskom zalivu planirane su marine Porto Montenegro sa 850 vezova, Lustica bay sa oko 200 vezova, i druge.

Jedan od važnih resursa opštine Tivat jesu prirodne ljepote. Najprije, tu je prirodni park Vrmac za koji postoje predlozi da se proglasi za regionalni park prirode - što nalaže saradnju između Opština Tivat i Kotor, prije svega u režimima zaštite prirodnih i kulturnih kvaliteta ovog područja. Prepletanje poljoprivrednog zemljišta (pretežno travnjaka), različitih šumskih vrsta, te prisustvo i zbijenost naselja kao što su Gornja Lastva, Gornji Bogdašići i druge ambijentalne cjeline, čini izrazit identitet tog područja. Na području Vrmca nalaze se i crkve, od kojih je najstarija iz IX vijeka, ruralne cjeline, ostaci fortifikacija i ekonomskih objekata iz perioda Austrougarske monarhije.

Poseban turistički i razvojni potencijal Tivta čini ruralni turizam na prostoru Vrmca. Na Vrmcu se nalazi i niz sela, ambijentalnih cjelina, koja su u prošlosti bila centri življenja i djelovanja stanovnika Vrmca. Očuvanjem prirodnih vrijednosti Vrmca, kao i obnovom graditeljskog nasljeđa stvaraju se uslovi za povratak stalnih stanovnika, koji bi bili domaćini turistima.

Obnovu graditeljske baštine trebalo bi da prati proizvodnja organske hrane, čime se stvaraju uslovi za turističku ponudu drugačiju od one na obali. Brdo Vrmac bi moglo postati prostor kultivisanog pejzaža, a istovremeno i eksperiment koji bi mogao biti primjer drugim sličnim prostorima u zaleđu crnogorskog primorja.

Solila: Nekadašnja solana, današnje prirodno stanište mnogobrojnih vrsta ptica i zimovalište selica, geografski se nastavlja na brdo Vrmac. Prirodni rezervat Solila je potencijal za još jednu vrstu turističke ponude – posmatranje ptica. Istovremeno, djelimičnom rekonstrukcijom nekadašnje solane, dobio bi se još jedan zanimljiv spomenik, ovaj put industrijskog nasljeđa. Solila su, rješenjem Zavoda za zaštitu prirode, od 2008. godine stavljena pod zaštitu kao specijalni rezervat prirode. Na području nekadašnje solane registrovano je 111 vrsta ptica, od kojih 109 uživa određeni vid zaštite. Neophodno bi bilo obezbijediti IBA status – «Important Bird Areas», područje od međunarodnog značaja za boravak ptica. Tivatska solila su potencijalno područje Emerald mreže. Za Crnu Goru ovaj projekat je predstavljao i pripremnu aktivnost u implementaciji Konvencije za očuvanje evropske divlje flore i faune i njihovih prirodnih staništa (Bernska konvencija), koja predstavlja glavni instrument zaštite biljnog i životinjskog svijeta, kao i njihovih staništa, koju je Crna Gora ratifikovala 2009. godine.

Posebnu atrakciju predstavlja Veliki gradski park u Tivtu, ustanovljen kao Mornarički park, kojeg je 1892. godine osnovao austrougarski admiral fon Šternek. Tokom XX vijeka pomorci su donosili stabla iz svih krajeva svijeta i tu ih sadili, stvarajući bogatu botaničku baštu, koja je i danas najveća u Crnoj Gori. Ova jedinstvena biljna cjelina, površine 5,9 ha, izgrađena je na imanjima starih kotorskih porodica Verona i Radali.

Park je postao značajan ne samo kao prirodni već i kulturno-istorijski spomenik, te je još od 1968. zaštićen. Krajem osamdesetih i tokom devedesetih godina XX vijeka o parku se vodilo malo računa. Nakon godina zapuštenosti, na inicijativu NVO „Evropski dom“ Tivat, i akcije 'Veliki gradski park u Tivtu - zaboravljena ljepota', Opština Tivat je, uz pomoć donatora, uradila rekonstrukciju parka te formirala odbor za zaštitu gradskog parka.

Godine 2014., u skladu sa Zakonom o zaštiti prirode, donesena je Odluka o proglašenju zaštićenog prirodnog dobra, kojom je Veliki gradski park proglašen spomenikom prirode III kategorije.

Saobraćaj: Aerodrom dobija veći značaj i njegov intenzivni ljetnji rad bi se produžio na cijelu godinu. Realizacijom svih potencijalnih turističkih kapaciteta, Tivat bi bio rijetko mjesto sa tako različitim mogućnostima u oblasti turizma. Njegova raznovrsnost i, istovremeno, mogućnost cjelogodišnje turističke ponude, učinila bi Tivat jednom od najzanimljivijih turističkih destinacija.

Drumski saobraćaj: predstavlja jedan od problema u opštini Tivat. Jadranska magistrala – danas glavna saobraćajnica u ovoj grani saobraćaja - postala je gradska ulica u najvećem dijelu svog prolaska kroz Tivat. U planskim dokumentima je istaknuto da je potrebno izgraditi bulevar. Prirodna konfiguracija tla na teritoriji tivatske opštine omogućuje lak biciklistički saobraćaj, pa je uz postojeće potrebno planirati povećanje mreže biciklističkih staza.

Pomorski putnički saobraćaj: Prema prostorno-urbanističkom planu Opštine Tivat obnovi pomorskog saobraćaja, posebno putničkog, trebalo bi posvetiti naročitu pažnju. Iskustva iz prošlosti kazuju da je on dobro funkcionisao. Pristaništa postoje u svim primorskim naseljima, tako da ima uslova za uspostavu jednostavnih brodskih linija među ovim i svim drugim naseljima bokokotorskog zaliva. Poljoprivreda: Nekada osnovnom djelatnošću u opštini Tivat, danas se bavi manje od 1% stanovništva.

Ništa manji značaj u izrastanju opštine Tivat u prestižnu turističku destinaciju imaće i njeni kulturni resursi – i to kako bogata kulturna baština na njenoj teritoriji, tako i savremena kulturna produkcija, koja bi trebalo da bude koncipirana tako da zadovolji i prefinjene ukuse zahtjevne klijentele koja dolazi u Porto Montenegro, Lustica bay i druge buduće investicije u turizam kao i građana Tivta i čitave Boke Kotorske.

Ovo bogatstvo kulturnog nasljeđa, kulturnih aktera i kulturnih manifestacija jedno je od osnovnih resursa opštine Tivat. Planiranje njegovog razvoja predmet je ovog programa.

2. NORMATIVNI OKVIR

Izrada programa razvoja kulture u opštinama definisana je članovima 6. i 10. Zakona o kulturi („Službeni list Crne Gore“, br. 49/08). U članu 6. navodi se da „ostvarivanje javnog interesa u kulturi obezbjeđuju Crna Gora i lokalna samouprava“, a da se „način i mjere ostvarivanja javnog interesa utvrđuju Nacionalnim programom razvoja kulture i programima razvoja kulture u opštinama“.

Prema članu 10. opštinski program za kulturu treba da sadrži „dugoročne potrebe lokalnog stanovništva i subjekata iz oblasti kulture, razvojne prioritete, dinamiku realizacije i organizacione, finansijske i administrativne mjere za njegovo ostvarivanje“. Ovaj program „donosi Skupština opštine, u skladu sa Nacionalnim programom, za period od pet godina“. U članu 10. je definisano i da „Predsjednik opštine, najmanje jednom godišnje, podnosi Skupštini opštine izvještaj o ostvarivanju opštinskog programa“, te da se program razvoja kulture i ovi izvještaji dostavljaju Ministarstvu kulture.

Normativni okvir za razvoj opštinskih programa razvoja kulture dat je u Ustavu Republike Crne Gore koji u članovima 76, 77. i 78. propisuje slobodu naučnog, kulturnog i umjetničkog stvaralaštva; obavezu države da podstiče i pomaže razvoj prosvjete, nauke, kulture, umjetnosti, sporta, fizičke i tehničke kulture i da štiti naučne, kulturne, umjetničke i historijske vrijednosti; te propisuje dužnost svakoga da čuva prirodnu i kulturnu baštinu od opšteg interesa, kao i obavezu

države da je štiti. Predložena rješenja u ovom opštinskom programu slijede zakonska rješenja u setu zakona koji uređuju ovu oblast: Zakon o kulturi („Službeni list Crne Gore“, br. 49/08); Zakon o pozorišnoj djelatnosti („Službeni list Republike Crne Gore“, br. 60/2001); Zakon o izdavaštvu („Službeni list Republike Crne Gore“, br. 20/95); Zakon o zaštiti kulturnih dobara („Službeni list Crne Gore“, br. 49/10); Zakon o spomen obilježjima („Službeni list Crne Gore“, br.40/2008); Zakon o muzejskoj djelatnosti („Službeni list Crne Gore“, br. 49/10); Zakon o bibliotečkoj djelatnosti („Službeni list Crne Gore“, br. 49/10); i Zakon o arhivskoj djelatnosti („Službeni list Crne Gore“, br. 49/10).

Kako je Crna Gora, odredbom člana 9. Ustava, utvrdila da su potvrđeni i objavljeni međunarodni ugovori i opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava sastavni dio unutrašnjeg pravnog poretka i da imaju primat nad domaćim zakonodavstvom, to u normativni okvir koji određuje kulturne djelatnosti na lokalnom nivou spada i čitav niz međunarodnih dokumenata, među kojima su najvažniji Povelja Ujedinjenih nacija (1945); Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima (1948); Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (1966); Univerzalna konvencija o autorskim pravima (1971); Konvencija o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine (1972); Univerzalna deklaracija o kulturnoj raznolikosti (2001); Konvencija o zaštiti nematerijalne kulturne baštine (2003); Konvencija o zaštiti i promociji raznolikosti kulturnih izraza (2005); Evropska konvencija o kulturi (1954); Evropska konvencija za zaštitu arhitektonskog nasljeđa Evrope (1985); Evropska konvencija o zaštiti arheološke baštine (1992); Okvirna konvencija Savjeta Evrope o vrijednosti kulturne baštine za društvo (2005).

U izradi ovog Lokalnog plana razvoja kulture imali smo u vidu i dokumente kao što su Ugovor o funkcionisanju Evropske unije – konsolidovana verzija Sporazuma o Evropskoj uniji i Osnivačkog sporazuma Evropske unije (2006); Evropska agenda za kulturu u globalizujućem svijetu (2007); Strategija „Evropa 2020“ (2010) i Agenda 21 za kulturu (2004).

Od domaćih dokumenata korišćeni su stavovi iz Nacionalne strategije održivog razvoja Crne Gore (2006) i revidirani akcioni plan ove strategije (2011), Prostorni plan Crne Gore do 2020. godine (2008), Strategija razvoja turizma u Crnoj Gori do 2020. (2008); Strategija regionalnog razvoja Crne Gore (2011), Nacionalni program razvoja kulture (2011); Statut Opštine Tivat (2004); Odluke o izmjenama i dopunama Statuta Opštine Tivat (2011; 2012) i Prostorno-urbanistički plan Opštine Tivat do 2020. godine (2010).

Nacionalni program razvoja kulture za period 2011–2015. godine, čija je izrada predviđena članovima 7. i 8. Zakona o kulturi, usvojen je u martu 2011. godine. On predstavlja prvu dugoročnu projekciju cjelovite reforme u kulturi Crne Gore. Njime su utvrđeni ciljevi i prioriteti razvoja svih segmenata kulture i predložene organizacione, finansijske i administrativne mjere za njihovo ostvarivanje. U Nacionalnom programu razvoja kulture dat je pregled domaćeg i međunarodnog normativnog okvira kulturnog djelovanja i institucionalnog okvira na državnom i lokalnom nivou; pregled trenutnog stanja u domenu kulturno-umjetničkog stvaralaštva, kulturne baštine i međunarodne kulturne saradnje; razmotrena su posebna pitanja vezana za razvoj civilnog sektora u kulturi, dostupnost kulturnih sadržaja i djelatnosti za osobe sa invaliditetom; pretpostavke razvoja kulture mladih; pitanja kadrovske jačanja i finansiranja kulture. Na kraju dokumenta dat je pregled

opštih ciljeva, prioriteta i mjera neophodnih da bi se oni ostvarili; i plan za vršenje monitoringa i evaluacije aktivnosti i rezultata ovog programa.

U Nacionalnom programu razvoja kulture navedeno je devet strateških ciljeva za period na koji se odnosi planiranje, kao i niz prioriteta i mjera, od kojih se neke direktno tiču ili mogu ticati kulturnih resursa i kulturnih djelatnosti u opštini Tivat.

Kao prvi opšti cilj navedeno je jačanje pravne i institucionalne infrastrukture uz određivanje dva prioriteta: a) sprovođenje zakonodavnih i regulatornih reformi koje uključuju i izradu Prijedloga zakona o zaštiti prirodnog i kulturno-istorijskog područja Kotora; i b) institucionalne reforme, u okviru kojih su predviđene mjere kao što su reorganizacija institucija u oblasti zaštite kulturne baštine i osnivanje novih u skladu sa Zakonom o zaštiti kulturnih dobara i Zakonom o kulturi; osnivanje Regionalnog centra za menadžment u oblasti kulturne baštine; reorganizacija opštinskih Centara za kulturu i drugih opštinskih javnih ustanova, u skladu sa Zakonom o kulturi, Zakonom o bibliotečkoj djelatnosti i Zakonom o muzejskoj djelatnosti; osnivanje narodnih biblioteka, u skladu sa Zakonom o bibliotečkoj djelatnosti i Zakonom o kulturi; osnivanje opštinskih muzeja, u skladu sa Zakonom o muzejskoj djelatnosti i Zakonom o kulturi; osnivanje dva regionalna producerska pozorišta; redefinisane pravnog statusa i organizacije festivala i manifestacija od posebnog značaja za kulturu Crne Gore i druge.

Drugi strateški cilj jeste ravnomjeran razvoj kulture na čitavoj teritoriji Crne Gore. Kao prioritet je izdvojeno intenziviranje saradnje sa lokalnim samoupravama uz prezentaciju programa državnih institucija na čitavoj teritoriji Crne Gore (u saradnji sa opštinskim institucijama kulture), te jačanje međuinstitucionalne saradnje u oblasti razvoja i promocije kulturnog turizma.

Obezbeđivanje stabilnih izvora prihoda je treći osnovni cilj predviđen Nacionalnim programom razvoja kulture. On podrazumijeva prioritete poput obezbeđivanja stalnih prihoda za finansiranje kulture; efikasne primjene zakona koji utvrđuju izvore prihoda; objezbeđivanje sredstava iz međunarodnih donacija i fondova; uvođenje stimulativnih mehanizama i uspostavljanje alternativnih izvora finansiranja u kulturi.

Kao četvrti strateški cilj definisano je jačanje kadrovskih kapaciteta koje kao prioritete uključuje izradu strategije kadrovske politike na državnom i lokalnom nivou i mjere jačanja kadrovskih kapaciteta.

Peti strateški cilj je valorizacija i revalorizacija kulturnih dobara i efikasna primjena integralne zaštite kulturne baštine. On predviđa mjere kao što su izrada menadžment planova zaštićenih kulturno-istorijskih cjelina; objedinjavanje kulturnih i turističkih inicijativa radi adekvatne valorizacije obje oblasti; utvrđivanje najvažnijih kulturnih resursa i pravljenje njihovih planova radi uključivanja u turističku ponudu; izrada Arheološke karte Crne Gore; izrada Epigrafskog zbornika antičkih i srednjovjekovnih spomenika za teritoriji Crne Gore; i obezbeđivanje korišćenja kompletnog potencijala područja sa Liste svjetske baštine UNESCO-a.

Formiranje jedinstvene baze podataka u kulturi jeste još jedan od strateških ciljeva predviđenih Nacionalnim programom razvoja kulture. On podrazumijeva izradu baze podataka o subjektima koji se bave djelatnostima u kulturi; izradu baze podataka o kulturnoj baštini; formiranje

registara kulturnih dobara i druge prateće dokumentacije; stvaranje baze podataka o opštinskim ustanovama kulture i utvrđivanje liste međunarodnih inicijativa u kojima učestvuju ili će učestvovati crnogorski umjetnici/ce i stručnjaci u kulturi.

Sedmi osnovni cilj usmjeren je na promociju kulture – kroz povećanje broja publike i konzumenata kulturnih sadržaja; promociju kulturno-umjetničkog stvaralaštva i promociju kulturne baštine.

Decentralizacija upravljanja i finansiranja jeste cilj koji kao prioritete uključuje obezbjeđenje održivosti ustanova kulture kroz podsticanje partnerstava privatnog i javnog sektora; obezbjeđivanje poreskih olakšica za sponzorstva i donacije; stimulisanje javnih ustanova da vlastite resurse koriste u komercijalne svrhe i podržavanje zajedničkih projekata javnih ustanova u oblasti kulture i nevladinog sektora.

Posljednji osnovni cilj u okviru Nacionalnog programa razvoja kulture jeste unapređenje međunarodne saradnje – kroz utvrđivanje konkretnih programa dugoročne međunarodne saradnje sa zemljama sa kojima su potpisani bilateralni sporazumi; pripremu posebnog programa međunarodne prezentacije crnogorske kulture u inostranstvu; podsticanje učešća referentnih crnogorskih stvaralaca i stručnjaka u kulturi, kao i nevladinih organizacija iz oblasti kulture u međunarodnim projektima; kao i kroz realizaciju međunarodnih projekata i inicijativa.

U Nacionalnom programu razvoja kulture je navedeno da će unapređivanje i razvoj kulture u opštinama biti predmet pojedinačnih programa razvoja kulture sa godišnjim akcionim planovima, koje će crnogorske opštine donositi u skladu sa Zakonom o kulturi.

Definisano je i da opštinski programi razvoja kulture treba da sadrže: analizu stanja i potreba u kulturi; utvrđivanje izvora finansiranja; evidenciju subjekata kulture; evidenciju stanja infrastrukture potrebne za realizaciju projekata u kulturi; valorizaciju kulturne baštine; mjere koje podstiču unapređivanje sektora kulture; mjere koje stimulišu nezavisnu kulturnu scenu i kulturu mladih; mjere koje afirmišu princip rodne ravnopravnosti; mjere koje će kulturu učiniti dostupnijom osobama sa invaliditetom, i drugo, šta je od značaja za razvoj kulture u opštinama.

Kao orijentir pri analizi stanja u oblasti kulture u opštini Tivat, a posebno pri projekciji strateških pravaca razvoja kulture u opštini koristili su nam i trendovi u savremenoj kulturnoj politici gradova i opština.

3. FINANSIJSKI OKVIR

Uprkos tome što se budžet opštine Tivat u usporedbi sa periodom od prije osam - devet godina gotovo učetvorostručio, budžet za kulturu se uvećavao, ali ne istim tempom. U 2006. godini budžet za kulturu iznosio je oko 270.000 €, u narednim godinama uvećavao se za oko 100.000 € (uz pad u godini najžešće ekonomske krize – 2009), da bi 2010. godine dostigao 553.731,00 €.

Stepen porasta ukupnog opštinskog budžeta može se sagledati i iz toga što se procenat izdvajanja iz opštinskog budžeta za kulturu, uprkos povećanju sredstava, smanjivao.

Tabela 2 : Izdvajanje iz budžeta opštine za kulturu (Centar za kulturu) realizovana u €

godina	2011	2012	2013	2014	2015
Budžet Opštine- plan	10.105.020	11.207.000	13.554.500	13.808.500	14.807.500
Budžet CZK	585.713	441.150	561.500	592.800	656.800 (+ 150.000 zaostali dug)
Bruto zarade CZK	213.434	209.597	220.142	224.725	220.900

Izvor: budžet opštine

U 2006. godini procenat izdvajanja iz opštinskog budžeta iznosio je 7,86%; u narednog godini smanjio se na 6,06%; u 2008. godini na 4,72%, gdje se uglavnom stabilizovao i ostao i unarednim godinama. U 2010-5,02% .

U 2015-oj oko 5,7 % plana budžeta opštine je opredijeljeno za CZK(6-7% je nivo evropskog prosjeka.)

Tabela 3: Sredstva koja su budžetom opredijeljena za projekte NVO po konkursu (u hiljadama €)

God.	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015 plan
NVO ukupno	15.000	16.000	30.000	40.000	40.000	55.000	55.000	55.000	55.000	55.000
NVO (kultura)	9.900	11.200	13.500	21.900	26.600	37.700	41.500	39.400	43.650	39.410

Izvor: budžet opštine

Sagledavajući sveukupna davanja iz budžeta, za kulturu u širem smislu, a zbog nemogućnosti sistematizovanja svih davanja na jednom mjestu, došlo se do okvirnog podatka da su izdvajanja za kulturu značajno razlikuju od onih koja su navedena u prethodnoj tabeli i u tabeli sredstava opredjeljenih za Centar za kulturu (tabela 2), te da se može pretpostaviti da će,shodno planu, u ovoj godini, iznositi **do 8 % od ukupnog budžeta.**

Opština Tivat je jedina opština u Boki Kotorskoj čiji budžet karakteriše konstantni rast. Od skromna 3.5 miliona eura budžetskih sredstava u 2006. godini, budžet opštine Tivat je dostigao iznos od više od 14 miliona eura 2015. godini.²

²Budžet opštine Tivat

Investitori poput Porto Montenegro, Orascom – Lustica bay, ... u tome igraju primjetnu ulogu.

Samo u 2015-oj godini Orascom je opredijelio za podršku zajednici iznos od 150.000,00 €, od čega je za projekte iz kulture usmjereno oko 12%.

Finansijska izdvajanja za kulturu u lokalnoj zajednici kada je kompanija Adriatic marinas u pitanju ove godine (do 01.11.2015.g.) iznosila su 17.400,00 €, dok su u samom naselju i marini Porto Montenegro organizovana 33 kulturna događaja za što je izdvojeno circa 39.000,00 €.

Predloženo je da bi izdvajanja za NVO iz oblasti kulture trebala iznositi 1% od budžeta.

4. INSTITUCIONALNI OKVIR

Realizacija djelatnosti, odnosno poslova iz oblasti kulture u opštini Tivat ostvaruje se u institucionalnom okviru koji čine organi državne uprave i lokalne uprave, a kao akteri u kulturnom polju opštine Tivat pojavljuju se javne ustanove, obrazovne institucije, nevladine organizacije koje se bave kulturom i mediji.

Na nacionalnom nivou Skupština Crne Gore je odgovorna u okviru zakonodavne djelatnosti, a u izvršnom domenu to je Ministarstvo kulture Crne Gore. Za praćenje stanja u pojedinim oblastima i djelatnostima kulture i predlaganje mjera za unapređivanje razvoja kulture Vlada Crne Gore je obrazovala Nacionalni savjet za kulturu.

U lokalnoj zajednici ključnu ulogu u donošenju odluka u oblasti kulture ima Skupština Opštine Tivat. Odlukom o organizaciji i načinu rada lokalne uprave Opštine Tivat (od 6. maja 2010) utvrđeni su poslovi, organizacija i način rada lokalne uprave Opštine Tivat, obrazovani su organi uprave, osnovane posebne službe i utvrđena sva druga pitanja od značaja za rad Opštine kao teritorijalne jedinice.

4.1. Sekretarijat za upravu i društvene djelatnosti

Operativni organ Opštine Tivat koji prati kulturne djelatnosti jeste Sekretarijat za upravu i društvene djelatnosti. Organizacijom i načinom rada Lokalne uprave Opštine Tivat predviđeno je da ovaj Sekretarijat prati³:

- poslove opšte uprave: vođenje matičnih knjiga vjenčanih, izdavanje izvoda i uvjerenja iz istih, zaključenje braka; poslovi ovjere prepisa, potpisa i rukopisa;
- vođenje drugih evidencija o stanovništvu u skladu sa posebnim zakonom;
- pripremanje propisa koji ne spadaju u nadležnost drugih organa; davanje mišljenja na nacрте zakona, i drugih propisa koji se dostavljaju na izjašnjavanje opštini;
- pripremanje propisa i drugih akata iz oblasti socijalne i dječje zaštite u skladu sa nacionalnom strategijom: kućna njega i kućna pomoć starim licima i osobama sa invaliditetom; staranje o ostvarivanju njihovih prava iz ove oblasti; vođenje postupka za rješavanje stambenih pitanja

³Organizacija i djelokrug rada Sekretarijata za upravu i društvene djelatnosti

lica u stanju socijalne potrebe; praćenje namjenskog korišćenja stanova dodijeljenih licima u stanju socijalne potrebe, donošenje rjesenja o prestanku tog prava i pokretanje postupka za iseljenje; vođenje postupka za ostvarivanje prava na jednokratne novčane pomoći i pomoć u kući; staranje o ostvarivanju dječje zaštite, koja se odnosi na odmor i rekreaciju, smještaj i ishranu djece, i drugim dodatnim oblicima dječje zaštite, koje propiše Opština;

- praćenje i učestvovanje u obezbjeđivanju uslova za ostvarivanje i unapređenje primarne zdravstvene zaštite iniciranjem, predlaganjem i planiranjem mjera u ovoj oblasti, koje su od neposrednog interesa za lokalno stanovništvo; vrši poslove u vezi sa predlaganjem članova organa upravljanja zdravstvenih ustanova koje osniva Opština; preduzimanje aktivnosti iz svoje nadležnosti radi unapređenja primarne zdravstvene zaštite; organizovanje odnosno sprovođenje mjera zaštite stanovništva od zaraznih bolesti;
- rješavanje pitanja iz boračke i invalidske zaštite i zaštite invalida rata i vodi evidenciju o broju korisnika i vrsti tih prava; rješavanje u postupku priznavanju prava iz oblasti boračko-invalidske zaštite i zaštite civilnih invalida rata i vođenje evidencije o broju korisnika i vrsti tih prava;
- vođenje postupka izdavanja radnih knjižica i upisa kvalifikacije;
- vršenje upravnih i drugih stručnih i administrativnih poslova koji se odnose na usmjeravanje djece sa posebnim potrebama u odgovarajuće obrazovne programe u skladu sa zakonom, imenovanje i obezbjeđivanje uslova za rad Komisije za usmjeravanje djece sa posebnim potrebama;
- preduzimanje i realizacija aktivnosti u vezi sa primjenom odluka Opštine o dodjeli stipendija učenicima i studentima , kao i vrednovanje i podsticanje daljeg školovanja nagrađivanje talentovanih učenika i studenata;
- organizovanje poslova koji se odnose na Kancelariju za prevenciju bolesti zavisnosti i pitanja mladih u okviru Sekretarijata;
- staranje o unapređenju života mladih naše opštine, učestvovanje u donošenju i realizaciji lokalnih akcionih planova i drugih dokumenata koji se odnose na oblasti koje se tiču mladih i njihovom učešću u lokalnoj zajednici ; podsticanje i praćenje programa omladinskih organizacija, poslove koji se odnose na organizaciju manifestacija mladih, obavljanje aktivnosti u vezi kreativnog korišćenja slobodnog vremena djece i omladine, podsticanje i davanje podrške projektima koji su usmjereni na vannastavne aktivnosti djece i omladine (kampovi , likovne kolonije , takmičenja)
- vršenje stručnih i drugih poslova koji su, shodno propisima, povjereni opštini za zbrinjavanje raseljenih lica
- praćenje stanja u oblasti javnog informisanja i ostvarivanja javnog interesa u ovoj oblasti , razvoja i unapređenja medija posebno elektronskih medija , odnosno lokalnih javnih emitera i obezbjeđivanje prioriteta investicionih ulaganja u oblasti javnog informisanja

- predlaže osnivanje javne ustanove iz oblasti obrazovanja kada je osnivač javne ustanove opština; pripremanje akt o davanju mišljenja za izbor direktora; prati realizaciju sredstava za tekuće i investiciono održavanje, investicije i materijalne troskove i rashode za energiju ustanova čiji je osnivač Opština iz mreže ustanova; prati obezbjeđenje i realizaciju sredstava javnih ustanova čiji je osnivač opština i koje nijesu u mreži ustanova;
- praćenje namjenskog korišćenja stanova dodijeljenih licima u stanju socijalne potrebe i iniciranje pokretanja postupka iseljenja bespravno useljenih stanova za socijalne potrebe
- stvaranje uslova za razvoj i unapređenje sporta djece, omladine i građana, podstiče sportske aktivnosti kao i razvijanje međuopštinske sportske saradnje, podsticanje i pomaganje školskih sportskih društava stvaranjem organizacionih, prostornih, finansijskih, stručnih i drugih uslova za njihov rad; organizovanje sportskih manifestacije od opštinskog značaja, poslove koji se odnose na organizaciju rada javnih ustanova u ovoj oblasti iz nadležnosti jedinice lokalne samouprave i vršenje upravnog nadzora nad njihovim radom; obezbjeđivanje ostvarivanja prava sportista i klubova kod državnih institucija iz ove oblasti; pripremanje programa rada, izvještaja kao i predloga finansiranja aktivnosti u ovoj oblasti od interesa za opštinu; predlaganje dodjeljivanja nagrada i priznanja iz ove oblasti, obezbjeđenje uslova za trening i takmičenje sportista; učestvovanje u obezbjeđivanju uslova za sportsko - rekreativne aktivnosti djece, omladine i odraslih, kao i druge aktivnosti koje su u funkciji unapređenja zdravlja i psiho-fizičkih sposobnosti građana; učestvovanje u obezbjeđivanju uslova za sprovođenje vannastavnih sportskih aktivnosti, pomaganje i podsticanje rada sportskih društava stvaranjem organizacionih prostornih i drugih uslova za rad; staranje o obezbjeđivanju sredstava za finansiranje aktivnosti školskog sporta, podsticanje djelovanja sportskih saveza; učestvovanje u uređivanju i obezbjeđivanju uslove za izgradnju, održavanje i korišćenje sportskih objekata od značaja za opštinu; podsticanje sportskih aktivnosti invalidnih lica i lica sa posebnim potrebama; vođenje evidencije sportskih organizacija, vrhunskih i perspektivnih sportista, stručnih kadrova u sportu, sportskih objekata; učestvovanje u izradi opštinskog programa razvoja sporta i usmjeravanje sredstava u skladu sa Nacionalnim programom sporta u Crnoj Gori, davanje prijedloga, mišljenja i sugestija u postupku donošenja nacionalnog programa; pripremu i predlaganje kriterijuma za izbor programa za finansiranje, odnosno sufinansiranje i određivanje izvršioca godišnjih programa ;saradnju sa nadležnim institucijama u cilju unapređenja sporta i fizičke kulture;
- davanje mišljenja i predloga mjera u vezi sa informativnim i drugim materijalima ustanova i preduzeća čiji je osnivač Opština koje razmatraju nadležni organi;
- vršenje poslova upravnog nadzora u ovim oblastima; davanje mišljenja i pripremanje predloga akta o davanju saglasnosti na statut i program rada javnih ustanova i preduzeća i na akt o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta;
- saradnju sa nevladinim organizacijama, u cilju poboljšanja komunikacije između Opštine i građana i drugi poslovi iz nadležnosti Opštine u ovoj oblasti

- pripremanje planova i programa na lokalnom nivou u sprovođenju strateških dokumenata u oblastima iz nadležnosti sekretarijata i staranje o njihovoj realizaciji, ostvarivanje neposredne saradnje sa državnim organima, drugim organima lokalne uprave i nevladinim organizacijama;
- pripremanje stručnih mišljenja i izjašnjenja po inicijativama za ocjenjivanje ustavnosti i zakonitosti opštinskih propisa i za autentična tumačenja opštinskih propisa u ovoj oblasti;
- poslove pripreme informativnih i drugih stručnih materijala za Skupštinu i predsjednika Opštine.
- obavljanje poslova u vezi slobodnog pristupa informacijama iz djelokruga Sekretarijata; pripremanje informativnih i drugih stručnih materijala u vezi poslova iz djelokruga Sekretarijata; vršenje i drugih poslova koje mu se odrede u djelokrug.

Sekretarijat za upravu i društvene djelatnosti u svom djelokrugu rada obavlja i niz poslova koji se odnose na kulturu:

- razvoj i unapređenje kulture, umjetničko stvaralaštvo, kulturne manifestacije; bibliotekarstvo, kulturno-umjetnički amaterizam; ostvarivanje svih vidova saradnje i zaštite u oblasti kulture; način i mjere ostvarivanja javnog interesa,
- donošenje opštinskog programa razvoja kulture,
- zaštitu i očuvanje kulturnih dobara od lokalnog značaja, vođenje registra, čuvanje, zaštitu i održavanje spomen obilježja, donošenje programa podizanja spomen obilježja i odluka o podizanju, izmjeni, doradi; uklanjanje spomen obilježja;
- predlaganje prioriteta investicionih ulaganja u oblasti kulture i prati realizaciju investicionih programa koje finansira Opština;
- stvaranje uslova za rad institucija kulture na nivou Opštine;
- praćenje i podsticanje razvoja i unapređenja bibliotečke, muzejske, arhivske i pozorišne djelatnosti razvoja i unapređenja izdavaštva i kinematografije; predlaganje planova i programa razvoja u oblastima kulture;
- predlaganje osnivanja javnih ustanova u oblasti kulture, vršenje poslova upravnog nadzora i poslova u vezi sa ostvarivanjem prava osnivača prema tim ustanovama.

Kada je riječ o kadrovskoj strukturi, sadašnja situacija ne odgovara potrebama opštine koja pretenduje da bude značajan segment kulturnog razvoja kako na regionalnom tako i na nacionalnom nivou. Tako u Sekretarijatu za upravu i društvene djelatnosti, shodno postojećoj sistematizaciji popunjena su sljedeća radna mjesta:

1. Sekretar/ka Sekretarijata
2. Koordinator/ka za prevenc. bolesti zavisnosti

i pitanja mladih

3. Savjetnik/ca I za društvene djelatnosti
4. Savjetnik/ca I za socijalnu i dječju zaštitu
5. Savjetnik/ca za poslove matičara
6. Savjetnik/ca za ovjeru

4.2. Savjet za kulturu

Savjet za kulturu formirao je Predsjednik opštine kao stručno savjetodavno tijelo sa ciljem sprovođenja mjera iz oblasti kulturne politike.

Savjet predlaže mjere za unapređenje i razvoj kulture na području opštine, učestvuje u izradi opštinskog Programa razvoja kulture, Programa podizanja spomen obilježja, kao i drugih pitanja iz oblasti kulture.

U oblasti kulture u opštini Tivat ključno mjesto zauzima Centar za kulturu, u čijem sastavu rade Narodna biblioteka i čitaonica, Muzej i Galerija ljetnjikovca Buća. Ali u Tivtu postoji Škola za osnovno i srednje muzičko obrazovanje i djeluje čitav niz vaninstitucionalnih kulturnih aktera (nevladinih organizacija, kulturno-umjetničkih društava, umjetničkih strukovnih udruženja, plesnih studija, itd.) kao što su: Ars Praesentia Boka Kotorske, Bokeljska mornarica - Podružnica Tivat, Kulturno umjetničko društvo „Boka”, Glazbeno prosvjetno društvo Tivat, Klapa „Jadran”, Matica Boka – podružnica Tivat, Tivatski veterani „Vazda mladi”, Hrvatska krovna zajednica „Dux croatorium” Tivat, Kulturno-zavičajno društvo „Napredak” Gornja Lastva, NVO „Harlekin”, modno-plesni studio „ENIGMA”, Foto-kino klub „Mladost” Donja Lastva, Književni klub „More”, Djeca Tivta, Plesni klub „Bellissima”, Modni klub „Modest”, itd.

4.3. CENTAR ZA KULTURU TIVAT

U današnjem organizacionom obliku Centar za kulturu Tivat formiran je 1970. godine, objedinjavanjem djelatnosti ondašnje Gradske biblioteke i čitaonice, kina „Radnik” i Mjesnog amaterskog pozorišta. Osamdesetih godina prošlog vijeka pa do prve polovine devedesetih (1983. – 1994.), funkcije kulture bile su organizovane i kroz INDOK Centar Tivat: „Centar za kulturu, informisanje dokumentaciju” kada su postojećoj formi dodati Radio Tivat i jedinica za foto i filmsku

dokumentaciju (dijelom tog perioda pri Centru su bili i FA “Boka” i klapa “Jadran”), da bi danas ova Javna Ustanova objedinjavala: Narodnu biblioteku i čitaonicu, Galeriju i Muzejsku zbirku, produkciju pozorišnih i dokumentarno filmskih ostvarenja, Festivala mediteranskog teatra “Purgatorije”, izdavačku i redovnu programsko-repertoarsku djelatnost koja podrazumijeva; muzičke koncerte, književna dešavanja, prijem i organizaciju gostujućih programa, promocije i pružanje tehničkih usluga i podrške brojnim korisnicima prostornih kapaciteta Centra i grada u cjelini.

U svim dosadašnjim organizacionim formama Centra, od osnivanja do aktuelnog trenutka, prepoznatljivo je nastojanje da se, na što je moguće racionalniji i operativniji način, na jednom institucionalnom mjestu objedine tekovine i tradicije kulturnog razvoja, prostorne, tehničke i finansijske mogućnosti zajednice. Tako prepoznamo i karakteristične faze u razvoju ove ustanove.

Formirana je za potrebe i na osnovama vrlo izraženog masovnog i ideološki zasnovanog rada brojnih amaterskih društava na području opštine Tivat, koja su već u tom trenutku baštinila značajne predhodne zaostavštine. To se prije svega odnosi na sindikalno Kulturno umjetničko društvo “Bratstvo” (1945. – 1954. g), njegove muzičke, horske i pozorišne sekcije, zatim tradiciju i djelovanje “Glazbeno Prosvjetnog Društva” Tivat, osnovanog još 1909. god, brojnih tamburaških i mandolinskih orkestara širom područja današnje Opštine, značajnu pozorišnu aktivnost, čije početke takođe možemo pratiti od najkasnije 1926. tradiciju prikazivanja filmova, još od dvadesetih godina prošlog vijeka i slično. (*pored “Bratsva”, na području Tivta su, nakon Drugog svjetskog rada djelovala još i KUD “Sloga” na području Krtola, “Josip Marković” u D. Latvi, “Naprijed” i “Ilija Marković” u Gornjoj Lastvi, “Budućnost” u Gradionici, “Jedinstvo” Lepetanima.*)

U periodu od 1945. pa do kraja sedamdesetih godina prošlog vijeka, npr. u ovim društvima i Mjesnom amaterskom pozorištu, osnovanom 1954. godine prema podacima iz arhive Centra, realizovano je čak 38 pozorišnih predstava od kojih su neke (“Pučina” Hvar, 1958.g.) osvajale nagrade i na Saveznim (Jugoslovenskim) smotrama amaterskog stvaralaštva. Redovno su organizovane Opštinske smotre, a pored pozorišne produkcije, kvalitetom se izdvajala i muzička, prije svega horska (“Jadran” Tivat i hor u Donjoj Lastvi) koja je na tradicijama hora “Jadranske straže” iz 1925. g. takođe zavrjeđivala značajna priznanja na republičkom i državnom nivou (“Radnički omladinski hor” Beograd 1948.). Tivat, se ističe i kao grad sa najvećim brojem organizacija “Susreta duvačkih orkestara Crne Gore”, jedinstvene manifestacije, koja uprkos izraženoj tradiciji do današnjih dana nije doživjela obnavljačke inicijative. Značajna pažnja posvećivala se i filmskoj umjetnosti. Na tradicijama “Ton kina”, koje je polovinom dvadesetih godina počelo sa povremenim prikazivanjem filmova u Tivtu, da bi već tridesetih imalo redovni repertoar u sali “DomaJadranske straže”, formirano je “Kino Radnik”, koje je filmove prikazivalo u sali “Sokolskog doma”, (nakon rata DTV Partizana), odnosno novoizgrađenog Radničkog doma “Gracija Petković” koji je podignut na istom mjestu u ratu porušenog i već pominjanog objekta “DomaJadranske straže”. Od 1961. godine u Tivtu, vrlo uspješno djeluje i radi Foto Kino Klub, Mladost, sedamdesetih i osamdesetih godina najbolji te vrste u Crnoj Gori i jedan od najboljih u Jugoslaviji, sa istaknutim rezultatima na propagiranju i razvoju foto i amaterskog filmskog stvaralaštva.

Radnički dom “Gracija Petković” i 1963. godine sagrađena Ljetnja pozornica u Tivtu bili su glavni objekti u realizaciji programa i projekata kulture u prvoj fazi razvoja Centra. Na

području Opštine Tivat, radili su i takozvani “Domovi kulture” (mjesnih zajednica), u Radovićima, Gradiošnici, Donjoj i Gornjoj Lastvi i Lepetanima, elementarno osposobljeni za odvijanje jednostavnijih programa (sala sa pozornicom), a ponudu je dopunjavo i klub JNA, na Seljanovu, i nešto kasnije sagrađena Ljetnja pozornica u Donjoj Lastvi koji su takođe raspolagali mogućnostima za realizaciju programa. Njihova glavna svrha i uloga bili su obezbjeđenje prostorno tehničkih uslova za rad veoma masovnih i aktivnih amaterskih društava i sekcija, okupljanje omladine i ukupno razvijanje i njegovanje socijalističkog društvenog uređenja.

Paralelno sa tim stalno je unapređivana i organizacija prijema gostujućih programa, predstava, koncerata i dešavanja u čemu je prednjačio objekat Ljetnje pozornice, koja je od samog početka bila stjecište najkvalitetnijih programa svog vremena, počev od “Igara juga” koje su okupljale najznačajnija pozorišna ostvarenja i teatre SFRJ, do koncerata, folklornih anasambala, pop i rok grupa, “Velike revije Jadrana”, konačno i mjuzikla i operetskih komada, poput “Rapsodije u plavom” Malog pozorišta iz Sarajeva ili “Male Florami” HNK iz Splita.

Druga faza razvoja Centra za Kulturu Tivat, koja se vremenski poklapa sa periodom nakon katastrofalnog zemljotresa iz 1979. godine, u kojem je došlo do značajnih oštećenja postojećih objekata kulture, uz njihovu obnovu, karakteristična je po sve zapaženijem učešću Centra u stvaranju imidža Tivta, kao prepoznatljive turističke destinacije, gdje kulturna ponuda silom prilika, a i po potrebi, izlazi iz objekata i institucija, a dešavanja se ostvaruju na plažama, trgovima i ulicama. “Fešte na plaži” najkarakterističniji su proizvod ljetne kulturne ponude (znalo ih je biti i po desetak tokom jedne turističke sezone), a učešće tivatskih i amatera iz okruženja, njihov osnovni programski sadržaj, kojem se podređuju organizacioni i tehnički, kapaciteti ustanove. Tivat, npr. u tom period postaje prvim gradom u Crnoj Gori, koji raspolaže sa demontažnom binom, ozvučenjem i rasvjetom za realizaciju programa na terenu.

U ovom periodu, početkom osamdesetih, u funkciju kulture (kao Galerija i Muzejska zbirka u osnivanju) se stavlja obnovljeni objekat srednjovjekovnog ljetnjikovca Buća-Luković, čime do posebnog zamaha i kvalitetnih pomaka dolazi u likovnom životu grada, čiji početci, kada je izlagačka djelatnost u pitanju, datiraju prvim Likovnim salonom 1976. godine. Udruženje likovnih umjetnika Tivta, formirano je 1983. godine.

Treća i aktuelna faza u razvoju Centra, datira polovinom devedesetih godina XX vijeka, obnovom objekata Radničkog doma i Velike sale Centra za Kulturu, Ljetnje pozornice (2001. godine) i opredjeljenjem upravljačkih struktura, ka profesionalnoj pozorišnoj produkciji, koja je od 2000. godine do danas rezultirala uspješnom realizacijom 16 projekata, od čega 13 premijernih i tri obnovljene predstave.

Promišljenom programskom koncepcijom, takozvanim teatrom mediteranskog karaktera, sa prevashodno bokeljskim temama i praizvedbama tekstova iz i u “domaćem miljeu”, brojnim gostovanjima (od Beča do Skoplja), učešćem na najznačajnijim regionalnim festivalima i ostvarenim priznanjima (pored ostalog i 6 Sterijinih nagrada), pozorišna produkcija Centra za kulturu Tivat postala je svojevrsnim brendom, kojeg je dodatno upotpunilo desetogodišnje iskustvo u realizaciji takođe uspostavljenog Festivala mediteranskog teatra, “Purgatorija” koji je u jubilarnoj godini doživio da bude vrednovan, najuspješnijom ljetnjom smotrom pozorišnog stvaralaštva na prostoru

bivše SFRJ. U takmičatskom dijelu festivala u Tivtu su do sada nastupila 32 pozorišta, sa 72 predstave.

Svojevrсна profesionalizacija dogodila se i u ostalim djelatnostima Centra. Pored ostalog producirana su 4 dokumentarna filma, a tehnički resursi i kadar sve su podređeni najzahtjevnijim potrebama profesionalne produkcije, koja je iz objekata Centra kao posljedicu manipulativnih potreba prosto izgurala većinu amaterskih sekcija, koje prostor u Centru dobijaju, samo za izvođačke nastupe, dok redovnu djelatnost ostvaruju na drugim mjestima. Takve tendencije, nameću se kao nužnost i za očekivati je da će i preostali korisnici Doma (GPD Tivat, KUD Boka i Podružnica Bokaljske mornarice) izvjesno biti na iskušenju sličnih izazova u budućnosti.

4.3.1. Kadrovska struktura CZK TIVAT

Centar za kulturu Tivat (CZK) u svom sastavu ima 12 stalno zaposlenih lica i to⁴:

1. direktor
2. umjetnički direktor
3. urednik programa
4. portir
5. galerista
6. muzejski tehničar
7. viši knjižničar,
8. knjižničar
9. poslovni sekretar
10. čistačica
11. organizator tehničkih poslova
12. ton majstor
13. garderoberka

➤ (Organizator kulturnih aktivnosti je zaposlen na određeno vrijeme).

Centar ima i svoj Savjet, sastavljen od pet članova. Savjet Centra za kulturu bira direktora Centra i Umjetničkog Direktora a saglasnost daje Skupština Opštine Tivat, odnosno osnivač Centra za kulturu. Najveći dio zaposlenih u CZK svojim radom učestvuju i u stvaranju bogate pozorišne produkcije CZK–u. Kompletan umjetnički ansambl i autorski tim tokom stvaranja produkcija angažovani su kao spoljni saradnici, koji su različitim ugovorima vezani za Centar.

4.3.2. Prostorno-tehnički kapaciteti

---

⁴Akt o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji CZK

Prostorne kapacitete Centra za kulturu Tivat čine:

- Višenamjenska – velika sala
- Narodna biblioteka,
- Galerija „Buća“
- Atrijum galerije „Buća“ – mala ljetnja scena
- Muzej
- Ljetnja pozornica
- Ljetnja pozornica u Donjoj Lastvi
- DTV „Partizan“.

Višenamjenska velika sala Centra za kulturu kapaciteta je 396 sjedišta, sa neophodnom tonskom i rasvjetnom tehnikom. Raspolaže sa tehničkim ulazom, dvije velike i dvije manje garderobe. U zavisnosti od mjesečnog repertoara sala se koristi za kombinovane svrhe. Iako raspolaže sa projekcionim kapacitetima (kino kabina i zastarjela oprema), trenutno nije u mogućnosti da u sopstvenoj režiji organizuje redovne filmske projekcije. Ta vrsta programa, realizuje se iznajmljenom opremom. Nedostatak u opremljenosti sale je i činjenica, da kao uostalom ni kompletan Centar ne raspolaže adekvatnim (koncertnim ili polukoncertnim) klavirom što u mnogome umanjuje organizacione mogućnosti kod programa muzičkog karaktera.

Biblioteka se, takođe, nalazi u okviru zgrade Centra za kulturu, kao posebno organizovana radna jedinica. Broji 16.791 bibliotečku jedinicu od čega 2.512 namijenjenih djeci; raznovrsne strukture prilagođene standardima i potrebama čitalačke publike. Otvorenog je tipa, što znači da je fond pristupačan korisnicima i vrši redovnu saradnju sa ostalim bibliotekama. Sve to, uz solidan fond enciklopedija, rječnika i građe iz zavičajne zbirke, omogućava kvalitetno korištenje čitaonice.

Raspolaže sa, prostorom za smještaj glavnog fonda, odvojenim dječijim odjeljenjem, depoom, čitaonicom a ima i oformljenu zavičajnu zbirku.⁵

U kompleksu srednjovjekovnog ljetnjikovca „Buća – Luković“ smještena je galerija Centra za kulturu Tivat – “Galerija ljetnjikovca Buća”. U svom izložbenom prostoru na dva nivoa pruža usluge poklonicima likovnih umjetnosti, koristi se za potrebe organizacija manjih formi koncertnih dešavanja, organizaciju književnih večeri i slično. Njeno dvorište kao tradicionalna, ali i

⁵Pisani tragovi bilježe na prostoru tivatske opštine organizovano čuvanje i korištenje knjiga prvenstveno u crkvama i manastirima. Prve osnovane građanske biblioteke i čitaonice bile su u Radovićima, Gornjoj Lastvi, Donjoj Lastvi, i Arsenalu. Opština je 1945. godine osnovala Narodnu biblioteku koja je u prvo vrijeme, sve do izgradnje Radničkog doma „Gracija Petković“, bila smještena u prostorijama Arsenala, a zatim u privatnim poslovnim prostorima porodica Matković i Berberović. Jedno vrijeme biblioteka je radila u neuslovnim prostorijama u ulici „Palih boraca“, da bi konačno sanacijom Doma 1993. godine dobila adekvatan bibliotečki prostor i opremu shodno važećim standardima.

eksperimentalna scena izražavanja u prostoru - sve više postaje stjecište multimedijalnih susreta glumaca, muzičara, književnika, i modnih kreatora. Tu se, u predivnom ambijentu kapelice Sv. Mihovila i velike četvorospratne kule „Buća–Luković“, nalazi i takozvana mala ljetnja scena; Scena Atrijum kapaciteta 220 sjedišta, koja u posljednjih nekoliko godina izrasta u svojevrsnu pozorišnu atrakciju koja, međutim, na drugoj strani počinje da smeta i ugrožava redovne programe Galerije i muzejskih postavki; etnografske smještene u tkzv. ekonomskom objektu kompleksa i kuli, gdje je locirana Zbirka.

Ljetnja pozornica je izgrađena 1963. godine. Kapaciteta je 1.100 sjedišta. Od 1993. do 2001. godine nije bila u upotrebi. Nakon renoviranja, pokrivanja scenei opremanjaneophodnom audio, i rasvjetnom tehnikom, ova ljetnja pozornica, po površini najveća otvorena scena na području Crne Gore predstavlja jedinstveno i neponovljivo mjesto nastupa rok i estradnih grupa, pozorišnih i baletskih predstava, orkestara ozbiljne muzike, mjuzikla, opera, folklornih ansambala, itd.

DTV „Partizan“, bivši “Sokolski dom” objekat nekad namijenjen fizičkoj kulturi (1936), od zemljotresa 1979.g. na ovamo, uglavnom je služio potrebama kulture, kao scena koja je igrala ulogu nosioca programa u vremenima obnove i izgradnje. Korišćena je i za potrebe bioskopa. Povezana funkcionalnom pasarelom sa zgradom Centra za kulturu, predstavlja sastavni dio tog objekta. Trenutno je u fazi sanacije i prenamjene u višefunkcionalnu multimedijalnu salu, osposobljenu kako za probe, pripreme, tako i najzahtjevnije potrebe male, koncertne, pozorišne ili bioskopske sale, kapaciteta do 250 sjedišta.

4.3.3. Finansiranje

Centar za kulturu Tivat je direktni korisnik budžeta, odnosno potrošačka jedinica budžeta opštine. Gledano u procentima Centru za kulturu u 2014 godini opredijeljeno je 4,7 % od ukupnog budžeta opštine. Ovaj način finansiranja se mijenjao u radu na produkcijama i pravljenju Festivala PURGATORIJE.

Ukupan budžet Centra za kulturu Tivat kretao se između 360.000 € (2006) i oko 530.000 € (2008) u posmatranom periodu do planiranih 656.800,00 (plus zaostali dug oko 150.000,00 iz ranijeg perioda) u 2015 godini.

Kod velikog broja ustanova glavna izdvajanja bivaju plate zaposlenih i materijalni troškovi, što praktično „pojede” sredstva namijenjena kulturnim programima. U slučaju CZK Tivat, učešće plata zaposlenih i doprinosa kreće se od od 190.473 (2010) do 224.725,99 (2014). Uprkos ovom trendu povećanja udjela zarada u troškovima, srazmjerno je veliko i izdvajanje za programske aktivnosti. Tokom ovog perioda konstantno se izdvajalo za održavanje zgrade, i za investicije.

U cjelini gledano, radi se o „zdravom” budžetu u kome se ključne stvari (programi) nalaze na prvom mjestu, a ostali elementi budžeta se prazne u zavisnosti od okolnosti. Odnos učešća zarada i programskih aktivnosti u budžetu za 2013. godinu bio je 31,36% : 56,23 %, odnosno u 2014. godini 33,51% (zarade) : 52,56% (program) u 2014. godini.

Godišnji plan Centra za kulturu Tivat za 2015. godinu predviđa ukupna budžetska potraživanja od opštine Tivat za redovno funkcionisanje u iznosu od **656.800,00 €**. Od toga je **220.900,00 €** predviđeno za bruto zarade zaposlenih i ostala primanja. Pored toga, predviđeno je da se aktivnosti vezane za redovno funkcionisanje CZK finansiraju i iz vlastitih prihoda. Od toga bi dio

trebalo da bude ostvaren kroz sponzorstva i donacije (oko 80.000,00 €), i iz sopstvenih prihoda od predstava.

Na osnovu ovih sredstava za 2015.godinu planirano je ukupno 259 programa/aktivnosti. Od toga 32 gostujućih pozorišnih predstava; 27 predstava Centra za kulturu; 20 pozorišnih zadjecu; 32 muzičkih programa; 25 likovnih programa (izložbi, performansa...); 29 književne večeri; 55 projekcija filmova, 18 su organizacija programa; 21 aktivnosti pružanja tehničkih, organizacionih i stručnih usluga Centra.

Za investicije i opremu objekata Centra za kulturu u 2015.godini planirano je 280.000 €. (Za rekonstrukciju i opremanje višenamjenske sale DTV Partizan predviđeno je 250.000).

Centar za kulturu svoj odnos prema sponzorima zasniva na pojavljivanju logotipa ili imena firme na promotivnom materijalu produkcija. Ukoliko se radi o manjim donacijama, Centar to nadoknađuje davanjem gratis karata.

4.3.4. Institucionalna transformacija kulturnog sistema u opštini Tivat

Osnovu institucionalnog sistema u opštinama Crne Gore čine polivalentni kulturni centri - kompleksne javne ustanove koje u svom radu objedinjuju mnoge djelatnosti kulture (bibliotečku, muzejsku, galerijsku, pozorišnu, izdavačku, djelatnosti kulturno-umjetničkog amaterizma, prikazivanja filmova, itd.). Iako ovaj model može imati i svojih prednosti (koordinacija planiranja u različitim oblastima kulture, objedinjenih administrativnih službi i nešto jeftinije poslovanje), on u slučaju ambicioznih kulturnih institucija i potreba ima ograničavajuću ulogu.

To je prepoznato i u Nacionalnom programu razvoja kulture 2011–2015. (odjeljak 3.3. Opštinske javne ustanove,) gdje se navodi da „neadekvatan organizacioni okvir doprinosi neravnomjernom razvoju svih djelatnosti kulture na opštinskom nivou. Zbog toga su pojedine djelatnosti ustanova uređene posebnim zakonima (muzeji, biblioteke, pozorišna djelatnost), koji propisuju drugačiji pravni i organizacioni status, način i uslove organizacije ustanova. Činjenica je međutim, da postojeći sistem centara za kulturu ne omogućava primjenu ovih zakona.

U skladu sa Zakonom o bibliotečkoj djelatnosti (Sl. list Crne Gore, br. 49/10 od 13. 08. 2010. i 40/11 od 08. 08. 2011) u Tivtu su već pripremljena dokumenta (Elaborat o osnivanju JU Biblioteka, Odluka o osnivanju Ustanove) za izdvajanje biblioteke iz okvira Centra za kulturu i formiranje nove javne ustanove „**Biblioteka i čitaonica**”.

Uočene su zakonske pretpostavke, ali i potrebe i za izdvajanjem **Galerije “Buća” i Etnološke zbirke** iz postojeće organizacije Centra. U prvoj fazi institucionalne transformacije Galerija „Buća“ i Etnografski muzej bi mogli činiti novu Ustanovu, s tim što bi se dugoročno, obogaćivanjem etnološke i arheološke zbirke, a posebno eventualnim ustanovljenjem Muzeja industrijskog nasljeđa koji bi sadržao eksponate, foto- i filmske zapise vezane za Arsenal, Račicu i Solila itd, Muzej mogao izdvojiti kao zasebna cjelina, dok bi Galerija „Buća“ mogla postati osnovom za formiranje Muzeja savremene umjetnosti. Pri tom, samo izdvajanje ovih organizacionih jedinica iz sastava Centra za kulturu, ne bi sa sobom nosilo posebne finansijske, niti organizacione probleme.

Ono sa čime se, međutim treba suočiti, jeste činjenica da je u posljednjih petnaest godina, najznačajniji i najprepoznatljiviji kulturni proizvod Centra za kulturu Tivat, pozorišna produkcija koja ga svrstava rame uz rame sa glavnim pozorišnim centrima u Crnoj Gori, Podgoricom (CNP i Gradsko, odnosno Pozorište za djecu) i Cetinjem (Zetski dom), obzirom da jedini u kontinuitetu institucionalno produciraju profesionalne pozorišne projekte. Brojna stručna priznanja i nagrade na prestižnim festivalima, koje je zavrijedila produkcija Centra kao i definisanje “Purgatorija”, kao jednog od regionalno najznačajnijih ljetnjih pozorišnih festivala u poslednjih deset godina, infrastrukturne mogućnosti i u svim anketama izražene pohvale i potrebe za pozorišnim dešavanjima u Tivtu, nedvosmisleno sugerišu da i u narednom periodu, ovom segmentu kulturnog stvaralaštva treba posvetiti posebnu pažnju. Kako se neupitnim čini opredjeljenje o nastavku produkcije, logična su razmišljanja i o osnivanju pozorišta u Tivtu.

Već duže vremena u stručnim krugovima spominje se ideja o formiranju regionalnog pozorišta za područje Boke i eventualno Budve. Spominju se i mogućnosti da segment, dječijeg teatra takve organizacije, bude u Kotoru, naslonjen na Festival pozorišta za djecu, segment alternativnog teatra u Herceg Novom, obzirom na pozorišnu tradiciju u ovom gradu, a takozvani tradicionalni teatar u Tivtu. Obzirom na dosadašnja iskustva o institucionalnoj saradnji među bokeljskim opštinama, teško je povjerovati u realnu mogućnost funkcionisanja ovako postavljene organizacione strukture, a još teže da bi moglo doći do dogovora o jednom centralnom mjestu i kući koja bi zadovoljila ambicije pomenutih sredina, iako je evidentno da bi po svim kriterijumima i već stečenoj i zgrađenoj infrastrukturi, objektima i opremljenosti to jedino mogao biti Tivat. Ono što ovu ideju čini povoljnom je da bi dio troškova takvog regionalnog centra, snosila država.

Osnivanje **Gradskog pozorišta u Tivtu**, stoga se čini realnijom opcijom. Pri tome, da bi se izbjegla zanačajnija finansijska ulaganja prije svega oko zapošljavnaja neophodnog kadra (glumaca, kostimografa, scenografa, dramaturga itd...), u obzir bi trebalo uzeti one mogućnosti Zakona o pozorištu, koje upućuju na **osnivanje producentškog pozorišta**, najbliže organizaciji koja je i do sada korišćena u radu Centra na pozorišnim predstavama. Izvjesno je da bi koristi od osnivanja profesionalnog pozorišta, koje bi imalo cjelomjesečni repertoar, vlastitih i gostujućih predstava tokom cijele godine, uz unapređenje već profilisane programske politike mediteranskog teatra, u svakom pogledu nadmašivale uloženi trud i novac i doprinijele ukupnom identitetskom izdvajanju (“brendiranju”) opštine Tivat na mapi gradova kulture u regiji i ovom dijelu Sredozemlja.

Segmentacija postojećeg Centra za kulturu, trebala bi da odgovori i na pitanja kadrovskog popunjavanja “novoformiranih” ustanova i budućeg korišćenja prostora i objekata Centra u novonastalim uslovima. Iako na prvi pogled izgleda da nova institucionalna transformacija zahtijeva značajno povećanje broja zaposlenih u gotovo svim jedinicama, zapravo nije tako. Treba uzeti u obzir činjenicu da bi samo popunjavanje aktuelne sistematizacije u Centru za kulturu Tivat, podrazumijevalo zapošljavanje deset novih radnika što bi moglo biti sasvim dovoljno i za potrebe novoformiranih institucija. Zapravo bi se dobilo na profilisanju i kvalitetu novoangažovanog kadra.

Nešto složenija situacija je, kada su objekti i prostor kojim se gazduje u Centru u pitanju. Biblioteka i čekaonica, već imaju definisanu cjelinu u okviru zgrade Centra u ulici Luke Tomanovića. Ista situacija je i kod definisanja objekata Galerije i Muzejske zbirke, koji već čine zokruženu cjelinu u kompleksu Buća-Luković.

Pitanje pozorišta zahtijevalo bi dodatnu elaboraciju. Logično bi Velika sala Centra, sa garderobama i preostalim prostorom zgrade, izuzev prostorija Radio Tivta, Biblioteke i čitaonice, zajedno sa rekonstruisanim objektom DTV Partizana trebali pripasti novoformiranom pozorištu. Upitanje bi se dakle mogli dovesti objekti Ljetnje pozornice i Scene Atrijum u okviru kompleksa Buća, koji se u postojećim uslovima, takođe koriste za potrebe pozorišne produkcije. Moguća su različita rješenja.

Pored očiglednog zadržavanja postojećeg stanja: Centar za kulturu, sa preostalim funkcijama, bez Biblioteke, čitaonice, Galerije i Muzejske zbirke (što bi uostalom bila i zakonska obaveza), a što bi takođe poništilo i sve benefite od institucionalizovanja profesionalnog pozorišta, o kojima je već bilo riječi, moglo bi se razmisliti i o formiranju još jednog, četvrtog segmenta iz dosadašnje strukture Ustanove. To bi mogao biti svojevrsan **producentsko – tehnički uslužni Centar**, koji bi pored gazdovanja i održavanja preostalih objekata (spomenute Ljetnje pozornice, kao gradskog komunalnog objekta npr.), mogao biti i operativni centar za podršku u radu i održavanje rekonstruisanih domova kulture po Mjesnim zajednicama, Ljetnje pozornice u D. Lastvi, te amaterskih društava, i NVO-a iz oblasti kulture, posebno omladinskih, odnosno alternativnih organizacija koje se bave, ili bi se bavile kulturom i organizacijom kulturnih dešavanja. Upravo onih vaninstitucionalnih subjekata, koji već imaju pritužbe na nedovoljno razumijevanje i komunikaciju sa Centrom za kulturu, koji u postojećim uslovima ne može da servisira njihove zahtjeve i potrebe.

Takođe, takav Centar, mogao bi da bude i u osnovi tehničke podrške za sva dešavanja na ulicama i trgovima Tivta (festivale, sajmove, prezentacije, čak i neka sportska dešavanja), u organizaciji raznih subjekata počev od Turističke organizacije, Udruženja Žena, Mažoretki, Gradske muzike itd. Na ovaj način riješile bi se brojne organizacione dileme i ostvarile značajne uštede kako na nivou planiranja, nabavke opreme, tako i bezbjedonosnih uslova za realizaciju programa i obezbjeđenje skupova i objekata.

Svemu ovome bi trebalo dodati i obezbjeđenje **statusa kulturne institucije Glazbeno Prosvjetnom Društvu „Tivat“**. Svojom stogodišnjom istorijom i trenutnim kvalitetom, resursima iz oblasti obrazovanja (Niža i Srednja Muzička škola za duvače u Tivtu), kadrovskim potencijalom i zainteresovanošću mladih za angažovanje u ovakvoj vrsti rada i okupljanja, Gradska muzika zaslužuje obezbjeđivanje neophodnih institucionalnih preduslova za nesmetan i kvalitetan rad u budućnosti. Na prste jedne ruke, mogu se izbrojati gradovi u Crnoj Gori, koji imaju tu vrstu tradicije i mogućnosti da uopšte razmišljaju o gradskom orkestru. (Na nivou države vodi se računa o Filharmoniji!). To nije čudno jer se radi o veoma zahtjenom pogonu, najreprezentativnijeg karaktera, koji pored adekvatnog prostora, za smještaj i rad, zahtijeva stalnu brigu o kupovini i nabavki instrumenata, uniformi, muzičke literature, potpunosti satava, konačno obrazovanju i sudbini svojih članova. U okruženju, u nedostatku ovih uslova, već naslućujemo gašenje pojedinih Muzika.

Zbog toga, GPD-u treba obezbijediti stabilne uslove za rad, koji prevazilaze mogućnosti, čudi i neizvjesne sudbine samoudruživanja građana i NVO-a, kako bi na ponos Tivtu, dočekalo i narednih sto godina uspješnog rada i trajanja. U početnoj fazi to se može jednokratnim intervencijama za potrebe nabavki uniforme i pojedinih neophodnih instrumenata (u Muzici se još uvijek koristi i par instrumenata nabavljenih u prvim godinama njenog osnivanja, između 1909. i 1925. godine, koji su “preživjeli” i partizanske dane ovog orkestra), dok bi za stabilniji rad, trebalo obezbijediti i posebnu stavku u Budžetu Opštine (mimo NVO sektora), na godišnjem nivou, koji bi obezbijedio postupno uvođenje pojedinih segmenata organizacije (dirigent, ekonom, održavanje, vodeći instrumenti, stipendije...) u profesionalne i poluprofesionalne standarde.

Za sve navedeno, podrazumijeva se formiranje **Sekretarijata za kulturu**, na nivou lokalne zajednice, koji bi bez ostatka bio posvećen, praćenju i unapređenju razvoja svih segmenata i potreba kulture u Tivtu.

4.4. JU Muzička škola

Izuzetno važnu ulogu u kulturnom životu Tivta ima Muzička škola u Tivtu. Njeno osnovno opredjeljenje predstavljaju duvački instrumenti. Učenici/ce ove škole su u posljednjih deset godina na raznim nacionalnim i međunarodnim takmičenjima osvojili preko 300 nagrada.

Podaci govore da je u Tivtu Muzička škola postojala 1900. godine. Pretpostavlja se da je Antun Žeželić, za potrebe svog orkestra, osnovao „Glazbenu školu“, koja je radila u kući Jaka Goluba u Donjem Kantunu.

Tridesetih godina Muzička škola djeluje u okviru Jadranske straže. Nakon toga, od 1964. godine škola počinje da radi u nekadašnjem prostoru Doma za kulturu „Gracija Petković“. Prvi učitelj je bio Antun Semerad. Nakon toga, Muzička škola je jedno vrijeme bila „podstanar“ u zgradi Opštine, a od 1980. do novembra 2008. godine bila je smještena u montažnom objektu u Kalimanju. Potom je preseljena u bivšu zgradu vojnog hotela, koju je dvije godine kasnije, „u paketu“ sa Mornaričko-tehničkim remontnim zavodom „Sava Kovačević“, kupila kompanija kanadskog biznismena Pitera Manka, „Adriatic Marinas“.

Krajem 2011. Osnovna muzička škola Tivat je preseljena u novu zgradu, na istoj parceli u tivatskom naselju Kalimanj na kojoj je nekada bila stara baraka u kojoj je djelovala tivatska Muzička škola – jedna od najuspješnijih te vrste u državi. Površina nove školske zgrade na četiri etaže je 1.500 kvadrata, a osim 16 kabineta za individualnu i 8 za grupnu nastavu, tehničkih i administrativnih prostorija, nova škola ima i posebnu koncertnu dvoranu kapaciteta 188 mjesta.

Od školske 2012/2013 počinje sa radom Srednja muzička škola za duvačke instrumente, jedina takve vrste u ovom dijelu Evrope.

Muzička škola Tivat upisuje učenike na 12 instrumentalnih odsjeka: klavir, harmonika, gitara, violina, flauta, oboa, klarinet, saksofon, horna, truba, trombon i udaraljke -bubnjevi i marimba. U školi se godišnje obrazuje preko 250 učenika, od toga 45 u područnom odjeljenju škole u Radovićima.

5.KULTURNO UMJETNIČKO STVARALAŠTVO U OPŠTINI TIVAT

5.1.Pozorišna umjetnost

Bokeljski de mol

Hasanaginica

Ključnu ulogu u pozorišnom životu Crne Gore imaju dva nacionalna pozorišta: Crnogorsko narodno pozorište i Kraljevsko pozorište Zetski dom. Pozorište Zetski dom u Cetinju osnovano je krajem XIX vijeka, a 1910. godine je dobilo status Kraljevskog pozorišta. Tokom I svjetskog rata zgrada pozorišta je bila ruinirana i ono je ponovo počelo da radi tek 1931. godine.

Do II svjetskog rata na repertoaru su uglavnom bile predstave gostujućih teatar, da bi odmah nakon oslobođenja, na Cetinju bio formiran profesionalni teatar, koji je pod nazivom Crnogorsko narodno pozorište radio do 1958. godine. Obnova rada ove kuće vezuje se za 1992. godinu, a sa redovnim repertoarom počinje 1994. godine, kada je izvedena premijera predstave „Princeza Ksenija od Crne Gore”.

Crnogorsko narodno pozorište, sa sjedištem u Podgorici, osnovano je 1953. godine. Od 1958. preuzelo je centralnu ulogu u pozorišnom životu Crne Gore. Naziv Crnogorsko narodno pozorište ustanovljen je 1969. godine, iako je i do tada djelovalo kao nacionalni teatar. Crnogorsko narodno pozorište svoju punu afirmaciju doživljava od 1997. godine, kada počinje rad u novoj zgradi, sa novom repertoarskom politikom, intenziviranjem međunarodne saradnje, angažovanjem većeg broja umjetnika/ca, učešćem na svim značajnim međunarodnim festivalima. Pozorište raspolaže prostorom od oko 5.000 m² i zapošljava 153 osobe. Na opštinskom nivou postoje dvije pozorišne ustanove: Gradsko pozorište u Podgorici (jedino pozorište s repertoarom za djecu) i Nikšićko pozorište. Pored pozorišnih institucija, ulogu u pozorišnom životu u Crnoj Gori imaju Centri za kulturu (u Tivtu, Kotoru, Baru, Bijelom Polju, Herceg Novom) i pojedine nevladine organizacije, kao i pozorišni festivali (poput Grada teatra u Budvi, Barskog ljetopisa, Tivatskog festivala mediteranskog teatra, “Purgatorije”, “Internacionalnog festivala Kotor Art).

Iako pozorišni amaterizam u opštini Tivat ima dugu i izuzetno plodnu tradiciju, tek je djelatnost Centra za kulturu Tivat učinila Tivat pozorišnim gradom. Od sada već legendarnog „Bokeškog D-mola“ iz 2000. godine, koji je ovjenčan nizom nagrada i priznanja na domaćim i

međunarodnim festivalima (pored ostaloga i sa četiri nagrade na Sterijinom pozorju) i koji je do sada imao više od stotinu izvođenja na scenama u zemlji i inostranstvu, do Hasanaginice, 2015 g.

Centar za kulturu Tivat je pažljivo gradio vlastitu pozorišnu produkciju koja već sada nosi prepoznatljivi pečat. Realizovano je ukupno 16 pozorišnih projekata, 13 premijernih i 3 obnovljene predstave. Nakon Bokeljske trilogije: “Bokeški D Mol”, “Betula u malu valu” i “Innominato”, kao praizvedbe, po novim i naručenim tekstovima, realizovane su i predstave: “Jelena Savojska”, “Kanjoš”, “Hotel Boka”, “Don Kihot” i “Mediterano”(na osnovama istoimenog filma), “Providenca”, kao svojevrsno prevođenje Čehova na Bokeljsku teritoriju i jezik (što pored ostalog predstavlja i poseban doprinos Centra, dramaturškom stvaralaštvu na području Crne Gore), po izvornim tekstovima rađene su i predstave; “Nenagrađeni ljubavni trud”, i “Filomena Marturano” u koprodukciji sa Bitef teatrom iz Beograda i CZK Indija, odnosno Gradskim pozorištem iz Podgorice, pa “Penelopijada” sa “April Production” iz Toronta, i Hasanaginica.

Ove godine, realizovana je u Centru i prva predstava za djecu “Pazi zebri gazi”. Realizacija ovih projekata zasnovana je na produkcijskom pozorištu, odnosno, ugovornom – autorskom anagažovanju potrebnog kadra (od tekstopisca, režisera, do glumaca, scenarista, kostimografa itd.) za svaki projekat ponaosob. Centar za kulturu, kao nosilac posla, pružao je neophodnu tehničku pomoć (material i ljudstvo) i logistiku za nesmetan rad na predstavi. Scenografije za najveći broj ostvarenih projekata napravljene su upravo u Tivtu, gdje su i šiveni kostimi, odnosno vršene sve neophodne radnje (organizacijski i administrativni dio posla) za realizaciju ovakvog autorskog djela.

Centar za kulturu posjeduje odgovarajuću infrastrukturu za organizaciju pozorišne produkcije koja uključuje višenamjensku salu Centra, veliku ljetnju pozornicu, malu ljetnju scenu u okviru kompleksa „Buća–Luković“, a u skorije vrijeme, očekuje se i osposobljavanje scene DTV Partizan, kao male zatvorene univerzalne sale, koja bi trebalo da zaokruži uslove za rad, kojima ne raspolaže gotovo ni jedna pozorišna kuća u Crnoj Gori. Svi objekti su pokriveni neophodnom svjetlosnom i tonskom opremom. Jedini ograničavajući faktor je već izraženi nedostatak manipulativnog prostora, za smještaj dekora i opreme. U tu svrhu Centru su odobreni urbanističko tehnički uslovi, za izgradnju, montažnog depoa, koji bi se naslanjao na zapadni dio fasade zgrade Centra, prema dvorištu Dječijeg vrtića, a iza objekta DTV Partizan.

Već 11 godina, Centar za kulturu Tivat, veoma uspješno realizuje organizaciju Festivala mediteranskog teatra “Purgatorije”, zadovoljavajući najzahtjevnije produkcijske potrebe, najrenomiranijih pozorišta sa područja bivše SFRJ.

Obnavljanje domova kulture po Mjesnim zajednicama (D. Lastva, Gradiošnica, Radovići itd.), kao alternativnih scena za rad amatera, uz ovako vrhunske uslove za njihovu promociju na scenama Centra, nesumljivo bi doprinijelo i ponovnom oživljavanju tradicije pozorišnog amaterizma u Tivtu.

5.2. Muzička umjetnost

Muzika predstavlja oblast u kojoj Tivat ima značajnu tradiciju, a i jednu od onih djelatnosti na koje bi kultura Tivta trebalo u budućnosti da se oslanja. Početak muzičke djelatnosti u opštini Tivat

vezuje se za sredinu XIX vijeka, pojedinačne instrumentalne nastupe i horsko pjevanje u crkvama. Prvi zabilježen koncert jednog orkestra – devetočlanog tamburaškog orkestra profesora Žeželića – održan je 1894. godine. Drugi orkestar ovog istaknutog muzičkog radnika, koji je na samom početku XX vijeka osnovao i „glazbeničko odjeljenje“ pri tadašnjoj Pučkoj školi (što je predstavljalo početak muzičkog obrazovanja u Tivtu), počeo je sa koncertnim aktivnostima 1906. godine.

Jedan od ključnih datuma u muzičkoj istoriji Tivta je svakako osnivanje Glazbeno-prosvjetnog društva Tivat, 1909. godine, čiji je prvi zabilježeni javni nastup bio 1911. godine, prilikom dočeka austrijskog prestolonasljedika Fridriha u Tivtu.

Tivat jako rano, već 1938. godine, dobija i svoj prvi džez orkestar „Slavuj“, koji je formiran pri Građansko-prosvjetnom društvu i koji je činilo osam muzičara na duvačkim instrumentima. Ovaj džez orkestar je, u različitim postavama, trajao sve do šezdesetih godina XX vijeka.

Ne treba zanemariti ni značajnu istoriju horskog pjevanja, koja se vezuje za mješoviti hor „Jadran“ koji je bio nasljednik hora „Jadranske straže“ iz 1925. godine i veoma uspješnih i zapaženih amaterskih horova, poput hora sindikalnog KUD-a „Bratstvo“ i „Radničkog omladinskog hora“.

Važni akteri u današnjem muzičkom životu Tivta, osim Muzičke škole, su Glazbeno-prosvjetno društvo „Tivat“, NVO „Ars Praesentia Boke Kotorske“, KUD „Boka“, klapa „Jadran“. Iako se počeci muzičkog obrazovanja u Tivtu vezuju za 1900. godinu, Osnovna muzička škola u svojoj današnjoj institucionalnoj formi nastaje 1964. godine, a njena nova istorija počinje preseljenjem u novu zgradu 2011. godine.

Značajna muzička tradicija, muzička kultura, kao posljedica vjekovnog prosvjetnog rada na ovom području, konačno i praktično poznavanje korišćena instrumenata, koje u Tivtu ima masovnije karakter nego u drugim mjestima, „generacijsko“ iskustvo u orkestarskom prezentovanju i izvođenju muzičkih djela, te činjenica da je muzika kao univerzalni jezik najprilagođenija kulturna forma, oko koje bi trebalo graditi ponudu, posebno prema inostranim gostima, preporučuju ideju o ustanovljenju svojevrsnog muzičkog festivala, kao glavnog vida saradnje i moguće zajedničke produkcijske forme Tivta i inače voma moćnih investitora prisutnih na ovom području. Ideja o orkestarskom muziciranju na vodi, već se razrađuje u okviru novoformirane firme, privatno-javnog partnerstva „Brand New Tivat“, a podrazumijeva učešće najpoznatijih regionalnih i svjetskih filharmonija i solista, na koncertima u Tivatskom zalivu, kao odgovoru i izazovu klasičara, na „Exit“ i slične festivale moderne muzike. Ekstravagantan pristup, marketinški potencijal, neophodni smještajni kapaciteti, visoke kategorije, akcentiranje lokaliteta i mogućnosti produžetka sezone, samo su dio argumenata za koje se vjeruje, da će sve potencijalne učesnike u realizaciji ovog projekta pokrenuti ka njegovoj realizaciji, koja bi sve njih, a i Tivat dovela u centar interesovanja svjetske javnosti.

Na taj način, Tivat bi se definitivno preporučio kao **grad pozorišta i muzike** i spajanjem tradicije sa potencijalima budućnosti, prepoznatljivo učvrstio na kulturnoj mapi Evrope. Bez obzira, na uspjeh i sudbinu ovog projekta, u Tivtu se ozbiljno mora računati, da na tradicijama „Susreta duvačkih orkestara Crne gore“, sedamdesetih i osamdesetih godina prošlog vijeka, ustanovi muzička dešavanja dostojna potrebe i mogućih potencijala ove sredine.

5.3. Likovne umjetnosti

Centralno mjesto u likovnom životu opštine Tivat igra Galerija Centra za kulturu Tivat – Galerija ljetnjikovca Buća. Smještena je u kompleksu srednjovjekovnog ljetnjikovca „Buća Luković“ u kome je prezentovana etnografska postavka. Galerija ima bogat godišnji program u okviru koga se organizuje 30 - ak izložbi. Galerija ima i svoj vlastiti fundus, od oko 200 umjetničkih radova (pretežno slika), uglavnom formiran od donacija i manjim dijelom otkupom, koji se čuva u depoima Centra.

Galerija ostvaruje značajnu saradnju sa umjetnicima i srodnim institucijama u regionu i šire. Najznačajniji projekat te vrste, koji je rezultirao donacijom od preko 90 radova, ostvaren je sa umjetnicima iz Diseldorfa.

Pored Galerije ljetnjikovca Buća, u Tivtu (u okviru Porto Montenegro) djeluje i galerija „Pizana“, kao i galerija Zbirke nautičkog nasleđa. Pizana je ogranak istoimene galerije iz Podgorice, koja od devedesetih godina XX vijeka djeluje na likovnoj sceni Crne Gore. U Galeriji se nalaze djela renomiranih umjetnika različitih generacija iz zemlje i regiona, a inicijator je predstavljanja umjetnika i njihovog stvaralaštva na prestižnim manifestacijama, izložbama, bijenalima i sajmovima u regionu i šire. Inače tokom ljetnje sezone, na području opštine Tivat djeluje više galerija, pored ostalog i u okviru, kompleksa “Luštica Bay”, koje nude zanimljiv i često prestižan likovni program, sa izlagačima međunarodnog ugleda. Nijesu rijetke ni likovne kolonije, mada bi se na planu njihove organizacije i programskih koncepcija moglo organizovanije djelovati.

Ono što se prepoznaje, kao izlagački potencijal, koji bi mogao postati karakterističan za likovnu scenu ali i vizuelni indentitet Tivta, su intervencije u prostoru. To se odnosi, kako na već započete aktivnosti na postavljanju skulptura istaknutih crnogorskih autora duž tivatskih ulica, u parkovima i na trgovima, tako i precizno definisanu i planiranu aktivnost u zaštićenim geografskim prostorima na području opštine, Vrmac, Solila, Luštica, Tunja u moru itd. gdje bi se mogle vršiti monumentalnije skulptorske intervencije od uglavnom prirodnih (razgradivih) materijala, ili demontažnih elemenata, koji bi predstavljali jedinstvenu izlagačku djelatnost u ovom dijelu Evrope.

5.4. Izdavačka djelatnost

Prema dostupnim podacima u Centru za kulturu Tivat, predpostavlja se da je jedna od prvih publikacija objavljena u novijoj istoriji Tivta (Nakon Drugog svjetskog rata), knjiga “Bokeljske priče”, koju je kao autorsko izdanje u štampariji “Andrija Paltašić” 1959. godine, objavio ondašnji novinar pobjede Špiro Račeta. Obnovljeno i dopunjeno izdanje, ove knjige, objavio je INDOK CentarTivat 1986, kao četvrto izdanje svoje izdavačke djelatnosti započete u CID-u 1980. sa fotografskom publikacijom o posljedicama katasrofalnog zemljotresa 1979. godine.

U INDOK-u su do 1990.godine objavljeni i naslovi: “Podvig Spasića i Mašere” Tomislava Grgurevića, knjiga pjesama Ljubislava Miličevića “Tkači Plamena”, “Odnosi narodne i pisane književnosti u Tihom Donu i Prolomu Branka Ćopića, Vuka Minića, “Valovi Lutanja”, knjiga pjesama Marka Kostića, te “Domaće i ruske teme” Vuka Minića.

Djelatnost je nastavljena i u novoformiranom Centru za kulturu Tivat, gdje 1998 godine objavljuju “Mladu sa Pruge” istog autora(V.Minića) . Nabrojena izdanja samo su potvrda osnovnih

pravaca i izdavačke politike na području Tivta, koja se nastavlja do današnjih dana, kada je broj autorskih izdanja, kao i izdavača, sve veći i zapaženiji.

Zapažena je i tendencija, sve češćeg objavljivanja monografskih izdanja, počev od Monografije Tivta iz 1983. godine, Moografije MTRZ "Sava Kovačević" 1989. Glazbeno prosvjetnog društva Tivat, sve do "Sporta u Tivtu" Slavka Krstovića, koju 2011. g objavljuje Opština Tivat, odnosno "Tivatskih slikara" u izdanju Matice Boke 2015. Godine. Izdavaštvom se bavi i Hrvatsko nacionalno vijeće u Tivtu, kao i veliki broj udruženja građana i NVO-a, poput Kulturno zavičajnog udruženja "Napredak" Gornja lastva, koje 2012. g objavljuje monografiju Anđelka Stjepčevića "Stoljeće kulture u G. Lastvi"

Činjenica da bez konsultacije sa autorima, najkarakterističniji primjer je Vasko Kostić, za kojeg pretpostavljamo da je objavio najviše izdanja sa tematikom sa područja Opštine, posebno iz Krtola, ni približno ne možemo odrediti broj i vrstu objavljenih naslova, kao i stalne potrebe, za novim (dostignuća 21. vijeka sugerišu i elektronska izdanja), evidentno upućuju, na nedostatak kvalitetne i stručne evidencije i potrebu obrade podataka, te novu izdavačku produkciju na drugoj strani, koji otvaraju prostor za iznalaženje adekvatnog subjekta koji bi objedinio ovu oblast.

Uz uvažavanje činjenice, da će se broj subjekata koji se njom bave stalno povećavati, da će neki u svojim djelatnostima, poput Centra za kulturu, Galerije i Muzeja itd. gotovo mjesečno, ako ne i svakodnevno izdavati publikacije (katalogi, afiši, programi...) od potrebe za realizaciju svojih programa i produkcija, najprirodijim se čini da bi Narodna biblioteka i čitaonica, kao posebna ustanova, sa stručnim i osposobljenim kadrom bila adekvatnim mjestom obrade, analize i distribucije izdanja, kontakta sa konzumentima i unpređivanjem ove oblasti, na mnogo višem nivou od dosadašnje prakse. Time se ne isključuje ni mogućnost privatne inicijative na tom planu.

5.5. Kinematografija

S obzirom na to da su Foto-kino klub „Mladost“ i INDOK centar tokom sedamdesetih, i posebno tokom osamdesetih godina XX vijeka formirali izuzetnu foto i filmsku dokumentaciju u kojoj je zabilježen razvoj opštine i nakon zemljotresa - obnova grada, jedan od srednjoročnih ciljeva bio bi obrada i prezentacija te arhive. Prema onome što je sačuvano u FKK Mladost, radi se o najmanje desetak sati montiranog i nemontiranog filmskog materijala.

Na bazi bogate tradicije Foto-kino kluba „Mladost“ gdje se na amaterskom nivou filmom bavilo 16 autora, koji su za sobom ostavili 62 filma (od kojih neki i sa značajnim nagradama i priznanjima u svojoj kategoriji – Krsto K.Tomičić, Internacionalni majstor fotografije) trebalo bi ispitati i mogućnost pokretanja adekvatnog festivala dokumentarnog filma, (u moru projekata u okruženju koji do kraja nisu definisali profilaciju i karakter) koji bi mogao postati još jedan od identitetskih markera Tivta. Inače u Tivtu je organizovano 6 klupskih smotri, od 1970. do 1975. godine, 4 republička takmičenja (71. 73. 76. i 84. g), kao i Savezni, Jugoslovenski festival amaterskog filma 1978. godine.

U Centru za kulturu do sada su u saradnji sa režiserom Vladimirom Perovićem producirana tri igrana dokumentarna filma: „Ribar Đorđe razgoni mrak“, „Život, priključenija i održivi razvoj jednog kokota“ i „Život je“. Prikazani su na 80 festivala širom planete, od Argentine, preko Irana, do Moskve i zavrijedili su ukupno 15 nagrada, „Kokot“ najviše; 10, na pedeset festivalskih učešća. U

vrijeme pisanja ovog Programa u produkciji je i četvrti film „Plava gajeta i sivi beton“, čija je premijera u Tivtu zakazana za Novembar 2015. godine.

Takođe, možda je sazrelo i vrijeme za pokretanje svojevrsnog **mediteranskog bioskopa**, na raznim mjestima na području opštine, prije svega u prirodi i na otvorenom, koji bi takođe mogao postati poseban kuriozitet kulturne ponude grada. Na tom planu, moguće je uspostaviti saradnju sa sličnim inicijativama i projektima, koji se već realizuju u Hrvatskoj.

5.6. Muzejska i galerijska djelatnost

5.6.1. Muzej i galerija

U nekadašnjem utvrđenom ljetnjikovcu ugledne kotorske plemićke porodice Buća, obavljaju se muzejska i galerijska djelatnost, a u sastavu JU Centra za kulturu Tivat. U kompleksu su prezentovane postavke i i galerijski izložbeni prostor. Ljetnjikovac je izgađen u XV vijeku, iz nekoliko faza. Evidentan je uticaj renesanse sa elementima kasne gotike i baroka. Kompleks je okružen kamenim zidom, a čine ga: kula za odbranu, ekonomska i stambena zgrada. U sredini kompleksa, u dvorištu, nalazi se kapelica sv. Mihovila. Najstariji očuvani dio kompleksa je kula, nad čijim ulazom se nalazi natpis sa godinom dogradnje 1548g. I imenom majstora – meštra Vićencija iz Lastve, rađena u stilu renesanse.

Kompleks Buća-Luković, svojim različitim i slojevitim arhitektonskim rješenjima, nastalim u više stilskih epoha, jedinstven je i rijedak primjer graditeljstva ovog karaktera na cijelom prostoru Boke. Pored istorijske, umjetničke, arhitektonske i ambijentalne vrijednosti, značaj dobra je izražen kroz: prezentaciju vrijednog materijala likovno-umjetničkog, arheološkog i etnografskog sadržaja, izloženog u postavkama unutar kompleksa, dok je socijalno-ekonomski značaj dobra prepoznat kroz korišćenje kompleksa u kulturne i turističke svrhe. Amijentalni značaj bivšeg ljetnjikovca se ogleda u reprezentativnosti i monumentalnosti naslijeđene homogene arhitektonske cjeline u pejzažu savremenog gradskog jezgra. Veliko interesovanje izaziva kod turista i reper je za mnoga kulturna dešavanja u Tivtu.

Stambeni objekat je obnovljen krajem XIX vijeka, a sada je u funkciji galerijskog izlagačkog prostora. Dva nivoa u zgradi se koriste za postavke, dok su na trećem smješteni slikarski ateljei. Površina prostorija u kojima se izlaže je po 63m². Izlagački program galerije konceptijski je vezan za savremenu i modernu umjetnost. Prezentacijom privremenih postavki prate se aktuelna dešavanja na likovnoj sceni, kroz samostalne, tematske, kolektivne i retrospektivne izložbe. Pored izložbi afirmisanih i poznatih umjetnika, data je mogućnost mladim autorima za predstavljanje prvim samostalnim izložbama, a u cilju afirmacije i podrške njihovim projektima. Godišnje se realizuje prosječno 25 izložbi. Značajna saradnja prisutna je i sa ostalim muzejima i galerijama iz Crne Gore. Izdvajaju se neki od vrijednih projekata:

„Graditeljsko naslijeđe u opštini Tivat; Retrospektivna izložba skulptura Luke Tomanovića; Djela velikih crnogorskih stvaralaca; Crnogorska savremena skulptura; Crnogorska savremena skulptura-žene stvaraooci; Sakralna baština Tivta; Škrinje, čuvari tradicije; Tivatski umjetnici; Okom tivćana; Praistorijska staništa, iskonski kulturni pejzaž“. Pored likovnih izložbi u galerijskom prostoru se povremeno dešavaju književne večeri i manji koncerti. Tokom maja se organizuje poseban i

kvalitetan program kojim je dat značajan doprinos obilježavanju „Noći muzeja“. Program je podržan od strane javnosti, Ministarstva kulture Crne Gore i ljudi od struke.

U istoj zgradi su smještena tri depoa i kancelarija. U depoima se nalazi materijal: umjetničkog, arheološkog i etnografskog sadržaja. Problem vlage je prisutan u objektu, oscilacije temperature, kao i negativan uticaj UV zraka, pa samim tim neophodno je sprovesti mjere preventivne, a u cilju zaštite materijala prije nego što počne ubrzan proces propadanja. Ovakva praksa smanjuje potrebu za skupim i dugotrajnim konzervatorskim tretmanima. Uslovi u kojima se čuva i izlaže muzejski materijal propisani su Pravilnikom o zaštiti muzejskog materijala i muzejske dokumentacije, („Sl. List Crne Gore“, br. 53/11 od 11.11.2011) nijesu ispoštovani. Osvjetljenje u galerijskim prostorima je neodgovarajuće, (u najvećem broju datira još iz 1983. godine i otvaranja galerije) pa često uzrokuje promjenu koncepta izložbi i negativno utiče na njihov kvalitet. Kancelarijski prostor, kao i tehnička opremljenost nijesu zadovoljavajući.

Revizija muzejskog materijala je urađena u martu 2014. godine, shodno Pravilniku o načinu, postupku i rokovima revizije muzejskog materijala.

Umjetničku zbirku, koja je smještena u depou na prvom spratu čini 141 rad : 9 skulptura, 6 ikona, 126 grafika, crteža i slika. Zbirka je značajno obogaćena vrijednom donacijom „Dusseldorf-Tivat“, koju čine 94 rada, autora čija imena su poznata i priznata u svijetu. Neophodno je pronaći rješenje i omogućiti stalnu postavku ovog materijala i na taj način ga staviti na uvid likovnoj publici.

Nedostatak izlagačkog i manipulativnog prostora, za nesmetan i optimalan rad Galerije i Muzeja u kompleksu Buća, još je izraženiji prisustvom ateljea za rad likovnih umjetnika na trećem spratu Galerije, koji bi se mogao upotrebiti za dio stalne galerijske postavke. Na sceni Atrijuma u dvorištu kompleksa, izvođenje nekih zahtjevnijih programa, ozbiljno narušava aktuelne likovne i muzejske postavke. Kako se i u jednom i u drugom slučaju radi o veoma osjetljivim problemima, čije rješavanje u postojećoj prostornoj situaciji, nema apsolutno pozitivno ishodište, vrijeme je da se u srednjoročnom periodu počne razmišljati o mogućnostima arhitektonskog proširenja postojećeg kompleksa, na način otkupa privatnih objekata na sjevernom dijelu kompleksa, prema parkingu i Velikom gradskom parku, gdje bi se u dogledno vrijeme, izgradio novi objekat, primjeren 21. vijeku, potrebama Muzeja savremene umjetnosti, likovnog stvaralaštva i multimedijalnih dešavanja svih vrsta, koji bi ujedno bio i svojevrsno zaokruženje graditeljskog i arhitektonskog nasljeđa Tivta, sa objektima iz 15, 19, i 21 vijeka. (Kula, stambeni i ekonomski objekat ljetnjikovca, i novo moderno zdanje savremenog Tivta.)

U svakom slučaju u cilju zaštite, očuvanja i njegovanja autentičnog etnografskog i indetitetskog nasljeđa, na području Tivta, posebno u ambjentalnim rurarnim cjelinama, trebalo bi pronaći odgovarajuće objekte za muzejske postavke i programe očuvanja lokalne kulturne baštine. Na tom planu treba podržati i sve eventualne private inicijative.

Fond arheološkog materijala, čine 76 komada: ulomci kamene plastike i keramike. Materijal je smješten u depou na prvom spratu. Fragmente bi trebalo konzervatorski tretirati. Nekada u depou je bila smještena vrijedna kamena plastika sa Prevlake, koja je pozajmljena za privremenu izložbu u organizaciji Mitropolije Crnogorsko primorske i uprkos brojnim intervencijama nikad nije vraćena. (Reversom broj 20/99 od 22.07.1999.g., 175 komada kamene plastike i dva parčeta mozaika

predato je za potrebe izložbe, uz pismenu potvrdu da će nakon izložbe isti biti uredno po spisku vraćeni vlasniku.)

Etnografsku zbirku čine 172 predmeta vezana za tekstil i metal. Dio etnografskog materijala se nalazi u postavci, a drugi dio je smješten u depou.

Upravi za zaštitu kulturnih dobara je početkom 2015. godine od strane Ustanove podnijeta Inicijativa za upis u Registar umjetničke i etnografske zbirke.

U ekonomskoj zgradi, na dva nivoa smještena je etnografska izložba pod nazivom : „Etnografsko naslijeđe Tivta“, koja je otvorena u maju 2006. godine. Postavka, koja je trebala biti privremenog karaktera, a formirana je manjim dijelom od materijala Ustanove i uz pozajmicu od Narodnog muzeja Cetinja i Pomorskog muzeja Kotor. Od tada da danas postavka se nije mijenjala. Vrijeme vraćanja pozajmljenog materijala je davno isteklo i materijal uzet na Revers je neophodno vratiti.

U kuli – najatraktivnijem dijelu kompleksa, na četiri nivoa postavljaju se izložbe privremenog karaktera. Veliku pažnju javnosti su skrenule sljedeće postavke : „Blago antičke Boke“, „Škrinje čuvari tradicije“, kao i izložba jedinstvena na našim prostorima, „Praistorijska staništa – iskonski kulturni pejzaž“. Izložbom je obuhvaćena praistorija Crne Gore. U planu je da se iduće godine postavi izložba vezana za metalno doba.

U kapelici sv. Mihovila se nalazi oltarska pala Sv. Mihovila, rad Antona Peana. Za potrebe privremene postavke u kapelici, u cilju zaštite prezentovanih radova od vlage, u maju 2013. godine su postavljeni gipsani panoi na distanci od 10-12cm, oslonjeni na metalnim konstrukcijama, koje su ujedno i nosači za reflektore. Selektirane su izložbe: Ikona, slika, kao i izložbe dokumentovanog karaktera. Kapelica je ugrožena korijenjem okolnog drveća (podiže se pod) i narednom peridu trebalo bi pristupiti stručnoj sanaciji ovog objekta.

U muzejsko galerijskom prostoru zaposlena su dva lica: konzervator i muzejski tehničar.

5.6.2. Zbirka Pomorskog Naslijeđa

U okviru projekta Porto Montenegro, počela je sa radom 03.07.2011. godine. Njena glavna uloga je očuvanje i prezentacija pomorsko-industrijske baštine Tivta, koja je uglavnom vezana za MTRZ „Sava Kovačević“, odnosno Pomorski Arsenal u Tivtu.

Takođe jedan od ciljeva koji se nametnuo tokom vremena je i izučavanje i prezentovanje vojno-pomorske istorije druge polovine XIX i XX vijeka. 2007. godine stavljena je tačka na 118 godina vojne brodogradnje i brodoremonta u Tivtu. Narednih godina će i posljednje velike vojne baze u Boki biti zatvorene, pa će veza Boke i vojnog pomorstva nakon više od 2 milenijuma biti prekinuta. (Još u predrimsko doba u Boki su Iliri gradili svoje brodove – „liburne“, a tokom ranog i razvijenog srednjeg vijeka u Boki je postojalo nekoliko „brodogradilišta“ koja su pravila kako trgovačke, tako i vojne brodove.)

Ipak nije samo vojno pomorstvo u Boki bilo prisutno. Trgovina morem, kao i ribarstvo su pomorski aspekti koji su definisali Boku. Oni i danas opstaju, ali u mnogo manjoj mjeri. Ako se kao definicija pomorstva uzme stav da je pomorstvo sve ono što se tiče odnosa čovjeka i mora, onda se može reći da pomorstvo u Boki nije zamrlo. Boka u XXI vijeku svoj odnos prema moru danas

dominantno gradi na nekim drugim vidovima pomorstva: prvenstveno onim koji su vezani sa turizmom i rekreacijom. Tokom XX vijeka Arsenal je imao presudnu ulogu u razvoju grada. Bez njega, Tivat bi danas izgledao mnogo drugačije. Kako se danas gleda na tu ulogu umnogome zavisi i od subjektivnog stava i doživljaja, ali je nesporna činjenica da je ona bila velika. Naravno, Arsenal nije jedini činilac koji je determinisao Tivat i njegovu istoriju. Ipak ako nešto obilježi cijeli jedan vijek u razvoju nekog grada, tome se onda mora posvetiti pažnja i čuvati uspomena na to. Zbirka Pomorskog Nasljeđa otvorena je upravo sa tim ciljem.

Četiri godine nakon prestanka rada Arsenala otvorena je Zbirka Pomorskog Nasljeđa i u narednih 5 godina znatno je obogatila kulturnu sliku Tivta i ponudu kulturnih dešavanja u našem gradu. Svojom stalnom postavkom i tematskim izložbama uspjela je da ostvari svoj cilj i da bogato istorijsko i tehničko nasljeđe Arsenala sačuva za građane Tivta i Boke ali je isto tako uspjela i da to nasljeđe približi ostalim posjetiocima. Prije svega turistima, djeci školskog uzrasta ali i onima koji izučavaju pomorsku istoriju. Takođe, osim što je domaćin i organizator mnogih dešavanja, Zbirka Pomorskog Nasljeđa bila je domaćin i mnogim delegacijama i studijskim posjetama. Ovdje se mora napomenuti da nasljeđe Arsenala, kako istorijsko tako i tehničko, nije ograničeno samo na uske lokalne okvire Tivta i Boke. S obzirom na činjenicu da je osnovan za vrijeme Austro-Ugarske, a razvijao se i u dvije Jugoslavije, te da su u njegovom razvoju učestvovali kako ljudi sa ovog područja, tako i ljudi iz mnogih drugih krajeva pomenutih država, nasljeđe Arsenala je i nasljeđe svih onih država i nacija koje su zahvatale ove države, a to je veliki dio centralne i jugoistočne Evrope. Dakle nasljeđe Arsenala je mnogo šire od lokalnih okvira, što je velika prednost, jer daje široke mogućnosti saradnje i unaprijeđivanja znanja van lokalnih okvira. U budućnosti to će i biti jedan od ciljeva Zbirke Pomorskog Nasljeđa

U posljednjih pet godina Zbirka Pomorskog Nasljeđa je imala niz aktivnosti. One su uključivale široku paletu dešavanja od izložbi, promocija knjiga, koncerata do kreativnih radionica itd. Počevši od aprila 2012 (10 mjeseci nakon što je zvanično počela sa radom) godišnje se u njoj održavalo preko trideset različitih dešavanja u prosjeku. Ovaj podatak dobija na težini ako se uzme da je za to vrijeme u njoj bilo stalno zaposlenih dvoje, a poslednju godinu jedna osoba uz ljetnje sezonske radnike. Neke od izložbi koje su se realizovale u proteklom periodu su autorstvo, koautorstvo ili aktivan rad zaposlenih u Zbirci - Izložbe sa tematikom iz pomorske istorije („Brodovi koji ponovo plove“ - 2012., „80 godina školskog broda JADRAN“ – 2013., „Pogled kroz periskop“ – 2013., „125 godina Arsenala“ – 2014. „Požutjele strane“ – 2015. itd...) - Izložbe umjetničkih fotografija („Život drvenih barki“ – 2014., „Retrospektiva Dejvida Hamiltona“ – 2015. itd...) - Izložbe slikara iz inostranstva i Crne Gore - Saradnja sa institucijama iz inostranstva (Muzej Gornje Austrije – izložba grafika Leopolda Forstnera 2015. godine.).

Takođe treba pomenuti i dobru saradnju koja postoji sa Centrom za Kulturu Tivat i srodnim muzejima iz Crne Gore, prvenstveno Pomorskim Muzejom iz Kotora sa kojima je već urađeno nekoliko značajnih projekata. Naravno kao i svakoj instituciji sličnog tipa i ovdje postoje mnogi problemi u funkcionisanju Zbirke. Nedostatak adekvatnog arhivskog prostora i prostora za depo je jedan od njih. Isto tako i mali broj zaposlenih, posebno sa odgovarajućom spremom su problemi koji će se u budućnosti rješavati. Ipak najveći nedostatak je onaj koji se tiče reprezentativnog materijala kojim bi se zbirka obogatila i koji bi se mogao iskoristiti za buduće izložbe. Naime već na samom kraju postojanja Arsenala, krenulo se u selekciju i odabir materijala za budući muzej, odnosno

današnju zbirku. Nažalost selekcija je rađena na brzinu, a to je uticalo i na njen kvalitet. Ipak mnogo veći problem predstavljalo je otuđenje ili prodaja nekih stvari koje imaju izuzetnu muzejsku vrijednost, a o čemu se tada nije vodilo adekvatno računa. Pomoć opštine Tivat bila bi moguća da se Zbirka popuni novim atraktivnim predmetima (kroz organizovanje prikupljanja ili donacija) kako bi se Zbirka popunila i time doprinijela boljoj kulturnoj ponudi grada.

Svojim radom Zbirka Pomorskog Nasljeđa je, kako je već ranije rečeno, doprinijela kulturnoj ponudi Tivta. Ipak, s obzirom da ona radi u okviru privatne kompanije, neophodno je uložiti i dodatni napor kako bi se saradnja sa lokalnim institucijama kulture dodatno osnažila u cilju postizanja bolje kulturne ponude grada, uz više zajedničkih projekata i uzajamnu koordinaciju. To bi, svakako, doprinijelo kvalitetnijim dešavanjima. Kao primjer može da posluži „Noć Muzeja“ koja je istovremeno realizovana na dva mjesta, uslijed slabe komunikacije ili dešavanja u toku sezone koja se istovremeno realizuju. Bolja koordinacija značila bi da je kulturna ponuda dostupnija širem krugu potencijalnih konzumenata.

Što se tiče posjetilaca zbirke Pomorskog Nasljeđa i dešavanja u njoj, jasno se izdvajaju dvije grupe. Jedna je brojnija i nju predstavljaju ljudi zainteresovani za istoriju i pomorsko nasljeđe, a druga, malobrojnija, su oni koji posjećuju Zbirku prilikom otvaranja važnijih izložbi. Od druge grupe jasno je da to i nisu pravi konzumenti kulturnih dešavanja. U prvu grupu spada prije svega lokalno stanovništvo i turisti, kako pojedinci tako i organizovane grupe.

Tokom 2014. godine (podaci o posjeti 2015 se još sistematizuju) Zbirku je posjetilo oko 10.000 posjetilaca. 54% od ovog broja su uzrasta iznad 14 godina, 27% su djeca do 14 godina, a 19% su organizovane grupe. (đačke i turističke ekskurzije): Što se tiče krajeva iz kojih dolaze, mora se napomenuti da najveći broj posjetilaca dolazi iz regiona, a za njima iz zemalja bivšeg Sovjetskog Saveza, prvenstveno Rusije.

Ove godine primjetan je porast broja posjetilaca iz Centralne Evrope, prije svega Njemačke i Austrije koji pokazuju veliko interesovanje za pomorsku prošlost Boke s kraja XIX i početka vijeka, ali i blagi pad broja posjetilaca iz bivšeg Sovjetskog saveza. Najveće interesovanje posjetilaca svakako privlači podmornica „Heroj“, kao jedan od najkarakterističnijih spomenika tehničke kulture XX vijeka ovih prostora. Ona predstavlja jednu od atrakcija ne samo Porto Montenegro nego i Tivta. Analizirajući dešavanja, njihovu posjećenost, posjećenost Zbirci uopšte, te analizirajući reakcije i pitanja samih posjetilaca u posljednjih nekoliko godina, došlo se do sljedećih saznanja:

1. Turisti ali i lokalno stanovništvo, jako su zainteresovani za pomorsku prošlost, ali i za prošlost Tivta uopšte.
2. Informacije o lokalnoj istoriji, posjetiocima Tivta i njegovim građanima nisu adekvatno prezentovane kroz postojeće institucije.
3. Postoji potreba i mogućnost da se lokalna istorija na bolji i atraktivniji način prezentuje u budućnosti.
4. Prezentovanje lokalne istorije može imati i pozitivan ekonomski učinak ako se ono uradi u skladu sa novim tendencijama u muzejskoj djelatnosti. Tu se prije svega misli na multimediju i interakciju.

Sve gore napisano bilo je u cilju da se na kraju da prijedlog o razvoju daljih muzejskih aktivnosti na nivou Opštine Tivat. Naša lokalna zajednica ima zanimljivu i bogatu prošlost čiji su samo djelovi do sada prezentovani. Zbirka Pomorskog Nasljeđa i postavka u kuli Buća su samo djelimično osvijetlili prošlost. Sve brojniji posjetioci Tivta imaju veliku želju saznati nešto više o istoriji našeg grada. Ovo im se može omogućiti kroz postojeće institucije i programe koje bi one realizovale ili osnivanjem nekih novih institucija.

Sigurno je da bi jedna od takvih mogla da bude i gradski Muzej. Polazeći od činjenice da je Tivat grad koji se ubrzano razvija, a taj će razvoj, sudeći po aktuelnim projektima, ići još brže, neophodno je sačuvati sve izvorne i istorijske lokalne karakteristike jer su upravo one najranjivije prilikom ubrzanog razvoja bilo koje sredine. Ukoliko se one ne sačuvaju Tivat može vrlo brzo postati grad bez identiteta. Svaki razvoj, pored toga što donosi nove mogućnosti i obogaćuje sredinu, sa sobom nosi i gore pomenuti rizik. Savremena muzejska institucija koja bi se bavila istorijom, etnografijom i arheologijom mogla bi da objedini, sačuva i adekvatno prezentuje svo kulturno-istorijsko blago Tivta, podižući nivo kulture i kulturnih aktivnosti u Tivtu na mnogo veći nivo. Trenutni muzejski kapaciteti su nedovoljni da to urade ali i ne odgovaraju potrebama konzumenata. S toga bi institucija gradskog Muzeja, sa modernim pristupom, sa istorijskom, arheološkom i etnografskom zbirkom, mogla da bude novi atraktivan sadržaj u kulturi Tivta, te da se o tome u budućnosti mora povesti računa.

5.7. Amaterizam

5.7.1. Glazbeno-prosvjetno društvo

Glazbeno-prosvjetno društvo osnovano je 1909. godine i od tada kontinuirano djeluje, sa manjim prekidom tokom prvih godina II svjetskog rata. Prisustvo 91. austrijske regimente i njihov vojni orkestar bili su povoljan podsticaj, pa su 1909. Stvoreni uslovi da, od strane Austrijanaca dodijeljeni kapelnik Antun Blažek, može okupiti Osnivački odbor i 27 muzičara Glazbeno-prosvjetnog društva. Prvi javni nastup ova muzika je imala 1911. godine, pri dočeku austrougarskog nadvojvode Fridriha u Tivtu. Tivatska muzika je dočekala i kralja Aleksandra u Tivtu 1922. godine i Zetskog bana 1931. na Cetinju. I kasnije, Josipa Broza Tita, pred kojim su nastupili šest puta. Glazbeno-prosvjetno društvo „Tivat“ kao svoj dan obilježava 8. Novembar, u spomen na 8. novembar 1944. godine kada se GPD kolektivno pridružilo partizanima i svojim instrumentima prvi put oglasilo sa oslobođene teritorije. Tivatska Gradska muzika jedan je od najznačajnijih segmenata nematerijalne kulturne baštine Tivta u čijoj osnovi je trajanje, tradicija, način života i veza stogodišnjeg postojanja i rada Tivćana. Danas orkestar, iako osvježen mladim muzičarima, izuzetnim amaterskim naporima još opstaje, ali u ovakvim okolnostima nema budućnosti.

5.7.2. Bokeljska mornarica

Bokeljska mornarica osnovana je u IX vijeku (809. godine) i od tada djeluje kao najstarija organizacija pomoraca na svijetu. Najstariji sačuvani dokumenti (Statut iz 1463. koji se poziva na neke ranije statute, koji nažalost nisu sačuvani) prepoznaju ovu organizaciju, pod imenom „Liber fraternitatis Divi Nicolai marinariorum de Chataro (Pobožno društvo Kotorskih pomoraca Svetog Nikole), kao sindikat pomoraca sa izraženom humanitarnom funkcijom. Dolaskom Venecije, ova organizacija dobija sve izraženije vojno-policijske funkcije zbog svoga već dokazanog uspjeha u

borbi sa Osmanlijama, piratima i gusarima. Zbog toga stiže veliki ugled, kako među domaćim stanovništvom, tako i u Veneciji i istovremeno dobija i značajnu ekonomsku moć.

Podružnica Bokeljske mornarice u Tivtu osnovana je 1972. na temelju veoma duge tradicije stanovnika Gornje Lastve, Lepetana, Bogdašica i drugih, da učestvuju u radu ove organizacije. Bokeljska mornarica 809. Kotor, kako glasi njeno najnovije ime, proglašena je 2012. prvim nematerijalnim dobrom Crne Gore i očekuje se njena skora nominacija za listu kulturnih dobara UNESCO-a.

5.7.3. NVO « Ars praesentia Boke kotorske »

Osnovana je 2002. g. sa ciljem da podstiče i afirmiše razvoj muzičke kulture kod mladih, u saradnji sa visoko školskim institucijama iz oblasti kulture u zemlji i inostranstvu. Dosadašnje Radionice (od 2003.g.) okupile su preko 800 polaznika iz zemalja: Srbija, Hrvatska Makedonija, Slovenija, Italija, Njemačka, Mađarska, Engleska, Švedska, Izrael, Kuba, Japan, Crna Gora itd. Upoznavanje sa domaćim i svjetskim tokovima u pedagogiji ovih instrumenata, koncertna djelatnost, kao i neophodna nadgradnja edukativnoj osnovi, su ciljevi ovih Radionica.

Ovakva vrsta Projekta obezbjeđuje okupljanje na jednom mjestu ljudi iz različitih kulturnih sredina, uzrasta, nivoa obrazovanja, materijalnih mogućnosti i takvom razmjenom različitosti stvara veoma interesantno i plodno tlo u sredini u kojoj se odvija, što direktno utiče na obogaćivanje ponuda i potreba u oblasti kulture.

Zahvaljujući duvačkim radionicama, u Crnoj Gori su se u obrazovnom procesu osnovne muzičke škole, počeli učiti instrumenti trombon, oboa i saksofon.

5.7.4. KUD „Boka“

Kulturno-umjetničko društvo „Boka“ je osnovano 1977. godine. U svom dosadašnjem radu bilo je jedan od oslonaca razvoja kulture u opštini, a i šire. Društvo je aktivni učesnik gotovo svih kulturnih i turističkih aktivnosti u regiji. Poseban akcenat u društvu stavljen je na rad sa mladima, te saradnju sa drugim društvima i udruženjima. Društvo broji preko 150 aktivnih članova i posjeduje 15 kompleta nošnji iz svih krajeva bivše Jugoslavije. Učestvovalo je na brojnim festivalima u zemlji i inostranstvu i prikazalo raznolikost i bogatstvo folklornog nasljeđa naše zemlje i okruženja, te dobijalo prestižne nagrade.

5.7.5. Klapa „JADRAN“

Klapa „Jadran“ osnovana je 1973. godine od članova Gradskog zbora iz Tivta i djeluje u kontinuitetu do danas. Na repertoaru klape nalaze se izvorne bokeljske i dalmatinske pjesme, kompozicije sa Omiškog festivala, kao i popularne mediteranske pjesme obrađene za klapsko pjevanje. Klapa je imala brojne nastupe na priredbama i koncertima u okruženju i više puta je gostovala u Hrvatskoj. Redovni je učesnik Međunarodnog festivala klapa u Perastu, a najveći uspjeh postigla je 2004. osvajanjem prvog mjesta. Kroz klapu je u dosadašnjem radu prošlo oko 50 članova.

5.7.6. Kulturno zavičajno udruženje „NAPREDAK“ Gornja Lastva

Iz želje da se ne ugasi tradicija, ne uništi naslijeđeno i obnovi ono što je u nestajanju, Lastovljani su se 1975. godine organizovali u Društvo prijatelja Gornje Lastve, koje je 1991.

preimenovano u Kulturno-zavičajno udruženje „Napredak“ Gornja Lastva. Udruženje građana osnovano sa namjerom da njegovanjem kulturnog identiteta i očuvanjem ambijenta i graditeljske baštine očuva izvorne vrijednosti i posebnosti Gornje Lastve. Istovremeno, na ovim vrijednostima se nastoji obnoviti život u samom mjestu.

Svjesni činjenice da su se mnoge okolnosti i životni uslovi promijenili, „Napredak“ Gornja Lastva nastoji naći nove razloge i poticaje da se današnje i buduće generacije Lastovljana vrate životu u Gornjoj Lastvi, istovremeno poštujući naslijeđene vrijednosti. Nastoji se naći prava mjera i putevi obnove graditeljstva u kojoj se neće bahatom „modernizacijom“ uništiti ono što je do sada opstalo u svojoj izvornoj ljepoti.” Petrović Njegoš” i u prekograničnoj saradnji kroz projekat „Baština pokretač razvoja” kao i sličnim organizacijama.

5.7.7. Foto kino klub „MLADOST”

FKK „Mladost” osnovan je 1961. godine. Svoje „zlatno doba” imao je tokom sedamdesetih i osamdesetih godina XX stoljeća, kada je važio za najbolji klub te vrste u Crnoj Gori i jedan od najboljih u SFRJ. Tada su njegovi brojni članovi intenzivno radili, družili se sa foto- i filmskim kamerama, ostavljajući izuzetno vrijedne vizuelne dokumente i zapise tih vremena, i dobijajući brojne nagrade na festivalima i izložbama širom bivše SFRJ i u inostranstvu. Foto kino klub „Mladost“ je bio i organizator brojnih izložbi, te nekoliko smotri amaterskog filma Crne Gore i Jugoslavije. Bez obzira što intenzitet rada u klubu sada nije kao nekada, „Mladost” nastavlja i dalje sa aktivnostima i popularizacijom vizuelne umjetnosti i dokumentaristike.

5.7.8. Matica Boke –podružnica Tivat

Matica Boke je osnovana 2001. godine kao NVU u Boki Kotorskoj koje zastupa interese regije kao jedinstvene kulturne i privredne cjeline i koje ima podružnice u Herceg Novom, Tivtu, Kotoru i Budvi, kao i u Krtolima, Grblju i Paštrovićima. Njeni ciljevi su stalna težnja za uspostavljanjem jedinstvenog, kulturnog, duhovnog prostora, promovisanje sveukupnog privrednog i kulturnog razvoja regiona Boke Kotorske sa svojom kulturom, duhovnošću, tradicijom i istorijskim specifičnostima.

Među izdavačkim poduhvatima Matice Boke podružnice Tivat izdvajaju se monografije „Tivatski slikari“ grupe autora i „Kapetan Ilija Damjanović“ Nebojše Raša kao i knjiga „RT Oštro-Prevlaka u vremenu i prostoru“ dr Ilije Pavlovića. Matica Boke je i izdavač rijetke ćirilice knjige „Žertva Avramova“ Vikentija Rakića štampane u Kotoru 1799. godine koju je priredio dr Darko Antović, „Krst i krugovi-Mistične ili logične veze“, Vaska Kostića, „Podorjenske priče“ Ilije Stanovčića, „Priče za nezaborav – Kazivanja o narodnom heroju Mašu Brguljanu“, Tomislava Grgurevića, kao i 10 „Svesaka Matice Boke“ Vaska Kostića posvećenih temama iz istorije Boke.

5.8. Manifestacije i festivali

U Tivtu se, naročito tokom ljetnje turističke sezone organizuju brojne. Najznačajnije su: Festival “PURGATORIJE”, tradicionalni karnevali, Žućenica fest, Dan mladosti, Fešta od rogača, Turistički cvijet, Lastovske svečanosti, Novembarski dani kulture, Tivatske ljetnje fešte.

Festival "PURGATORIJE"

Festival "Purgatorije" nakon deset godina trajanja izrastao je u respektabilnu i nezaobilaznu smotru regionalnog pozorišnog stvaralaštva, bez premca na istočnoj obali Jadrana. Na festival su do sada vidjene 72 predstave u takmičarskoj konkurenciji, a kroz Purgatorije su prošle 32 pozorišne trupe: JDP Beograd, Pozorište na Terazijama, SNP Novi Sad, HNK "Ivan Plemeniti Zajc" Rijeka, „Boško Buha“ Beograd, INK Pula, „Rugantino“ Zagreb, Bitef Teatar, Gavella Zagreb, Gradsko pozorište Podgorica, Kraljevsko pozorište Zetski dom, Gradsko kazalište mladih Split, Narodno pozorište Sombor, NP Niš, Kruševačko NP, Atelje 212 Beograd, CNP Podgorica, Slovensko narodno gledalište, Dubrovačke ljetnje igre, Kazalište "Ulysses" Brijuni, "Kerempuh" Zagreb, Beogradsko dramsko pozorište, Makedonski narodni teatar Skoplje, "Trafik" Rijeka, UK "Vuk Karadžić", Beograd, „Koreja“ Leće Italija.

Festival "Purgatorije", podrazumijeva i prateće programe, kroz koje je tokom ove godine (2015) prošlo oko 1.600 učesnika.

Festivalom upravlja Organizacioni odbor na čijem čelu je Predsjednik opštine. Izvršni producent festivala je Centar za kulturu Tivat.

Festival, ima svog Selektora i stručni žiri, koji raspodjeljuje nagrade festivala: Za najbolju predstavu, Najboljeg glumca, glumicu, Glumačku bravuru i Specijalnu nagradu za umjetničko dostignuće. Selektor i članovi žirija biraju se u četvorogodišnjem mandatu.

6. KULTURNA BAŠTINA U OPŠTINI TIVAT

6.1. Nepokretna kulturna baština

Na prostoru Opštine Tivat nalaze se sljedeće kategorije kulturne baštine:

- kulturna dobra,
- sakralna arhitektura,
- profana arhitektura,
- ambijentalne cjeline,
- fortifikaciona arhitektura,
- spomen obilježja.

Po preporukama Uprave za zaštitu kulturnih dobara (Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture Kotor), trebalo bi pažljivo postupati u planskoj gradnji i omogućiti arheološka istraživanja u zonama: (1) Opatovo (antički period sa nalazom dekorisanog cipusa), (2) Sv. Luka - Gošići (višeslojni arheološki nalaz od antike do srednjeg vijeka), (3) Sv. Marko (antički i srednjovjekovni nalaz), (4) zona Brda i Prevlake (višeslojni arheološki nalaz od antike do srednjeg vijeka) i (5) zona Kavač i Gradiošnica (antički nalaz).

6.1.1. Kulturna dobra

Na osnovu rada Komisije za utvrđivanje stanja nepokretne kulturne baštine Ministarstva kulture i medija Crne Gore, u odgovarajući Registar vodi se 10 spomenika kulture iz opštine Tivat.

1. Kompleks Buća – Luković, Tivat, profana arhitektura, nacionalnog značaja;
2. Crkva sv. Gospodje – Radovići, Krtoli, sakralna arhitektura, lokalni značaj;
3. Crkva Gospe od Andjela – Verige, Lepetani, sakralna arhitektura, nacionalni značaj;
4. Poluostrvo Prevlaka sa ostacima manastira sv. Mihail, arheološki lokalitet
5. Crkva sv. Trojice, Poluostrvo Prevlaka, sakralna arhitektura, nacionalni značaj;
6. Crkva sv. Vida, Gornja Lastva, sakralna arhitektura, lokalni značaj;
7. Palata Verona – Bizanti, Račica, profana arhitektura, lokalnog značaja;
8. Crkva sv. Petra, Bogdašići, sakralna arhitektura, nacionalni značaj;
9. Crkva sv. Luke, Gošići, Krtoli, sakralna arhitektura, lokalni značaj;
10. Crkva sv. Antuna, Belani, Tivat, sakralna arhitektura, lokalni značaj.

6.1.2. Sakralna arhitektura

Sakralno graditeljstvo identifikovano na prostoru opštine Tivat karakteriše raznovrsnost iskazana kroz vrijeme nastanka crkava i manastira, modaliteti arhitektonskih rješenja, umjetnički izraz i dispozicije na kojima su podignute. Za njihovu gradnju birane su lokacije uz more, na uzvišenjima i u naseljima. Njihov položaj je imao fortifikacioni karakter, a često su predstavljale reper za orijentaciju u prostoru. Kult Bogorodice zauzima značajno mjesto kod vjernika ovoga kraja. Majci božijoj je posvećeno niz crkava i kapela, u kojima se nalaze ikone, kipovi i oltarske slike sa likom Gospe.

Među najstarijim crkvama se smatra Sv. Luka u Gošićima, po predanju nastala u VII vijeku (na čijim temeljima je sagrađena današnja); kao i crkve Sv. Vida i Sv. Srđa na Vrmcu, koje se vežu za IX vijek, a na osnovu ugrađenih spolija. Najmlađa crkva u Tivtu je hram Sv. Save smješten u centru grada, a izgrađena 1967. godine.

Od tridesetosamsakralnih objekata koji su do danas sačuvani osam ima status zaštićenog kulturnog dobra: Poluostrvo Prevlaka sa ostacima manastira Sv. Arhangelu Mihaila i crkve: Sv. Trojice na Prevlaci; Sv. Luke u Gošićima; Sv. Gospođe u Radovićima; Sv. Petra u Bogdašićima; Sv. Antuna u Belanima; Sv. Vida u Gornjoj lastvi i Gospe od Anđela na Verigama.

Sakralna arhitektura je u prošlosti nesumnjivo bila još obimnija o čemu svjedoče određeni arhivski podaci. Samo na području Lastve, prema istraživanjima don Iva Stijepčevića, bilo je izgrađeno niz crkava: Sv. Lovrinac na Plandi iz 1326.g.; Sv. Stjepan na Opatovu iz 1393.g.; Sv. Martin na Plandi iz 1331.g.; Sv. Vinko na Opatovu iz 1399.g.; Sv. Sofija na Pinu iz 1435.g.; Sv. Marko na Pinu iz 1346.g...i drugi.

MANASTIR SV. ARHANGELA MIHAILA

se nalazi na poluostrvu Prevlaci, u jugoistočnom dijelu Tivatskog zaliva, jednom od najznačajnijih kulturno-istorijskih lokaliteta na području Boke, na kojem su se smjenjivale razne civilizacije od helenizma do srednjovjekovnog perioda.

Opatiju Sv. Mihaila na Prevlaci osnivaju benediktinci u ranom srednjem vijeku. Početkom XIII vijeka postaje središte pravoslavne Zetske episkopije, a 1346. godine dobija status mitropolije. Za vrijeme Nemanjića osnovan je Svetomiholjski zbor, u čiji sastav ulaze brojna okolna sela sa više od dvadeset crkava. U drugoj polovini XIV vijeka dolazi do naglog propadanja manastira, kada Svetomiholjska metohija često mijenja vladare, Balšiće, Crnojeviće, Sandalja Hranića, kotorsku vlastelu i Mlečane. U vrijeme III seljačke bune u Grblju 1452. godine mletačke galije su srušile manastir. Crkva je u narednim vjekovima prepuštena propadanju.

Ostaci crkve Sv. Arh. Mihaila su konzervirani, a obnova manastira je započela 1997. godine izgradnjom novog konaka. Ostaci manastira Sv. Arhangela su zakonom zaštićeni kao kulturno dobro.

CRKVA SV. TROJICE

se nalazi na markantnoj poziciji jugozapadnog dijela poluostrva Prevlaka. Udaljenaje pedesetak metara od nekada velike i bogato dekorisane srednjovjekovne bazilike Sv. Arh. Mihaila. Sagrađena je 1833. godine kao zadužbina kontese Ekaterine Vlastelinović, udovice kotorskog veleposjednika konta Ilije Vlastelinovića.

Sv. Trojica je jednobrodna građevina, sa polukružnom apsidom i preslicom sa tri otvora za zvona. Za gradnju crkve je korišćen tesani kamen sa ruševina obližnjeg hrama. Na zapadnoj fasadi, iznad ktorskog natpisa sagodinom izgradnje, ugrađena je spolja sa preromanskim dekorativnim prepletom, na koju se naslanja osmostrana ažurirana rozeta sa floralnom ornamentikom. Moguće je i da ova kamena plastika potiče od bazilikesa Sv. Arh. Mihaila.

Crkva se nalazi u relativno dobrom stanju. Usljed uticaja vlage došlo je do promjene kamena na spoljašnjoj fasadi u vidu tamnih mrlja. Stariji ikonostas s početka XX vijekau enterijeru crkve, u kojem su bile interpolirane Carske dveri sa ranijeg ikonostasa poznatih risanskih ikonopisaca Rafailović - Dimitrijević, zamijenjen je novim, industrijske izrade 2005. godine

Crkva Sv. Trojice je 1976. godine zakonom zaštićena kao kulturno dobro.

SAMOSTAN GOSPE OD MILOSTI

se nalazi na Otoku u krtoljskom arhipelagu, nedaleko od ostrva Stradioti. U narodu je poznat i kao Gospa od Otoka. Arheološki nalaz žrtvenika Junone Lucine, zaštitnice porodilja, koji se čuva u hodniku pored ulaznih vrata u crkvu, ukazuje na pretpostavku da je još u doba antike ovdje postojalo svetište, ili je žrtvenik u nepoznato vrijeme prenesen sa obližnje Prevlake. Brojni fragmenti preromanske prepletne plastike uzidani su u arhitektonsko tkivo kompleksa. U arhivskim dokumentima pominje se 1479. godine kao samostan celestinaca. Graditeljski sklop kompleksa se sastoji od crkve uz koju se nadovezuje monumentalni zvonik i prateći objekti. Crkva posvećena Gospi od Milosti, 1900.g. iz temelja obnovljena, je velika jednobrodna građevina sa pravougaonom apsidom i gotičkim prelomljenim svodom.

U enterijeru crkve izvorne kamene ploče ručne izrade zamijenjene su mermernim. Na kamenim površinama, kao i unutrašnjosti kompleksa prisutna su oštećenja uslijed dejstva vlage.

CRKVA SV. NIKOLE

se nalazi na strmoj padini iznad sela Gornji Krašići pored starog, nekada značajnog puta, koji je povezivao Krtole sa Lušticom. Bogomolja, posvećena zaštitniku putnika i ribara, sagrađena je u XVIII vijeku, po nekim indicijama na temeljima starije građevine. Prostrana grobljanska crkva je na istočnoj strani nižim aneksom spojena sa župnikovom kućom. Iznad jednostavnog okulusa na pročelju se uzdiže trodjelni zvonik sa tipičnim barokiziranim ukrasima. Kamene podne ploče zamijenjene su mermernim. Evidentno je prisustvo vlage u crkvi.

CRKVA BOKELJSKIH MUČENIKA

se nalazi na morskoj obali u starom ribarskom mjestu Donji Krašići. Njen ktitor je austrougarski admiral pomorske flote Maksimilijan von Šternek, utemeljivač Arsenala u Tivtu. Crkva, posvećene ranohrišćanskim bokeljskim mučenicima Svetoj braći Petru, Andriji i Lovrijencu završena je 1897. godine. Manja jednobrodna građevina, orjentisana je u pravcu sjever jug, sa zvonikom postavljenim na betonskom držaču u dvorištu neposredno iza apside. Na brižljivo građenom pročelju, iznad lučnog nadvratnika uzidana je mermerna ploča u plitkom reljefu sa predstavom pomorske bitke i podacima o ktitoru i godinom izgradnje crkve. Crkva se nalazi u dobrom stanju.

CRKVA SV. LUKE

se nalazi na dominantnom uzvišenju iznad krtoljskog sela Gošići, odakle se pruža impresivan pogled na priobalje Tivatskog zaliva. Predanje kaže da je Sv. Luka jedna od najstarijih crkava na ovim prostorima, koju su gradili Grci u VII vijeku. Na mjestu današnjeg hrama u XIV vijeku je postojao benediktinski samostan, o čemu svjedoči pismo pape Klimenta VI iz 1346. godine. Prvobitni izgled manje crkvene građevine izmijenjen je proširenjem 1776. godine. U izvorima se navodi da je do polovine XIX vijeka bila živopisana. Pod u naosu je pokriven naizmjeničnim pločama bijelog i crvenog kamena u slogu šahovskog polja. Unutrašnjost crkve je oslikana 2002. godine. Stariji ikonostas je zamijenjen novim, industrijske obrade.

Crkva Sv. Luke je kulturno dobro, zakonom zaštićena 1976. godine.

CRKVA SV. GOSPODE (USPENIJA PRESVETE BOGORODICE)

se nalazi na markantnoj lokaciji u Nikovićima, zaseoku krtoljskog sela Radovići. Vrijeme njenog podizanja u historijskim izvorima nije zabilježeno. Prvi zapis javlja se u jednom kupoprodajnom ugovoru iz 1594. godine. Crkva je polovinom XIX vijeka obnovljena, kada je produžena u zapadnom dijelu i umjesto postojeće preslice, podignut je masivni zvonik sa četvorouglaonom osnovom. Na nadvratnoj gredi iznad glavnog portala zapisano je 1843. godina njene obnove, a na pročelju zvonika ispod rozete, uklesano je: „Braća Dabčići ogradiše zvonik 1866. godine“. Dvije godine kasnije, zvonik je dograđen za još pet metara, po nacrtu italijanskog arhitekta Matarelija. Plato na kojem se crkva nalazi sa aktivnim grobljem, ograđen je visokim podzidom sa pižunom. Porti se prilazi brižljivo rađenim kružnim stepeništem kroz kameni svoltani portal, koji sa popločanom terasom ispred ulaza u crkvu, čine kvalitetnu izvornu cjelinu.

Čitav kompleks stare ruralne arhitekture Radovića, u kojem je dominirala crkva Sv. Gospe, veoma je stradao u zemljotresu, pa je njeno šire i uže okruženje obnavljanjem i širenjem naselja u posljednjem višedecenijskom periodu izgubilo izvornu ambijentalnu ljepotu. Živopis u fresko tehnici, bez umjetničkih vrijednosti, izveden je 1992. godine. Crkva Sv. Gospe je kulturno dobro, zakonom zaštićena 1955. godine.

CRKVA SV. SPASA (VAZNESENJA GOSPODNJEG)

u Radovićima, saborni je hram pravoslavnog stanovništva na području Krtoli. Nalazi se u zaseoku Milovići, izdvojena od naselja, u polju sa prostranim dvorištem i aktivnim grobljem, okruženim borovom šumom.

U literaturi se navodi da je sagrađena 1767. godine. Smatra se da je nastala kao reminiscencija na staru crkvu Sv. Spasa nedaleko od poluostrva Prevlaka, na čijim su temeljima kneževi Ivanovići podigli stambeni kompleks, danas poznat kao Grgurevina. Građevina je izrazito izdužene arhitekture. Na pročelju je iznad ravnog ulaznog nadvratnika oživljena malom nišom sa dvostrukim lučnim završetkom i jednostavnim okulusom. Prilikom nedavne obnove apsidalni prostor je oslikan novim živopisom. Postavljena je nova mermerna oltarska pregrada. Kamene ploče su zamijenjene mermernim.

CRKVA SV. IVANA KRSTITELJA

se nalazi na dominantnom uzvišenju iznad krtoljskog polja, na granici između Bogišića i Đuraševića. Hronološke analize i istorijat crkve upućuju da je najvjerovatnije nastala polovinom XV vijeka. U kotorskom biskupskom arhivu prvi put se pominje 1584. godine, kada je vršena njena obnova i oslikavanje. Do osamdesetih godina XVIII vijeka u crkvi su postojala dva oltara za katoličke i pravoslavne vjernike. U tom periodu je na istoj lokaciji sagrađen pravoslavni hram Sv. Jovana.

Zemljotres 1979. godine je teško ošteti crkvu, kada se u ruševinama naosa ispod malternog sloja ukazala slikana dekoracija. Detaljna arheološko-athitektonska istraživanja koja su predhodila obnovi 2004. godine, pokazala su da je objekat od vremena nastanka pretrpio više faza dogradnje.

Arhitekturu obnovljene crkve karakteriše izdužena osnova sa pravougaonom apsidom i bočnom kapelom na sjeveru. Iznad ornamentisane četvorolisne rozete pročelje građevine završava zvonikom sa tri zvona. Pored crkve nalazi se novopodignuta župna kuća.

Ostaci živopisa vizantijskog stila na južnom zidu u enterijerubogomolje prikazuju friz sa osam stojećih figura arhijereja.

CRKVA SV. JOVANA PRETEČE

se nalazi na uzdignutom zaravnjenom platou u krtoljskom zaseoku Bogišići, pored crkve Sv. Ivana, od koje je dijeli ogradni zid. Sagrađena je 1776. godine. Crkva posvećena Hristovom preteči i krstitelju, jednobrodna je građevina sa polukružnom apsidom, oko koje je formirano prostrano groblje. Uz pročelje crkve je 1900. godine umjesto prvobitnog zvonika na preslicu sa tri otvora, podignut visoki, masivni zvonik kvadratne osnove. Na kamenoj ploči, ugrađenoj na zapadnoj fasadi zvonika, upisan je natpis sa tekstom o godini gradnje, zaslugom pravoslavnih parohijana đuraševićo-bogišićkih i Špira J. Đuraševića.

Ikonostas je zamijenjen novim, industrijskim .

CRKVA SV. ARHANGELA MIHAILA

se nalazi na izdvojenom zaravnjenom platou u Bijelićima iznad Solila. Vrijeme njenog nastanka nije poznato. Bila je saborni hram, oko kojeg nema groblja. Početkom ovog vijeka ruinirana građevina je obnovljena, u čijem sklopu je izgradnjom nove krstionice i konaka formiran manastirski kompleks okružen zidom sa ulaznom kapijom.

Renovirana crkva sa jednodjelnim zvonikom je na glavnoj fasadi zadržala jednostavne kamene elemente. Iznad profilisanog nadvratnika je uska dvojna niša sa svoltanim završecima, a na sredini pročelja je jednostavni lučni prozor. U enterijeru crkve, koji je oslikan novim živopisom, mermerna pregrada sa industrijski brušenom ornamentikom odvaja oltar od naosa.

CRKVA SV. PETRA

se nalazi na brežuljku Gradac na južnim padinama brda Vrmac u Donjim Bogdašićima. O nastanku crkve ukazuju dva drevna natpisa. Stariji, latinski, postavljen na južnom zidu enterijera, nedatiran je i svjedoči o benediktinskom klausturu i majstoru Regulusu iz XI vijeka. Drugi staroslovenski, uzidan na pročelju pored desnog dovratnika, govori o izgradnji hrama 1268/69. godine, u vrijeme prevlačkog episkopa Neofita, kada ugašenu benediktinsku opatiju preuzima pravoslavna crkva. U XV vijeku, u doba mletačke dominacije, crkva Sv. Petra je ponovo jurisdikcijom Rimokatoličke crkve. U jednom zapisu u Kotorskom arhivu iz 1596. godine piše da je „Crkva veoma stara. Nekada je bila Grčka. Cijela je od kamena i oslikana grčkim slikama.“ U zemljotresu 1667. godine teško je stradala, pa je na njenim temeljima podignuta nova.

Današnja crkva naslijeđena je iz vremena obnove u XVII vijeku. Plato na kojem je locirana, omeđen je visokim potpornim zidom. Na zapadnoj strani, ispod podzide formirano je seosko groblje, pored kojeg se dugačkim pristupnim stepeništem izlazi u crkveno dvorište.

Jednobrodna crkva, sa trodjelnim zvonikom i pravougaonim bočnim kapelama, istočnim zidom apside vezana je za zidnu masu župnikove kuće. Fasada južne kapele, naslijeđena iz vremena Neofita, ističe se grubljom obradom kamena. U južnoj kapeli u unutrašnjosti crkve očuvani su fragmenti živopisa iz XIII vijeka, sa stojećim figurama svetitelja i kompozicijom Silaska Sv. Duha na apostole. Ostaci fresaka ukazuju na slikarstvo visokog kvaliteta, koje se po mišljenju eminentnih stručnjaka, mogu uporediti sa najljepšim ostvarenjima raško-vizantijske umjetnosti XIII vijeka. U južnoj kapelici u unutrašnjosti crkve očuvani su fragmenti fresko živopisa u dva sloja: prvi stariji (romanički stil) i drugi sloj živopisa (vizantijski stil). Radjena u romaničko - gotičkom maniru, kapelica je mještanima poznata kao kapelica Sv. Josipa. Apsidalni prostor dekorisan je polihromnim baroknim oltarom, gdje se nalazi oltarska pala Sv. Petra, rad zadarskog slikara Franje Salghetti Driolija, radjena 1846. Godine. Crkva je dobro očuvana.

Crkva Sv. Petra je kulturno dobro, zakonom zaštićena 1958. godine.

CRKVA SV. VRAČI (Svih Svetih)

se nalazi na južnim padinama Vrmca u napuštenom zaseoku Marovići, između Donjih i Gornjih Bogdašića. U literaturi se navodi da je građena u XV vijeku. Po predanju zadužbina je nekog plemića. Crkva je posvećena Sv. Vračima braći Kozmi i Damjanu, zaštitnicima ljekarske profesije. Južna strana crkvenog platoa, na kojem je formirano groblje, ozidana je visokim podzidom. Arhitektonskom analizom se zapaža da je građevina više puta obnovljena. Manjih je dimenzija, rustičnog izgleda. Izraziti jednodjelni zvonik na pročelju pažljivije je obrade. Na sredini pročelja ugrađen je jednostavni okulus. Crkva je zapuštena.

CRKVA SV. JURJA (SV. ĐORĐA)

se nalazi na osami iznad napuštenog sela Gornji Bogdašići, do koje vodi neodržavana pješačka staza. Podignuta je na prostranom zaravnjenom platou, čija je južna strana u funkciji groblja. Vrijeme izgradnje crkve nije poznato. Sadašnja građevina je zidana na temeljima starije bogomolje, čiji su tragovi vidljivi uz apsidalni prostor. Za prvobitnu crkvu narodno predanje kaže da je bila posvećena Maloj Gospi.

Arhitekturu hrama karakteriše izdužena osnova sa pravougaonom apsidom i jednodjelnim zvonikom. Na zapadnoj fasadi, iznad monolitnog nadvratnika, ukomponovana je fino klesana rozeta u obliku osmolisnog cvijeta okruženog srednjevjekovnim motivom "žioke na raboš". Na rozeti je uklesana 1773. godina kada je crkva obnovljena. U unutrašnjosti crkve evidentna su oštećenja od vlage. U toku je sanacija krovnog pokrivača.

CRKVA SV. AGATE

se nalazi na seoskom groblju u naselju Mrčevac u Gradiošnici. Po predanju, podignuta je na imanju prčanjskih vlastelina Verona, kao porodična kapela, oko koje je kasnije formirano groblje. Crkvice tipične jednobrodne osnove sa polukružnom apsidom i zvonikom na preslicu, ispred ulaza ima manji popločani plato. Na glavnoj fasadi, ispod jednodjelnog zvonika, čiji je završni vijenac bogato profilisan, postavljena je ploča sa natpisom o opravci crkve 1903. godine. Crkva je dobro očuvana.

KAPELA SV. ANTUNA

se nalazi u obalnom pojasu zatona Kalimanj u Tivtu, na užoj lokaciji Belani, u sklopu srednjovjekovnog kompleksa Pima - Pasqvali. Ljetnjikovac sa kapelicom je prvobitno pripadao čuvenoj kotorskoj vlastelinskoj porodici Pasqvali, našto upućuje reljefni porodični grb na zvoniku crkvice i natpis u kojem je uklesana 1373. Godina. Sv. Antun je mali objekat pravougaone osnove, bez apsidalnog prostora. Na pročelju se uočava zazidani luk u strukturi zida, pa se može zaključiti da je u nekoj ranijoj intervenciji prvobitna građevina skraćena. Sa strana portala se nalazi po jedna horizontalna duboka niša bez okvira, iz baroknog perioda gradnje. Na profilisanom nadvratniku uklesan je na latinskom početak himne Sv. Antuna: „Ako tražiš čudesa...“ Iznad nadvratnika se nalazi figura Sv. Antuna u punoj plastici, a na sredini fasade šestolisna rozeta u obliku cvijeta. Pročelje završava malim zvonikom na preslicu, gdje je u plitkom reljefu isklesana sitna predstava anđela sa grbom porodice Pasqvali, krunom i galebom. Pored godine izgradnje, u luku zvonika je upisan distih u kojem se pominje bosanski kralj Tvrtko.

Posebnost enterijera kapele je njena slikana dekoracija, koja se nazire u tragovima. U tri reda raspoređeno je 14 grbova vlastelinskih porodica, koje su imale svoja imanja na području Tivta, a u tjemenu svoda desetokraka zvijezda sa predstavom Svetog Duha u vidu goluba.

Od vremena uspostavljanja zaštite nad crkvicom Sv. Antuna, homogena cjelina stambenog kompleksa Pima-Pasqvali, drastično je narušena izgradnjom više individualnih objekata unutar nekadašnjeg ozidanog dvorišnog prostora, i to u mjeri koja ne omogućava uspostavljanje prvobitnog stanja, čime je trajno devastirana jedna od najznačajnijih srednjovjekovnih arhitektonskih cjelina ove vrste na prostoru Tivta. Veliki uticaj vlage predstavlja osnovni problem ovog kulturnog dobra. Temelji i pod kapele se nalaze u zoni stalne podzemne vode, koja prodire u unutrašnjost i plavi pod do visine od 40-50 cm u vrijeme kišnog perioda, što je prouzrokovalo trajno oštećenje bojanog pigmenta na fresco dekoraciji. Kapelica Sv. Antuna je kulturno dobro, zakonom zaštićena 1957. godine.

KAPELA SV. IVANA APOSTOLA

se nalazi na Pinama u centru Tivta. Jedini je integralno očuvani ostatak ljetnjikovca kotorskog vlastelina Paka Pasqvalija iz XV vijeka, koji je kapelicu gradio za porodične obrede. Od srednjovjekovnog kompleksa ostao je i dio zida uz samu kapelu. Građevina je kroz vrijeme promijenila više vlasnika.

Urbanizacijom gradskog jezgra na kojoj je locirana, kapela je ostala stiješnjena između savremenih objekata novogradnje, kao tipičan primjer grube degradacije ambijentalnih vrijednosti graditeljskog nasljeđa. Mala jednobrodna građevina sa četvrtastom apsidom ispred ulaza ima ukopanu popločanu terasu. Iznad profilisane nadvratne grede ugrađena je osmolisna rozeta. Pročelje završava zvonikom sa jednim otvorom. Prilikom poslednje sanacije kapelice, osamdesetih godina prošlog vijeka, prvobitni zvonik, zidan opekom, zamijenjen je novim. Crkva je zapuštena.

KAPELA SV. MIHOVILA

se nalazi u sklopu kompleksa Buća-Luković, u centru Tivta. Kapela posvećena Sv. Mihovilu, moguće podignuta početkom XIV vijeka, je mala građevina, pravougaone osnove, bez apside, zidana pravilnim tesanicima renesansnim slogom, sa bunjatom na uglovima. Pročelje kapelice je naglašeno

ukrašeno kamenom plastikomsa elementima kasne gotike i baroka. Sa strana ulaza su dva ovalna barokna kartuša, dekorisana volutama. Nadvratnik iznad profilisanog portala, ukrašen stilizovanim lišćem, se završava presječenim timpanonom sa lorenskim krstom u sredini. U kalkanu je ažurirana osmolisna rozeta. Pročelje završava zvonikom sa jednim otvorom, na čijem je vrhu metalni krst sa ljljanom, simbolom grba porodice Buća.

Unutrašnjost kapele je zasvedenablago prelomljenim svodom. Pod je pokriven bijelo-crvenim pločama sa bordurom u dijagonalnom slogu šahovskog polja. Iznad polihromne oltarske menze je kameni okvir za palu Sv. Mihovila, klesan u renesansnom maniru.

Svečeva slika je rad Antona Peana iz 2001. godine. Prisustvo vlage, kao i korijenje okolnih stabala prouzrokovali su promjene na podu, u smislu njegovog podizanja. Podnijeta je inicijativa za sanaciju davanje konzervatorskih uslova Upravi za zaštitu kulturnih dobara u Kotoru.

CRKVA SV. SAVE

se nalazi u centru Tivta. Njena izgradnja je započela pred Drugi svjetski rat, 1938. godine. Završetak radova obavljen je 1967. godine. Projektovao je arh. Momir Korunović iz Beograda u neomoravskom stilu, kao jednobrodnu građevinu sa osnovom u obliku grčkog krsta, na čijem se presjeku uzdiže kupola sa šestostranim tamburom. Iznad pročelja crkve je četvorougaozni zvonik. Građena je naizmjeničnim redovima bijelog i ružičastog kamena. U linetama iznad otvora kamen je postavljen u slogu šahovskog polja, dok je završnica fasade istaknuta profilisanim vijencem.

Enterijer hrama krasi Ikonostas, dekorisan vegetabilnim motivima zastupljenim cijelom površinom. Tordirani pilastri dijele ikonostas na devet polja, u kojima je predstavljeno trinaest ikona sa likovima svetitelja, rad jeromonaha Danila Marulića. Crkva je dobro očuvana.

KAPELA SV. ANE

se nalazi u Peanima, naselju na južnim padinama Vrmca iznad Tivta. Sagradili su je Niko i Jozo Staničić 1927. godine na svom imanju. Po kazivanju mještana, nedaleko od kapele nekada je postojala istoimena crkva, od koje danas nema vidljivih tragova. Sv. Ana je kapelica malih dimenzija sa polukružnom apsidom i jednodjelnim zvonikom. Kapelica je dobro očuvana.

CRKVA SV. ANTUNA PADOVANSKOG

se nalazi u naselju Tripovići u Tivtu. Smještena je u kompleksu sa župnikovom kućom i ekonomskom zgradom unutar popločane porte, okružene niskim zidom na kojem je formiran pižun.

Sagrađena je 1734. godine na temeljima starije građevine i od tada je glavna župna crkva Tivta. Odlikuje je izdužena osnova, čija je apsida u unutrašnjosti polukružna, a spolja četvrtasto završena. Crkva je dobro očuvana.

CRKVA SV. ŠIMUNA

se nalazi na Đurđevom brdu, blizu naselja Radoševići, iznad Tivta. Po rustičnom načinu zidanja može se zaključiti da potiče iz srednjeg vijeka. Crkva je bila župna do izgradnje Sv. Antuna Padovanskog u Tripovićima u prvoj polovini XVIII vijeka.

Crkva Sv. Šimuna je jednostavna građevina sa niskom polukružnom apsidom i zvonikom sa jednim otvorom na pročelju. Oko hrama je vremenom formirano veliko gradsko groblje. Evidentno je da je na fasadama prilikom ranijih intervencija u XVII i XVIII vijeku crkva nadvišena, prošireni prozori i na pročelju i istočnoj fasadi formirani jednostavni reljefni pervazi. Prilikom posljednje obnove 2009. godine, trošni kameni zvonik sa piramidalnim ukrasom zamijenjen je novim. Ručno izrađene kamene ploče su zamijenjene mermerom. Crkva se nalazi u dobrom stanju.

CRKVA SV. SRĐA, NIKOLE I DIMITRIJA

Senalazi na Đurđevom brdu, iznad naselja Mažina, do koje vodi održavana pješačka staza. Istorijski izvori nijesu zabilježili vrijeme njene izgradnje. Prvi put se pominje 1328. godine u kotorskim notarskim spisima. Spolija ugrađena na pročelju crkvesa latinskim natpisom: "JA ALBELINUS, ĐAKON, SIN BERGOLINA I BRAĆA MOJA IZGRADILI SMO OVAJ HRAM U ČAST SVETOG SRĐA, SVETOG NIKOLE I SVETOG DIMITRIJA", u literaturi je datovana u početak IX vijeka i pripadala je nekoj starijoj građevini.

Trojno patronstvo, posvećeno Sv. Srđu, Nikoli i Dimitriju, jedinstveno je na ovim prostorima i uopšte u Crnoj Gori. Crkva Sv. Srđa, kako se najčešće naziva, manja je jednobrodna građevina sa pravougaonom apsidom, čiju arhitekturu karakteriše naglašena vertikalnost. Zidana je grubo obrađenim kamenom. Zemljotresom 1979. godine građevina je teže oštećena i do danas nije sanirana.

Stručni tim za revalorizaciju kulturnih dobara je u septembru 2014. godine podnio inicijativu za upis u Registar crkve, kao zaštićenog kulturnog dobra.

CRKVA SV. NEĐELJE

se nalazi u Kostanjici na Đurđevom brdu, visoko u zaleđu Tivta. Sagrađena je na osami, udaljena od naselja. Na platou oko crkve nema groblja. Danas je zapuštena.

Po rustičnom načinu gradnje može se pretpostaviti da potiče iz srednjeg vijeka. Crkva nema apsidu, već je istočni zid polukružan, dijelom prslonjen uz prirodnu stijenu. Na završnom vijencu su kamene ploče, kojima je bila i pokrivena. Na pročelju sa strana ulaza su po dva mala otvora. Iznad monolitne nadvratne grede, na završnici fasade je zvonik sa prelomljenim gotskim lukom. Na desnom dovratniku urezana je 1926. godina, moguće vrijeme kada je crkva obnavljana. Zemljotresom 1979. godine je znatno stradala, kada joj je urušen krov i od tada je zapuštena.

KAPELA SV. ANUNCIJATE

se nalazi blizu morske obale, u naselju Donje Seljanovo. Posvećena je Navještenju (Blagovijestima) Blažene Djevice Marije. Prema izvorima, sagrađila je kotorska plemićke porodica Drago krajem XVII ili prvom polovinom XVIII vijeka, kao porodičnu kapelu, u sklopu svog ljetnjikovca. Od nekadašnjeg kompleksa ostala je samo kapela i dio ogradnog zida.

Sv. Anuncijata je mala jednobrodna građevina sa četvrtastom apsidom, ispred koje je formirano ukopano popločano dvorište sa pidžunima za sjedenje. Na nadvratnoj gredi je upisan latinski natpis AVE MARIS STELLA (zdravo morska zvijezdo). Iznad nadvratnika je ugrađen

vrijedan bareljef u bijelom mermeru. Kapelica Sv. Anuncijata je u zapuštenom stanju, sa vidnim oštećenjima na fasadama i u enterijeru.

CRKVA ROĐENJA MARIJINOG (MALA GOSPA)

se nalazi u centralnom dijelu sela Gornja Lastva iznad Tivta. Sagrađena je 1410. godine, o čemu svjedoči sačuvani natpis uklesan u kamenu, koji potiče iz srednjovjekovne bogomolje. Župna crkva Mala Gospa je jednobrodne građevina sa pravougaonom apsidom i bočnom kapelom na sjeverozapadu. Ulazni portal na pročelju crkve ima profilaciju sa prelomljenim timpanonom iznad nadvratne grede. Ukalkanu je bogato dekorisana osmolisna rozeta. Zvonik, razuđen na tri otvora, završava baroknim elementima u obliku lotosovog cvijeta, a sa strana manjim volutama. Enterijer crkve ukrašavaju tri oltara. Crkva je dobro očuvana.

CRKVA SV. VIDA

se nalazi nazaravni najvisočije kote Vidovog brda u Gornjoj Lastvi u sjeveroistočnom dijelu tivatskog zaliva, odakle se pružaju jedinstvene vizure na priobalje Boke. Prvi put se pominje 1327. godine u kotorskim notarskim knjigama. Prema položaju, preromaničkom načinu gradnje i ornamentici, kao i analogijom sa istoimenom crkvom u Zadru, može se tvrditi da je crkva Sv. Vid podignuta u IX vijeku. Crkva Sv. Vida je jednobrodna građevina, sa polukružnom apsidom i jednodjelnim zvonikom na preslicu. Pokrivena je kamenim pločama. Na pročelju, iznad ravne nadvratne grede, ugrađene su ranoromaničke spolije, latinski krst i iznad njega oculus. Crkva je kompaktno očuvana sa stabilnom zidnom masom. Međutim, pod uticajem zuba vremena, atmosferalija i prethodno nestručno urađenih sanacionih zahvata, došlo je do novih oštećenja na: zvoniku, krovnom pokrivaču, fasadi, svodu crkve, uslijed dejstava vlage. Crkva Sv. Vida je kulturno dobro, zakonom zaštićena 1957. godine.

KAPELA SV. JAKOVA

se nalazi u naselju Lukatovo u Donjoj Lastvi, na nekadašnjem imanju porodice Dabinović, kasnije Makhovec. U srednjem vijeku na ovom prostoru je postojalo staro naselje Jakalj ili Jakin do, u čijem je središtu podignuta ranohrišćanska kapela. U starim ispravama se Jakin do i crkvica prvi put pominju 1326. godine. U nekim izvorima se navodi da je kapela posvećena Gospi od Rozarija. Crkvica je odavno je u ruševnom stanju, obrasla u vegetaciju. Pod je bio pokriven kamenim pločama, koje u većem dijelu nedostaju. U crkvici se nalaze ulomci profilisanih stubića, a u dvorištu različiti motivi kamene plastike, koji ukazuju na nekadašnju bogatu dekoraciju kapelice sa različitim motivima ranohrišćanskih stilizovanih ukrasa. Kapelica je zapuštena i nalazi se u lošem stanju.

KAPELA SV. TEREZIJE

se nalazi u dvorištu nekadašnjeg ljetnjikovca kotorske vlastele Zmajević – Jakonjau Donjoj Lastvi. Od bivšeg kompleksa očuvan je ogradni zid sa lučnim portalom i stambena zgrada locirana u centralnom dijelu, do koje vodi popločana staza oivičena kamenom kolonadom. Uz stazu, sa lijeve strane, smještena je kapela koju je sagradio župnik Gornje i Donje Lastve don Đuro Perušina 1934. godine, u vrijeme kada je bio vlasnik stambenog objekta. Kapelica posvećena Sv. Tereziji, je mala građevina jednobrodne osnove sa pravougaonom apsidom i zvonikom sa jednim otvorom za zvono.

Na pročelju, iznad ulaznih vrata, ugrađena je rozeta sa metalnim ukrasom. Krovna konstrukcija se nalazi u lošem stanju.

CRKVA SV. ROKA

se nalazi u Donjoj Lastvi na obali mora. Podignuta je 1901. godine, na temeljima stare kapelice, koju je na svom imanju sagradila plemićka porodica Bolica polovinom XVI vijeka. Crkva posvećena zaštitniku bolesnika i ljekara, jednobrodna je građevina sa pravougaonom apsidom, uz koju je naslonjena sakristija. Na pročelju je istaknut profilisani ulazni portal, iznad kojeg je jednostavna rozeta. U samom tjemenu fasade ugrađen je manji otvor u obliku bifore.

Uz istočnu fasadu crkve je istih godina podignut monumentalni zvonik. Iznad prizemlja, čije se stranice od osnove postepeno sužavaju do vijenca prvog nivoa, zvonik ima dva sprata osvijetljena lučnim prozorima. Nad galerijom za zvona dominira kupola u obliku izdužene osmostrane piramide. Crkva je dobro očuvana.

KAPELA SV. MIHOVILA

se nalazi na mjesnom groblju u Donjoj Lastvi, nedaleko od crkve Sv. Roka. Podigli su je mještani 1901. godine. To je mala građevina bez apside, sa jednodjelnim zvonikom. Glavna fasada je tesani kamen, složen u pravilne redove, dok su ostale malterisane. Dovratnici na ulazu u kapelu su profilisani sa umetnutim četvorolisnim medaljonom sa strana. Umjesto rozete je ugrađena kamena plastika sa malim lučnim otvorima.

Prilikom nedavne obnove u enterijeru kapele je postavljen mermerni podni pokrivač, kao i oltarska menza sa palom Sv. Mihovila.

KAPELA GOSPE OD KARMENA

se nalazi pored puta uz more u naselju Bašići u Donjoj Lastvi. Pripadala je ljetnjikovcu poznatih peraških brodograditelja Bašića. Od nekadašnjeg posjeda ostala je očuvana palata i kapela posvećena Gospi Karmelskoj, zaštitnici rimokatoličkog crkvenog reda Karmelićana. Crkvice je kasnije pripala porodici Ratković, danas je u vlasništvu porodice Nikolić. Enterijer crkvice je u lošem stanju. Na zidnim površinama i svodu evidentne su veće količine vlage i buđi.

KAPELA SV. ANE

se nalazi pored magistralnog puta u centru Lepetana. Vrijeme njenog nastanka u istorijskim izvorima nije zabilježeno. Radi se o maloj građevini sa pravougaonom apsidom, ispred koje je ukopano popločano dvorište sa ulaznom kapijom, okruženo niskim zidom i pižunom za sjedenje. Na pročelju kapele sa strana ulaza se nalazi po jedan manji pravougaoni položeni prozor. Iznad nadvratnika ugrađena je četvorolisna dekorativna rozeta. Fasada završava nadvišenim zvonikom sa jednim otvorom. Kapelica nema svod.

Prilikom poslednje obnove 2001. godine, pokrivena je drvenom krovnom konstrukcijom na dvije vode. Nalazi se u dobrom stanju.

CRKVA SV. ANTUNA PADOVANSKOG

se nalazi na markantnoj poziciji u naselju Lepetani. Župna crkva je prema izvorima podignuta 1760. godine. Zasvedena blago prelomljenim lukom, jednobrodne je osnove, sa četvrtastom apsidom i južnom kapelom. Na osnovu postojećih tragova, sjeverna kapela je u nekim ranijim intervencijama uklonjena. Uz južnu fasadu je dozidana sakristija, povezana sa župnikovom kućom. Lijepo popločana crkvena porta, sa prilaznim kamenim stepeništem, ograđena je zidom.

Ulazni portal na pročelju je bogato profilisan sa nadvratnikom dekorisanim floralnim motivima. Sa strana su dva uska pravougaona prozora. Kamena šestolisna rozeta opervažena je kružnom profilacijom. Fasada završava trodjelnim zvonikom na preslicu.

Enterijer crkve karakteriše južna prostrana kapela, posvećena Kraljici Sv. Rozariji, zasvedena krstastim svodom sa naglašenim rebrima. Prisutna su znatna oštećenja od vlage.

CRKVA SV. ILIJE

se nalazi visoko u zaleđu Lepetana, na južnom obodu napuštenog sela Vjeće brdo, odakle se pruža impresivan pogled na Bokokotorski zaliv. O vremenu gradnje crkve nema pisanih podataka. Po narodnom predanju stara je oko osamsto godina. Napuštanjem sela izgubila je svoju funkciju. Danas je u lošem stanju, sa urušenom krovnom konstrukcijom. Od Lepetana uz brdo do crkve vodi pješačka staza duga oko 1 km.

Crkvena porta je sa zapada ozidana suvomeđom, a pored podužnih fasada su visoki potporni zidovi. Izdužena građevina sa polukružnom apsidom, zidana je pritesanim kamenom.

KAPELA GOSPE OD SNIJEGA

se nalazi na morskoj obali, oko dvjesto metara južno od crkve Gospe od Anđela, u tjesnacu Verige u Bokokotorskom zalivu. U sačuvanim dokumentima se pominje 1469. godine, pod imenom "de Rexa". Stradala je prilikom napada na Perast istovremeno sa crkvom na Verigama polovinom XVI vijeka, ali je ubrzo i obnovljena.

Građevina, malih razmjera, zasvedena je blago prelomljenim svodom. Iznad profilisanog nadvratnika kapelu ukrašava malena dekorativna rozeta. Krov na dvije vode nekada je bio pokriven kamenim pločama. Kapela je obnovljena 2015. godine.

CRKVA GOSPE OD ANĐELA

se nalazi u sklopu utvrđenog kompleksa na rtu južne obale tjesnaca Verige, odakle se pružaju impresivne vizure na Perast i priobalje Boke. Funkcionalna arhitektonskacijelina sakralnog i fortifikacionog ansambla, formirala se u tri graditeljske faze u različitim vremenskim intervalima.

Crkvica posvećena Gospi od Anđela ili Marijinom Pohođenju, najstariji je dio kompleksa. U arhivskim dokumentima pominje se 1469. i 1526. godine kao samostalna građevina. Nakon napada Turaka na Perast 1654. godine, u narednoj fazi gradnje oko crkvice je sagrađeno utvrđenje sa puškarnicama i kula sa bistijernom, gdje je boravila straža i odakle je kontrolisan prolaz kroz Verige. O godinama obnavljanja 1585. i 1654. svjedoči uklesani natpis na nadvratniku ulaza u kulu. Crkva je

sanirana u avgustu 2015. godine. Crkva Gospe od Anđela je kulturno dobro, zakonom zaštićena 1976. godine.

CRKVA SV. NIKOLE

se nalazi na brdu Pasiglav u Gornjoj Lastvi. Pretpostavlja se da je izgrađena u XV vijeku i u ruševnom je stanju.

6.1.3. Profana arhitektura

Profana arhitektura na području opštine Tivat sastoji se od objekata iz različitih vremenskih perioda ,od srednjeg vijeka do XX vijeka. To su:

- 1.* Komplex Buća-Luković (kategorija II)
- 2.* Palata Verona (kategorija III)
3. Komplex Dančulovina
4. Komplex Grgurevina
5. Komplex Pima– askvali
6. Komplex Radali
7. Komplex Drago sa crkvom sv. Anuncijate
8. Vila Marija
9. Kuća porodice Fažo
10. Vila Đukić
11. Kuća Grabić
12. Komplex Lazari
13. Komplex Zmajević-Jakonja
14. Stambeni kompleks kapetana Nikolića
15. Komplex Zmajevića
16. Komplex Verona
17. Utvrđena palata u kompleksu Vrakjen
18. Komplex Buća–Tripovići

Palata VERONA

Palata Verona, u Račici, u predgrađu današnjeg Tivta, pripadala je uglednoj kotorskoj plemićkoj porodici Bizanti, koja je na ovim prostorima imala posjede i početkom XIV vijeka. Tačno

vrijeme njene gradnje u pisanim izvorima nije zabilježeno. Oko 1760. godine, kapetan Anton Andrijin Verona iz Prčanja je otkupio cijelo imanje porodice Bizanti, zajedno sa palatama u Račici i obližnjoj Župi. U drugoj polovini XX vijeka palata Verona je u vlasništvu porodice Andrić iz Tivta, a zadnjih decenija ima više vlasnika.

Palata Verona, sagrađena uz samu morskobalu, u zaleđu je sa sjeverozapada okružena prostranim parkom i šetalištem, u podnožju brežuljka na kojem se nekada nalazio utvrđeni kompleks Bizanti, a sa sjeveroistoka neuglednim i neuređenim prostorom bivše fabrike Račica i obližnje Sportske dvorane. Stambeni kompleks nekadašnje vlastelinske palate čine tri objekta povezana u homogenu cjelinu, sa središnjom naglašenom kulom i dva bočna krila, koja su prvobitno bila prizemna. U nekoj kasnijoj intervenciji dozidan im je sprat. Palata je zidana kamenom u nijansama sivkasto-zelene boje. U prizemlju centralne kuće nalazio se mlin za masline i ekonomske prostorije, a na spratu prostor za stanovanje. Bila je pokrivena četvorovodnim krovom, a bočna niža krila, nejednake dužine, imaju dvoslivnu krovnu konstrukciju.

Ulazni portal središnje zgrade, sa gotičkim prelomljenim lukom, zazidan je i zamijenjen baroknim portalom moguće u XVIII vijeku, kada palata prelazi u vlasništvo Verona. Lučni dio portala kasnije je zamijenjen ravnim neprofilisanim nadvratnikom. Gotički elementi portala s dvorišne strane centralne kule, sačuvani su do danas. Iznad balkonskih vrata stoji ugrađen grb sa predstavom lava, u plitkom reljefu, simbolom porodice Bizanti. U prostranom dvorištu palate sa parkom, opkoljenim zidom, nalazilo se nekoliko bunara sa pitkom vodom. Na obali pored bočnog zida još uvijek je dobro očuvano gumno. Ispred kuće je punta, gdje je nekada vjerovatno postojao mandrač.

U odnosu na stanje dobra u vrijeme uspostavljanja zaštite, nakon zemljotresa palata je pretrpjela znatna oštećenja. Centralni objekat-kula i sjeverno krilo sa urušenom krovnom konstrukcijom u stanju su zapuštenosti, dok je južno krilo sanirano. Parcijalna sanacija palate izvedena je na južnom krilu, koje je u privatnom posjedu i danas je u funkciji. Prilikom sanacije objekta uglavnom su ispoštovane njegove izvorne karakteristike. Neophodno je uraditi projekat sanacije i revitalizacije sa idejom namjene, na osnovu kojeg će se pristupiti realizaciji.

Palata, kompleks PIMA –PASKVALI

Srednjovjekovni ljetnjikovac Pima-Paskvali na Belanovu, u cijelom sklopu se nalazi kapelica Sv. Antuna, jedan je od najstarijih i najbolje očuvanih utvrđenih kompleksa na obalama Tivatskog zaliva. Imanje sa crkvicom prvobitno su pripadali čuvenoj kotorskoj vlastelinskoj porodice Paskvali, na što upućuje natpis u kojem je uklesana 1373. godina i reljefni porodični grb na zvoniku crkvice. Moguće je da je porodica Pima početkom XVII vijeka naslijedila ljetnjikovac Paskvali. Porodice Pima i Paskvali su bile povezane bračnom vezom (postoji podatak iz 1677. godine da je Vićenca Pima udovica Tripuna Paskavlija).

U XIX vijeku ljetnjikovac sa posjedom je došao u vlasništvo poznate dobrotorske porodice Ivanović. Na imanju je u tom periodu živjelo veliko bratstvo Belan, koji su Ivanovićima radili kao kmetovi. Kasnije kada Ivanovićima kuća nije više bila potrebna, preko nekog pravno ekonomski sređenog odnosa Belani su naslijedili, i do danas je u njihovom vlasništvu. Homogenu arhitektonsku cjelinu činio je stambeno-ekonomski objekat sa porodičnom kapelom, smješteni u prostranom vrtu ograđenom masivnim zidovima sa ulaznom kapijom i bastionom okrenutim prema moru. Najstariji dio cjeline je monumentalni kružni bastion na zapadnom uglu kompleksa sa reprezentativnom ulaznom kapijom i ostacima jugozapadnog i sjevernog zida. Impozantna graditeljska cjelina na kraju staze, sa gotsko-renesansnim obilježjima, sastoji se od stambene zgrade sa prizemljem i dva sprata. Najreprezentativniju cjelinu kompleksa čini mala porodična kapelica Sv. Antuna, smještena na

desnoj strani središnjeg dijela prilazne staze, stiješnjena između novopodignutih stambenih objekata. Na zidovima crkvice, jedva se naziru tragovi skromnog fresko slikarstva. U tri reda raspoređeno je 14 grbova vlastelinskih porodica iz Kotora, koje su imale svoja imanja na području Tivta, a u tjemenu svoda desetostrana zvijezda sa predstavom Svetog Duha u vidu goluba.

Od vremena uspostavljanja zaštite nad crkvicom Sv. Antuna, homogena cjelina stambenog kompleksa Pima-Paskvali, drastično je narušena izgradnjom više individualnih objekata unutar nekadašnjeg ozidanog dvorišnog prostora, i to u mjeri koja ne omogućava uspostavljanje prvobitnog stanja, čime je trajno devastirana jedna od najznačajnijih srednjovjekovnih arhitektonskih cjelina ove vrste na prostoru Tivta. Vlaga predstavlja veliki problem za kompleks. U cilju unaprjeđenja stanja ovog kulturnog dobra, treba uraditi projekat sanacije i revitalizacije stambeno-ekonomskog objekta sa idejom namjene. Imajući u vidu starost i stanje fresaka, neophodno je uraditi konzervatorski projekat, na osnovu prethodno izvršenog istraživanja i sprovesti konzervatorske mjere.

Palata, kompleks RADALI

Palata, kompleks Radali, na Seljanovu, pripadala je uglednoj kotorskoj porodici Radali poznatoj po svojoj pomorskoj djelatnosti, nastao je krajem XVII ili tokom XVIII vijeka po uzoru na stambenu arhitekturu na srednjovjekovnim imanjima kotorske vlastele.

Iako danas veoma zapušten, stepenom očuvanosti u velikoj mjeri odražava arhitektonsku zamisao po kojoj je gradjen. Tom utisku u najvećoj mjeri doprinosi činjenica da se na prostoru nekadašnje cjeline sa centralno postavljenom zgradom dolazilo pristupnom stazom sa stubovima i pergolom, prostranim vrtom, ulaznim portalom na ogradnom zidu prema moru. Nebrigom i nestručnim adaptacijama narušena cjelina još uvijek se može sagledati.

Stambena zgrada ima prizemlje, sprat i potkrovlje sa centralno postavljenom "vidjenicom". Okviri prozora na prvom spratu imaju renesansnu profilaciju; od stilskih elemenata zapažaju se danas još i konzole prozora u potkrovlju obradjene u vidu lavljih glava⁶ u vlasništvu je porodice Krstović.

Kompleks BUĆA – LUKOVIĆ

Nekadašnji utvrđeni ljetnjikovac ugledne kotorske plemićke porodice Buća, sagrađen je na morskoj obali srednjovjekovnog naselja Crnoplav, na području današnjeg Tivta, gdje je kotorska vlastela imala svoja imanja i brojne palate za boravak u ljetnjim mjesecima. Gradio ga je u XV vijeku Mihailo Petrov Buća, zaslužni diplomata cara Dušana. U arhitekturi ljetnjikovca uočava se nekoliko stilski različitih faza gradnje. Prvobitni kompleks zidan je u renesansnom maniru sa elementima kasne gotike i baroka. Sastojao se od dvorca za stanovanje, moćne odbrambene kule sa ulaznom kapijom i ekonomske zgrade, spojenih u jednu cjelinu. Objekte je okruživao visoki kameni zid, obrazujući prostrano dvorište sa porodičnom kapelom u sredini. Ispred glavne ulazne kapije pružao se lijepo uređen vrt do mora, zaštićen ogradnim zidom, preko kojeg je vodio popločani prilaz u baroknom stilu sa veličanstvenom pergolom, oivičen kolonadom od 130 kamenih stubova sa kapitelima, svaki drugačije ukrašen.

Ljetnjikovac sa okolnim imanjem, od potomaka porodice Buća, početkom XVIII vijeka otkupio je konte Marko Luković, ugledni pomorski kapetan iz Prčanja. Lukovići 1888. godine ustupaju dio svog imanja pri obali Komandi austrougarske mornarice u Boki za izgradnju arsenala za

⁶Arh. Zorica Čubrović, Godišnjak Pomorskog muzeja Kotor, 2002.g.

remont brodova. Tada su po prvi put izvršene značajne promjene izgleda prvobitne cjeline. Renesansnu palatu za stanovanje, Austrijska uprava je za svoje potrebe rekonstruisala u jednostavnu stambenu kuću. Utvrđeni kompleks je dugo poslije rata bio zapušten. Nakon zemljotresa 1979. godine, saniran je i priveden namjeni. Danas je pod upravom Centra za kulturu Tivat, u funkciji izložbenih postavki „Galerije Buća“, a dvorište unutar kompleksa se koristi za pozorišne produkcije.

Današnji kompleks Buća-Luković nalazi se u centru grada, s jedne strane okružen gradskim parkom i popločanim trgom, a sa druge stiješnjen ljetnjom pozornicom i okolnim stambenim zgradama. Od nekadašnjeg ljetnjikovca ostala je očuvana kula, kapela Sv. Mihovila, dio ogradnog zida sa kamenim kapijama, zapadnom prema parku i južnom ka moru, i manji ostatak vrta sa bunarom i popločanom stazom. Od jedinstvene kolonade očuvana su samo četiri stuba u dvorištu kompleksa između kapije i porodične kapele.

Najmarkantniji i najvjerovatnije najstariji očuvani dio ljetnjikovca je odbrambena kamena kula, visoka 15m, nad čijim ulazom je uklesan natpis sa godinom dogradnje 1548. i imenom majstora „meštra Vićencija, sina meštra Mihaila iz Lastve“. Kula ima četiri etaže i na vrhu terasu nadkrivenu plitkim četvorovodnim krovom, pokrivenim ćeramidom. Krovna konstrukcija se oslanja na četiri zida na uglovima, između kojih su postavljena četiri manja kamena stuba sa lisnatim kapitelima. Nekada proširena drvena terasa se oslanjala na dvostepene kamene konzole. Kulu opasuje naglašen horizontalni vijenac. Po dva manja prozora osvijetljavaju treću i četvrtu etažu. Građena u stilu renesanse, kula je spolja oplemenjena detaljima kamene plastike. Nad ulazom su uklesana dva grba, a ispod četiri ugaone konzole stilizovane lavlje glave. Povezanost između spratova omogućena je drvenim unutrašnjim stepeništem.

Između kule i stambene zgrade očuvana je monumentalna polukružna kamena kapija sa prolazom i dvostrukim vratima. Iz prolaza se ulazi u bočne prostorije glavne zgrade i u dvorišni dio prema kapelici. Porodična kapela Sv. Mihovila je jednobrodna građevina pokrivena dvoslivnim krovom. Na preslici je metalni krst sa ljljanom, simbolom u grbu porodice Buća. Unutrašnjost kapele, nadsvedene prelomljenim svodom, krase oltar od višebojnog mermera sa kamenim tabernaklom, u kojem je smještena slika Sv. Mihovila. Pod je pokriven bijelo-crvenim pločama sa bordurom, u dijagonalnom slogu šahovskog polja.

Današnja stambena zgrada, smještena južno od kule, zadržala je svoj položaj i dimenzije tokom značajne obnove krajem XIX vijeka. U osnovi dimenzija 18,40 x 6m, ima dvije etaže i treću dograđenu. Ekonomska zgrada, spratne konstrukcije, na sjevernoj strani kule, veličine 11 x 6,30 m, u kojoj se nekada nalazio mlin i presa za cijedenje maslinovog ulja, takođe je rezultat pregradnje iz perioda austrijske dominacije.

6.1.4. Ambijentalne cjeline

Nemoguće je izdvojiti nematerijalnu iz ukupne kulturne baštine koju čine pokretna i nepokretna kulturna dobra od istorijskog, umjetničkog, arheološkog, antropološkog i paleontološkog značaja. Upravo značaj koji kulturna baština ima opredjeljuje našu obavezu i zadatke koji se odnose na istraživanje, proćavanje, evidentiranje i dokumentovanje odnosno predstavljanje i valorizaciju baštine.

Opština Tivat je prije tridesetak godina prepoznala značaj baštine koja se krije u selima na padinama Vrmca i Luštice, pa su u sklopu Prostornog plana urađeni projekti revitalizacije 13 ambijentalnih cjelina koje se nalaze na prostoru Opštine:

1. Gornja Lastva
2. Donja Lastva
3. Bjelila i Kakrc
4. Đuraševići i Meštrovići
5. Petkovići
6. Dančulovina i Grgurevina
7. Đurđevo Brdo
8. Radovići
9. Lepetane
10. Kostići

11. Gornji Krašići

12. Milovići

13. Bogišići

Rješenja su podrazumijevala rekonstrukciju graditeljskog nasleđa uz očuvanje kulturnog identiteta, a sačinjavala su i projekte obnove privredne djelatnosti u selima. Na žalost, nije uslijedila očekivana aktivnost na revitalizaciji, pa je većina starih seoskih cjelina danas u mnogo lošijem stanju nego u vrijeme izrade projekata. Istina, ima dobrih primjera pojedinačne revitalizacije pojedinih objekata, ali u cjelini realizacija projekata 13 ambijentalnih cjelina nije dala očekivani rezultat.

Namjera tivatske opštine, uloženi napor i sredstva u značajan istraživački i planerski rad spadaju u pionirske poduhvate cjelovite zaštite ruralnog područja i ukupne baštine ne samo u našoj zemlji. Projekti revitalizacije, bez obzira na sadašnje stanje u selima, ne treba odbaciti i zaboraviti, naprotiv treba ih uvrstiti kao sastavni dio Programa razvoja kulture. Oni moraju biti osnova za sve vidove obnove u obuhvaćenim područjima bez obzira na prisutnu kupoprodaju, izraženu poslednjih godina.

Vlasništvo ne može i ne smije značiti brisanje identiteta jer svaki od tih objekata nosi pečat ljudi, vremena, tradicije i običaja kroz stoljeća.

Interes turista za Gornju Lastvu, u kojoj se izgubio dio nasleđa, ali i sačuvao njen najznačajniji dio, jasno govori kolike su šanse i mogućnosti valorizacije cjelokupnog nasleđa, mada se ni u ovom selu nije desio povratak stanovnika, kao preduslov za cjelovitu revitalizaciju. Zato je neophodno poštovanje utvrđenih uslova za korišćenje i namjenu kulturnih dobara, uslove građenja u procesu revitalizacije, a naročito je značajna inspekcija svih poslova u postupku revitalizacije i zaštite kulturnih dobara.

6.1.5. Fortifikaciona arhitektura

Austro - ugarske tvrđave, danas napuštene i prepuštene vremenu predstavljaju ostatke obrambenog sistema Boke Kotorske. Najznačajniji objekti iz tog vremena su dva fora u Verigama -

Bijeli Pijesak i Verige (latiski fortis, jak - manje stalno utvrđenje uradjeno tako da samostalno može da izvodi odbranu).

Nalaze se iznad tjesnaca Verige, koji spaja Tivatski sa Risanskim i Kotorskim zalivom, na 110 mnv na Vrmcu. Do oba fora napravljen je serpentinski put, dobro očuvan, ali zarasao. Takođe, postoji put koji spaja oba fora.

For Bijeli Pijesak i Verige uradjeni su, skoro kao blizanci, u drugoj polovini XIX vijeka, namjenjeni za kontroli i zaštitu tjesnaca Verige i dijela Tivatskog zaliva kao i minskih prepreka u njemu. Zajedno, bili su zadnja prepreka za ulazak protivničkih brodova u Risanski i Kotorski zaliv.

Radjeni su od fino tesanog kamena kao planinsko utvrđenje sa jednim bastionom, dva kazamata za topove i platformom. U foru je uradjena kazamatna kasarna za manju posadu. Imali su bistijernu za vodu. Ispred fora prema moru uradjene su dvospratne stražarsko - osmatračke kule sa mitraljezom.

Oba fora su u dobrom stanju, ali su zarasli u makiju pa ih je teško uočiti sa obale. Svojim položajem i putom koji vodi do njih mogli bi se, uz manje angažovanje pretvoriti u odličnu turističku destinaciju.

Pred Prvi svjetski rat, svjesni značaja Tivta, vojnih kapaciteta u njemu, Austrijanci oko grada prave tvrdjavski prsten od šest wachhauza (odbrambenih stražarskih kuća), kao posljednju liniju odbrane u slučaju osvajanja linije Vrmac - Goražda. Danas su uglavnom u stambenoj funkciji - Donja Lastva, Ruljina, Podkuk, Nakuk, Mažina, Tripovići.

Objekti koje je još moguće staviti u funkciju su Tehnički objekat u Velikom gradskom parku (kod osnovne škole) i bistijerna na Vrmcu - Sv. Ilija⁷.

6.2. POKRETNA KULTURNA BAŠTINA

U crkvama i crkvenim riznicama čuva se raznovrstan i vrijedan fond pokretne baštine. Osim zakonom zaštićenih umjetničkih predmeta, tačan uvid u broj i stanje pokretne baštine je nepoznat. Činjenica je da crkvene riznice posjeduju bogate i vrijedne zbirke, koje je neophodno valorizovati. Zaštićene slike i zbirke u osam sakralnih objekata:

Male Gospe (Gornja Lastva) – dvije slike. Slika Gospinog rođenja. Slika potiče iz umjetničke radionice mletačkog slikara Gasparea Dizijanija iz druge polovine XVIII vijeka. Druga slika Sv. Josipa, rad nepoznatog baroknog umjetnika iz XVIII vijeka. Slike se nalaze u relativno dobrom stanju.

Sv. Antuna Padovanskog (Lepetani) – slika Sv. Antuna Padovanskog sa Gospom od Rozarija i Sv. Dominikom. Slika je rad Tijepolove škole iz XVIII vijeka, poklon Antona Damjanovića, brodovlasnika iz Lepetana. Slika je očuvana, nalazi se u relativno dobrom stanju.

Sv. Antuna Padovanskog (Tripovići) - zbirku su činile: oltarska pala Sv. Petra i Pavla sa srcem Isusovim rad italijanskog slikara neoklasičara Francesca Potenze iz 1818. godine. Slika Navještenja je vrijedan rad mletačke škole, a potiče iz XVII vijeka. Misno odijelo, kao dio zbirke sada ne postoji. Slike su relativno dobro očuvane.

⁷Radojica Rašo Pavićević, WERK, Austro- ugarske tvrdjave u Crnoj Gori, Pobjeda, 2012.g.

Sv.Roko (Donja Lastva)- slika Sv.Roka, rad slikara Mihaila Florija iz Prčnja iz prve polovine XIX vijeka.Slika je očuvana i nalazi se u relativno dobrom stanju.

Slika Sv.Tripuna rad grčkog slikara Ilije Moskosa iz XVII vijeka, rađena u tradicionalnom stilu.Danas se nalazi u katedrali Sv.Tripuna u Kotoru.

Sv.Ivana Krstitelja (Bogišići) - slika Sv. Ivana, rad hrvatskog slikara Giovannia Squarcine iz 1855. godine.Slika je dobro očuvana.

Crkva Gospe od Milosti (Otok)- renesansni drveni kip Gospe, rad nepoznatog autora iz XV vijeka.Drveni kip se nalazi u dobrom stanju.

Sv.Gospođa (Radovići) - zbirku čine predmeti nastali u periodu XIXvijeka: pet krstova, pet crkvenih knjiga , putir i ikonostas.Ikonostas se pripisuje grčkom ikonopiscu Aspiotisu iz druge polovine XIX vijeka.Čine ga sedamnaest ikona i krsti dveri.Konzervatorski radovi na ikonostasu su sprovedeni 2004. godine.Stepen očuvanosti zbirke je srednji.

Sv.Spasa (Radovići)-zbirku su činili:ikona Sv.Sergija, ikona Vaznesenja i slikani krst.Danas postoji samo okovana ikona Sv.Sergija.Ikona je donesena iz Egipta.Način izrade karakterističan je za Rusku pravoslavnu školu.Stepen očuvanosti ikone je srednji.

Usljed toka vremena, nedovoljne brige, nelegalnih i nestručnih intervencija, kao i otuđenja gradivnog materijala baština je devastirana.Tokom procesa urbanizacije degradirane i zauvijek su uništene izvorne ambijentalne vrijednosti i dispozicije na kojima su nastale kapelice.Širenjem naselja kulturni pejzaž je devalviran i kod većine seoskih crkava.Crkve posjeduju bogate zbirke:ikone,slike tekstil, knjige, krstove... koji nijesu nigdje evidentirani i većina njih propada.

6.3.NEMATERIJALNA KULTURNA BAŠTINA

Nematerijalna kulturna baština je u fokusu interesovanja svjetske javnosti od 2001.godine kada UNESCO donio Proklamaciju o remek -djelima oralne i nematerijalne kulturne baštine. Usljedila je Konvencija o zaštiti nematerijalne kulturne baštine koja je stupila na snagu 2003.godine.

U Crnoj Gori nematerijalna kulturna baština prepoznata je 2010. godine u Zakonu o zaštiti kulturnih dobara, što je, ratifikacijom Konvencije o zaštiti nematerijalne kulturne baštine iz 2009.godine, zaokružilo zakonske uslove za njenu zaštitu.

U skladu sa Zakonom o zaštiti kulturnih dobara, nematerijalno dobro može biti: jezik, govor, usmeno predanje, usmena književnost ili drugi usmeni izraz, izvođačka umjetnost, običaj, obred i svečanost, znanje i vještine vezana za prirodu i svemir, kultno i znamenito mjesto i tradicionalan zanat ili vještina. Nematerijalnu kulturnu baštinu koja se prenosi iz generacije u generaciju, zajednice ili grupe stalno iznova stvaraju kao reakciju na svoje okruženje, svoje uzajamno djelovanje s prirodom i svoju istoriju. Skupa sa materijalnom baštinom predstavlja temelj na kojem se gradi strategija kulturnog razvoja.

U toku je proces izrade Registra kulturnih dobara Crne Gore koji sadrži i nematerijalnu kulturnu baštinu, a riječ je o veoma dugom i stručnom poslu. U tom procesu važnu ulogu imaju lokalne zajednice, kao inicijatori zaštite, ali i nosioci pojedinih elemenata nematerijalne baštine.

Od naročitog značaja je stručna obrada nematerijalnih kulturnih dobara na području tivatske opštine u postupku predlaganja za uvrštavanje u nacionalni Registar, ali se tu ne završava zadaća Opštine. Kulturna baština ima izuzetno značajnu ulogu u turizmu i danas predstavlja temelj razvoja ove privredne grane u svijetu, a turizam je glavna okosnica razvoja tivatske komune. Turistička valorizacija svakako može pomoći u očuvanju tekovina i vrijednosti baštine, pospiješiti rekonstrukciju, obuku i izučavanje, a prezentacija definitivno znači sačuvanost i trajanje. Pretpostavka za to je njena dostupnost, pa zato treba znati čime raspolažemo, a za to su potrebna naučna istraživanja .

To nam nameće zadatke da obradimo i ona dobra koja ne ispunjavaju sve elemente neophodne za upis u nacionalni Registar, ali imaju veliki značaj u istoriji lokalne zajednice i njenim tradicionalnim vrijednostima.

Lokalni način života, hrana, piće, običaji i tradicija su brojnim ljubiteljima turizma opredjeljujući razlozi za posjetu. Valja ih spremno dočekati, pa je stoga od naročitog značaja programiranje i realizacija edukacije stanovništva (posebno davalaca turističkih usuga) o vlastitoj baštini i istoriji. Taj zadatak moguć je kroz specijalizovane programe i saradnjom sa obrazovnim institucijama.

Svijest o vrijednosti kulturne baštine je preduslov njenog očuvanja i sprečavanje dalje devastacije. U tome je od najvećeg značaja uključivanje turističkih poslenika u sve dijelove implementacije ovog programa, a poseban značaj ima utvrđivanje modela upravljanja i organizacija najznačajnijih manifestacija. Povezivanje kulture i turizma je imperativni zahtjev, a rezultate baštine svi, s obzirom da kulturni turizam preuzima primat u odnosu na ostale oblike, a turisti traže sve što odiše autentičnošću i ima neku posebnost. Uz to, spremni su da se uključe u različite edukativne sadržaje koji se nude, posebno u ambijentu koji odiše prošlošću i tradicijom .

Neophodni su kursevi i radionice o starim zanatima i lokalnoj gastronomiji, a u taj posao treba ravnopravno uključiti profesionalne institucije i amaterske organizacije. Mnogi običaji su iščezli ili iz različitih razloga, doživljavaju promjenu, ali su još uvijek sačuvani u memoriji. Naravno, brojni običaji su ostali do danas, prenošenjem iz generacije na generaciju, bilo da su vezani za ljude ili su dio godišnjih odnosno kalendarskih praznika.

Treba planirati neophodna sredstva koja valja uložiti u obnovu (ili djelimičnu) tradicionalne kuće i okućnice u selima, pokretnih i nepokretnih spomenika, registraciju privatnih etno zbirki, održavanje staza i puteva, fortifikacija i vidikovaca kako bi nematerijalna baština oživjela u prirodnom okruženju, tamo gdje je nastala.

U finansiranju mora učestvovati lokalna zajednica, a u nekim projektima i šira društvena zajednica i to ne simboličnim ulaganjima. U pojedinim zemljama ta ulaganja države iznose i do 50 procenata vrijednosti projekata bez obzira da li se radi o pojedincu ili kolektivu kao ulagaču odnosno investitoru.

Sačuvati i predstaviti – osnov je svake strategije kulturnog razvoja kada je riječ o baštini, a valorizacija počinje u muzejima i galerijama, na lokalitetima na otvorenom, u crkvama, zanatskim radionicama, ali i u usmenom kazivanju.

Izuzetan značaj ima valorizacija folklora koji podrazumijeva igu, muziku, pjesmu i običaje. Legende i lokalna gastronomija primamljive su podloge za izuzetno savremene oblike približavanja baštine novim generacijama i turistima. Tu je ručni rad i izrada najrazličitijih upotrebnih i umjetničkih predmeta, a posebno je značajno graditeljsko nasleđe: gradnja kuća, gradnja u suhomediji, gradnja vrtova, pločarica, ograda, bunara, bistijerni i sl.

Posebno treba izdvojiti neke tradicionalne zanate koji nestaju ili su već nestali, pa ih treba otrgnuti od zaborava:

- izrada krtoljskih košica
- prerada žukve
- konzerviranje voća i povrća
- proizvodnja sira i način čuvanja
- proizvodnja pršuta
- izrada i farbanje ribarskih mreža
- proizvodnja klaka
- izrada slavskih kolača
- soljenje ribe
- ribanje na fraške
- ribanje pod ukres
- noćno ribanje žena (Krašići)
- izrada lanene odjeće u Krtolima
- izrada tradicionalnih kapa
- stari zanati prerade drveta i kamena i dr.

Jasno treba izdvojiti ličnosti koje su ostavile poseban trag u kulturno – istorijskom nasleđu među umjetnicima, književnicima, naučnicima, ratnicima, porodicama, vjerskim poglavarima i drugim.

U sklopu savremenije valorizacije kulturne baštine treba uključiti vjerske objekte, kao dio ukupne kulturne ponude ili u sklopu vjerskog turizma koji je kod nas tek u začetku.

Na području tivatske opštine, kao i u cijeloj Boki kotorskoj, izražen je kult Djevice Marije, pa je tokom vijekova nastao značajan spomenični fond, ali i fond koji spada u nematerijalna kulturna dobra, a vezuje se za Majku Božiju. Sedam crkava i kapela na području Opštine podignuto je u slavu Marije, a u ostalim crkvama su brojne slike, oltari i kipovi njoj posvećeni. Uz ogroman značaj koji te crkve imaju u duhovnom, graditeljskom i kulturnom životu zajednice, svjedoče o suživotu kao posebno značajnoj i vrijednoj tekovini baštine na ovim prostorima.

Priče i legende koje se vezuju za Kult boginje Junone, Kip Majke Božije na Otoku, Sniježnu Gospu kao najmanju bogomolju u Boki, jedinstvenoj crkvi sa fortifikacijama na našem Primorju (Gospa od Anđela), značaj koji u očuvanju identiteta Krtoljana ima crkva Svete Gospe, dvooltarskim crkvama, svekoliko značenje Prevlake kroz istoriju – dio su nematerijalne kulturne baštine koja zaslužuje primjereniju valorizaciju, a sigurno ima elemenata i za registraciju na nivou Republike ili opštine.

Njegovanje starog govora, uz specifičnosti u Krtolima, Tivtu i Lastvi veliki je zadatak sadašnjih generacija jer jezik starih Bokelja izumire, a upravo je on najvažnija odrednica grupa ljudi na određenom području kroz vrijeme.

Tradicionalne manifestacije kao što su Lastovska fešta, karnevalske svečanosti u Donjoj Lastvi i Krtolima, gastro-manifestacija: Žućenica fest, Fešta od rogača, treba približiti turistima i u vrijeme glavne sezone, ali i uvesti nove koje imaju potporu u tradiciji: kuvanje vare u Krtolima (kao jedinstveno jelo koje pristavljaju muškarci) ili priprema jela od ribe (hobotnice) u Krašićima, Dan šipka u Gornjoj Lastvi i sl. Takve manifestacije treba iskoristiti za predstavljanje domaćih proizvoda, posjetama konobama, mlinovima, vinarima te predstavljanje lokalnih običaja (kulturnih i sportskih) i nošnji uz obavezno isticanje (na putokazima i tablama) starih toponima.

Kulturna mjesta, među kojima se posebno ističu Prevlaka i Otok Gospe od Milosti, proslave vjerskih praznika, mjesnih i seoskih slava i važnih datuma i običaji koji se uz njih vezuju malo su ili nikako iskorišćeni u implementaciji baštine, a predstavljaju značajni kulturni potencijal.

Nematerijalna dobra⁸

1. Pod okres – ribanje gazom, tradicionalna vještina
2. Badnji dan
3. Nalaganje badnjaka ispred hrama sv.Save
4. Badnji dan i Božić
5. Uskrs – šaranje jaja
6. Vaskrsna ponoćna litija
7. Nošenje križa na Spasovdan, vjerski običaj
8. Fešta o Petrovdanu, običaj
9. U svjetlosti Hristovog vaskrsenja, Bokelji sv.Savi i prevlačkim mučenicima, vjerska služba
10. Vidovdanske svečanosti na Prevlaci
11. Tradicionalna proslava sv. Save
12. Dizanje barjaka, običaj o svadbi
13. Lastovska svadba
14. Donošenje ponjestra, običaj o svadbi
15. Boće, Buće, Balote - tradicionalna sportska igra
16. Fešta od rogača, manifestacija
17. Karneval u Donjoj Lastvi
18. Segmenti karnevala u Donjoj Lastvi
19. Lastovska fešta.

7. SPOMEN - OBILJEŽJA

U skladu sa Zakona o spomen-obilježjima (“Sl.list Crne Gore”, br.40/08). Lokalna uprava vodi Registar spomen - obilježja na teritoriji Opštine Tivat. Zbog promjene zakonske regulative, u toku je postupak uskladjivanja sa zakonskim i podzakonskim aktima.Velika većina spomen -

⁸ MINISTARSTVO KULTURE- Uprava za zaštitu kulturnih dobara,Spisakdobara sa potencijalnim kulturnim vrijednostima

obilježja odnosi se na period Narodno oslobodilačke borbe (1941 – 1945) i posvećena je istorijskim događajima i ličnostima iz tog perioda. Vlasnik spomen - obilježja je organizacija SUBNOR-a. Lokalna uprava redovno vrši uvid u stanje spomen – obilježja, fotodokumentuje ih i prikuplja podataka radi kompletiranja Registra (potrebne dokumentacije o autorima, izgradnji idr.).

U Registar spomen – obilježja Opštine Tivat vodi se 26 spomen – obilježja. U postupku upisa u Registar je 11 spomen – obilježja.

8. ARHITEKTURA I URBANIZAM U OPŠTINI TIVAT

Na teritoriji Opštine Tivat je vrlo malo javnih prostora za koje možemo reći da su arhitektonski uređeni i urbano opremljeni. Takvi, uređeni prostori, skoncentrisani su uglavnom u užem gradskom centru.

To je prije svega prostor Pine - pristanište i šetalište koje se nastavlja oko Pakova do kraja marine Kalimanj, potpuno rekonstruisano tokom 2014 i 2015 godine u moderno šetalište. Ovaj prostor se, nerijetko, u percepciji poistovjećuje sa Tivtom, odnosno slikom Tivta. Uprkos pogodnim mikroklimatskim i estetskim kvalitetima, ovaj se prostor ne koristi u mjeri i na način koji bi mogao. Tokom sezone se organizuju kulturne manifestacije (koncerti, sajmovi suvenira, fešte, ulična prodaja različitih proizvoda namijenjenih prije svega turistima i slično). Prostor Pina se, ipak, u najvećoj mjeri koristi za vanjske terase ugostiteljskih objekata i kao šetalište.

Drugi važan prostor, drugačiji po karakteru je novoizgrađeni Trg magnolija – poslovno središte grada. Prostor trga se koristi za povremene manifestacije, jednodnevne sajmove, koncerte, dok su po njegovom obodu terase kafića.

Ova dva važna gradska javna prostora (Pine i Trg magnolija) koji su po svemu različiti, ali istovremeno gradu jednako potrebni, u načinu korištenja su u nekoj mjeri suprotstavljena jedan drugome. Trg u zadnje vrijeme dobija i one manifestacije za koje su Pine bolja scena. Ova konfliktna situacija je sasvim izlišna, jer su gradu potrebna oba prostora.

Treći prepoznatljiv javni prostor je Trg od kulture, koji se uglavnom koristi kao predvorje Ljetnje pozornice i Galerije Buća. Druge kulturne manifestacije na njemu se rijetko organizuju.

Ostali javni prostori na teritoriji opštine, oni u prigradskim naseljima, kako duž obale tako i oni dublje u teritoriju, uglavnom su neuređeni, neopremljeni, te stoga slabo prepoznatljivi i bez kulturnih događanja na njima. Naselja, nemaju jasno definisane i uređene javne prostore koji bi djelove grada činili prepoznatljivim, a cijeli grad učinili urbanom cjelinom. Nedostatak uređenih javnih prostora se odražava na socijalni i kulturni život stanovnika/ca.

Ciljevi ka boljem urbanom uređenju grada

Ciljevi kojima bi trebalo stremiti u ovom planskom periodu da bi se navedeni problemi ublažili jesu:

a) Uređenje javnih prostora u svim naseljima grada, a ne samo u centru. Uređeni javni prostori stvaraju urbanu fizionomiju grada, ali su važni i u socijalnom i kulturnom smislu

b) Stvaranje prepoznatljive fizionomije, identiteta grada, treba temeljiti na kulturnom nasljeđu, ambijentalnim cjelinama i prirodnim vrijednostima prostora. Oblikovanjem pojedinih mjesta javnog prostora značajnih u mentalnoj slici građana/ki, stvoriti vizuelne simbole i repere u prostoru.

c) „Otkrivanje“ kulturne baštine i prirodnih vrijednosti prostora. Vrednovati kulturnu baštinu/graditeljsko nasljeđe i učiniti ih vidljivim. Posebno revalorizovati ambijentalne cjeline za koje postoje urbanistički projekti obnove. Porušeni objekti industrijske arhitekture bi mogli biti prigodno označeni informativnim tablama na lokalitetima, a artefakti iz toga perioda mogu biti eksponati budućega muzeja grada.

9.ARHEOLOGIJA I MOGUĆNOSTI

Arheološka istraživanja ovog područja , kao i slučajni nalazi, iako dosta skromni , dali su rezultata o nastanjenosti i životu u dalekoj prošlosti. Prva arheološka ispitivanja obavljena su 50-tih godina prošlog vijeka gdje se vršilo rekognosciranje terena i proučavanje, uglavnom srednjevjekovnih spomenika. Zatim je 1965g. nastavljeno istraživanje Boke Kotorske od strane Arheološkog instituta iz Beograda, gdje su se proučavali ilirski i antički spomenici na području obala Tivatskog zaliva, Grblja i Luštica. Nalaz kamene neolitske sjekire sa poluostrva Luštica, kao i dvije bakarne sjekire iz H.Novog spadaju u dosad najstarije nalaze ovog područja.

Istraživanjetumula na području i okolini Tivta dalo je dosta podataka o životu Ilira i njihovom kultu sahranjivanja. Najbolje rezultate imamo u bronzanodopskom tumulu Mala gruda ,u Grbaljskom polju, nedaleko od aerodromske piste. Zlatni i srebrni nalazi koji su pripadali nekom plemenskom vođi, svrstali su ovaj nalaz u “kneževski grob” i stavili ga u red najvažnijih praistorijskih nalaza na ovoj teritoriji.

Tumuli (gomile) halštatskog perioda su uglavnom od nabacanog kamena i nalaze se na vrhovima planinskih kosa i brežuljaka. Sahranjivanje se obavljalo u zgrčenom stavu , kamenim kovčezima smještenim u središnjem djelu tumula, ili u njegovom podnožju. Ispitani tumuli se nalaze nalokacijama: Milovića guvno, Milovića lokve, Jelića gomila, Granična gomila i gomile u selu Đuraševići.Od evidentiranih gomila još se nabrajaju Gomila u selu Đuraševići, Rautovića gomila u Gošićima, Disanova i Kovačeva gomila u Krašićima.

Helenističko, predrimsko i rimsko doba bilo je gusto naseljeno, što svjedoči priličan broj nalaza i evidentiranih lokacija. Tokom IV vj.p.n.e. je ovo područje takođe naseljeno što potvrđuju keramički nalazi raznih tipova amphora iz poznatih grčkih centara (Tasos, Kos , Rodos),i fragmenti fine mrkofirnisane helenističke importovane keramike.

U III vj.p.n.e. dolazi do ekspanzije ilirskog plemena Ardijeja, koji proširuju svoju teritoriju na obale bokokotorskog zaliva i sjeverno do obala Neretve. Risan postaje glavno uporište sa utvrđenjem na Gradini i podgrađem na lokalitetu Carine. Za vrijeme vladavine kraljice Teute gusarenje na Jadranu dostiglo je takve razmjere, da je zasmetalo rimskoj vlasti, te su u narednom periodu započeli ilirski ratovi.U period III-IVj.p.n.e. trgovina sa helenskim svijetom se odvija pomorskim putem, na trgovima- emporijumima, gdje se razmjenjivala roba i dalje prosljeđivala u unutrašnjost. O tome svjedoči veliki broj helenističke luksuzne keramike koja je pronađena u antičkim naseljima Boke Kotorske, a u Tivtu na lokalitetu Solila i ušće Nove rijeke.U ovom se

ogleda veliki stepen helenizacije domaćeg ilirskog stanovništva, kao produkt prožimanja ovih dviju kultura.

Naselja iz predrimskog perioda su uglavnom bila povučena od mora i nalazila su se na brežuljcima, padinama brda, a u blizini obradiva zemljišta i izvora vode. Ovo je svakako imalo strateški značaj čuvanja bitisanja i opstanka.

Porazom Ilira uspostavlja se rimska vladavina, i samim tim rimska administracija i ustrojstvo. Naselja se približavaju obali, a u zaleđu se na obradivim površinama formiraju veliki posjedi (funda) za bogate građane. Dolazi do gradnje čvrstih objekata i raznih luksuznih objekata tipa villa urbana i villa rustica. Uočeno je da su rimljani gradili na istim lokacijama poštujući lokalnu tradiciju.

Na lokalitetu sv. Luka u Gošićima istraživanja su utvrdila neprekidan kontinuitet mjesta, od ilirske gradine dourbanog naselja iz rimskog perioda, što se ogleda u ostacima objekata raspoređenih po terasastim padinama. Na lokalitetu Gomilica (Glavica) u blizini solane nalazila se kula-osmatračnica (speculus), sa koje se u antičkom periodu, mogla osmatrati i morska i kopnena oblast. Ovom periodu odgovaraju dva antička lokaliteta sa ostacima arheoloških nalaza. To su: lokalitet Pjaca u Vranovićima sa gdje se nalazila villa rustica, i lokalitet Mirine u Sutvari sa nalazima keramike.

Antički putevi su svakako postojali kao veza između značajnijih centara. Tragovi puta su nađeni u blizini lokaliteta Pjaca i Gomilica. Možda su bili povezani sa eksploatacijom soli na lokalitetu Solila.

Ovdje se mora neizostavno osvrnuti na antičko naselje-grad **Akruvium (opidumcivium Romanorum Acruvium)** koga pominju antički izvori i koji se nalazio na području između Risna i Budve (Risiniuma i Bouthe). Naučnici se ne slažu oko njegove ubikacije, i ako preovlađuje mišljenje da se on nalazio na području Grblja, za razliku od drugih koji ga smještaju na mjesto današnjeg Kotora. U struci postoje ozbiljna razmišljanja o tome da se lokalitet antičkog "Acruviuma" treba tražiti na području Tivta. Sve karakteristike područja gore navedene, istorijska događanja rimskog perioda, kada naselje nije bilo neophodno formirati na nepristupačnom terenu, jer su nastupila mirnodopska vremena sa jakim centralnom vlašću, govore u prilog tome. Svakako da ovom pitanju i dilemi treba pristupiti stručno i argumentovano, ali je neophodno obavljati terenska istraživanja u kontinuitetu, prije veće urbanizacije slobodnih površina.

Kasna antika i srednji vijek su karakteristični po formiranju manjih naselja –župa, u čijim središtima se podižu ranohrišćanske bazilike, a kasnije se zidaju manje jednobrodne crkvice. Izbor mjesta za izgradnju su često antički lokaliteti, što svjedoči o poštovanju kulta osvećenog mjesta.

Takav primjer imamo na Prevlaci gdje su otkriveni mozaički podovi i zidovi kasnoantičke rimske vile, a pored nje je izgrađena velika ranohrišćanska bazilika. U X vj. se podiže manja crkvice na mjestu budućeg manastira sv. Mihaila. Sličan slučaj imamo u Vranovićima, gdje je na ostacima rimske vile, uočen mozaik, koji je mogao pripadati bazilici, a IX vj. u blizini sagrađena crkva sv. Stevana, najstarija sačuvana crkva na južnoj obali Boke kotorske. U Donjoj Lastvi je pronađen jedan mermerni stub sa urezanim krstom iz V –VI vj. vjerovatno sa neke bazilike.

Sredinom IX vj. se na Đurđevom brdu podiže crkva sv. Srđa sa oltarima posvećenim sv. Dimitriju i sv. Nikoli.

U periodu IX-XII vj. se osnivaju, benediktinske opatije, pod pokroviteljstvom kotorskog biskupa, radi širenja hrišćanstva. Na ovom području su bili ovi benediktinski manastiri:

Sv. Stevan u Vranovićima (početak IX vj.)

Sv. Srđ kod Tivta (sredina IX vj.)

Sv. Arhadeo Mihail na Prevlaci, ranija crkva (X vj.)

Sv. Gavriilo (Gabrio) na ostrvu sv. Marko

Moguće je da je na Otoku u Krtolima u IX vj. postojala crkva, od koje su sačuvani fragmenti ukrasne arhitektonske plastike uzidani u zidove sadašnjeg samostana sv. Marije.

U XIII –XIV vj. veći dio zemlje na obalama tivatskog zaliva pripadao je “Metohiji Sv. Mihaila”, kao i Solana pa je često dolazilo do sukoba sa Kotorom oko razgraničenja sa grbaljskim posjedima.

Krtole, Tivat i Luštica, 1442.g. prelaze pod vlast Kotora sporazumno sa Venecijom. Tokom XV vj. pod uticajem mletačke arhitekture na području Tivta i Krtola pojavljuju se crkvene građevine romano-gotičkog stila, jednostavnih oblika. Takva je crkva Bogorodičinog rođenja u Gornjoj Lastvi sazidana 1410g., Gospa od milosti- franjevački manastir, sv. Vračići u Bogdašićima sazidana u XV vj. 1.448 g. se na Prevlaci pominju još crkve sv. Marija i sv. Nikola. Crkva Uspenje Bogorodice (sv. Gospođa) u Radovićima već je postojala 1594g. pominje se i 1605g.

Potrebno je istaći značaj krtoljskog arhipelaga, sa uslovno rečeno tri ostrva, sa svojim prirodnim okruženjem priobalja. Najviše je istražena i eksploatisana gradnjom Prevlaka, sa danas evidentnim nalazom velike bazilike i zatranim mozaicima.

Ovdje imamo egzaktan primjer civilizacijskog kontinuiteta, od pretpostavljene ilirske gradine do kasnog srednjeg vijeka. Ovaj prostor treba adekvatno valorizovati i planski zaštititi. Potreban je veći interes i angažman lokalne zajednice i saradnja sa relevantnim republičkim institucijama kulture i planiranja prostora. U suprotnom će se trajno devastirati i izgubiti kulturno dobro od izuzetnog značaja.

Ostrvo **Stradioti** je srećom sačuvano od čvrste gradnje pa se na ovom prostoru mogu obaviti arheološka istraživanja. Pored već evidentiranih antičkih i srednjevjekovnih nalaza, ovdje se mogu očekivati nalazi iz svih istorijskih perioda.

Iotok **Gospe od milosti** sa samostanom, može dati neke nalaze koji bi upotpunili saznanja o životu naših predaka.

9.1. Prijedlog za reviziju otkrivenih i rekognosciranje terena radi utvrđivanja novih nalazišta

Razvojem arheološke nauke došlo se do novih naučnih disciplina koje su spojile na izgled dijametralne nauke u nove naučne discipline. Pored korišćenja geologije i snimanja neagresivnim metodama putem geo sonara, koji mogu utvrditi da li u ispitanom terenu ima zidnih i drugih konstrukcija, puno se koristi i aero daljinska prospekcija snimanjima iz vazduhakoja koristi satelitske

snimke u iste svrhe. Tu je dalje saradnja sa molekularnom biologijom na kojoj rade DNA analize pronađenih skeleta.

Zbog gore navedenog, a posebno protoka vremena, potrebno je uraditi reviziju postojećih lokaliteta i obići sva buduća potencijalna arheološka nalazišta. Ovo treba da se radi timski sa učešćem više struka i korišćenjem lokalnog stanovništva za dobijanje informacija na licu mjesta. Timovi treba da imaju sledeće stručne profile: arheolog, konzervator, istoričar umjetnosti, student, lokalni vodič. Terenski rad treba obavljati u rano proljeće ili jesen i zimu, kada je vegetacija najslabija i temperature podnošljiva.

9.2. Arheološki turizam

Svijest o arheologiji kao potencijalnom turističkom resursu u našoj zemlji još nije prepoznata kao značajan segment razvoja turizma. Mediteranske zemlje to koriste već duže vrijeme i to veoma uspješno (Italija, Grčka, Egipat...) I zemlje našeg okruženja su već svoje najznačajnije lokalitete stavili u turističku ponudu. Hrvatska, Albanija, Makedonija, Srbija već imaju priličan broj lokaliteta koji već imaju definisani turistički proizvod, koji donosi dobar prihod. Od tog prihoda svi imaju koristi, i država i društvo i arheologija, jer se taj prihod djeli na sve učesnike. Arheološka nauka ima poseban razlog za zadovoljstvo, jer se lokalitet održava, valorizuje i dalje unapređuje kroz nastavak istraživanja.

Za sprovođenje ove strategije je potrebno je postojeću, i generalno kulturnu baštinu, približiti javnosti i državnim institucijama kao jedinstveni turistički potencijal

9.3. Valorizacija arheološkog nasljeđa

Da bi pristupili vrijednovanju arheološkog nasljeđa potrebno je sam lokalitet i područje posmatrati kao dio ekološkog sistema, i okruženja područja kontakt (buffer)zone Svjetskog nasljeđa, koji se ističu svoji univerzalnim vrijednostima. Danas se arheološko nasljeđe razumjeva u njegovom najširem smislu, kao nešto što sadrži tragove koji svjedoče o čovjekovom djelovanju i dostignućima kroz vrijeme.

Opšti principi koji služe za identifikaciju i valorizaciju arheološkog nasljeđa, trebali bi sadržati sljedeće opise:

- prirodne karakteristike lokaliteta
- kulturni pejzaž
- civilizacijski kontinuitet (istorijski, strateški, privredni značaj)
- graditeljsko nasljeđe (praistorija, antika...)
- pokretni arheološki materijal
- nematerijalna kultura.

Kompleksnost valorizacije arheološkog nasljeđa nameće brojne probleme i pitanja u sprovođenju realizacije kod prezentacije arheološkog lokaliteta i njegovog stavljanja u turističku funkciju. Ovi problemi mogu nastati uslijed velikog broja faktora od kojih navodimo:

- nekontrolisana urbanizacija
- nedostatak komunikacije –saradnje među zainteresovanim subjektima
- svijest o vrijednosti lokaliteta

- stanje zaštićenosti
- infrastruktura
- imovinsko pravni odnosi
- novi ekonomski tokovi
- integralno planiranje
- zanatstvo
- turizam
- rizik od nepogoda
- promocija i edukacija
- zaštita arheološkog lokaliteta
- zaštita životne sredine
- zaštićena okolina područja
- finansiranje
- pravna regulativa –legislativa
- nematerijalno nasljeđe
- pokretno nasljeđe struktura upravljanja
- stručni kapaciteti – kadar
- nastavak arheoloških iskopavanja
- učešće građana u procesu zaštite
- nosioci interesa – zainteresovane strane, prikupljanje, sistematizacija i prezentacija dokumentacije
- privredni razvoj
- usaglašenost sa drugim planovima i dokumentima.

9.4. Arheološke zone i arheološki lokaliteti opštine Tivat

Područje Tivta predstavlja integralni, geografski i istorijski dio Boke Kotorske . Samim tim i svi civilizacijski tokovi su imali odraza i na ovoj teritoriji .Međutim na ovom području se nijesu vršila neka veća arheološka iskopavanja, već samo sporadična rekognosciranja i manja sondažna iskopavanja ,čiji su rezultati veoma značajni, jer indiciraju na nalaze koji zalaze u predistorijsko i antičko doba.

Rezultati tih iskopavanja su objavljeni u članku autora dr.Maje Parović Pešikan, mr.Jovana Martinovića, dr. Vojislava Trbuhovića i dr.Leposave Savić Trbuhović pod naslovom “ Pregled arheoloških spomenika na području južne obale Boke kotorske“.

Tragovi ilirskih predrimskih utvrđenih naselja konstatovani su na brdašcu Gomilica u tivatskom polju i eventualno kod sv. Luke u Gošićima. Na lokalitetu Brda lokacija Stražnica takođe ima ilirske zidine , grobove i rimske natpise. Naselja iz tog perioda su se nalazila povučena od obale mora prema unutrašnjosti, na brežuljcima i terasastom terenu na obodu polja blizu obradivom zemljištu.Na lokalitetu Gomilica je u pitanju kula osmatračnica (speculus), dok su lokaliteti Pjaca sa nalazom ville rustice i Mirine, zasad neistražene, bili naseljena mjesta.

Naselja antičkog perioda su uglavnom potvrđena nalazima keramike.Tokom IV vj.p.n.e. izgleda da dolazi do intezivnijeg naseljavanja ovih oblasti, što se dovodi u vezu sa grčkom kolonizacijom Jadrana i ustanovljavanja punktova za razmjenu robe sa domaćim stanovništvom tkz.

emporijumima. Za sada na području Tivta takva lokacija nije utvrđena i ako je nađeno dosta importovane keramike južno italske provenijencije. Ovi nalazi su za sada registrovani u blizini Gradiošnice (ušće Nove rijeke) i bliže okoline. Novijim rekognosciranjem su utvrđeni i nalaz mozaika i fragmenti keramike antičkog perioda na ovom području Gradiošnice i Kavča. Ovom periodu svakako pripadaju nalazi podnih mozaika vjerovatno ville rustike iz IV vj. na Prevlaci.

Rimska vladavina je donijela izgradnju čvrstih objekata koja su potvrđena na lokalitetu sv. Luka Gošići, prisustvo nekropolole na Gomilici i Pjaci, kao i nalazi rimske keramike na ostrvu Stradioti.

Veliku enigmu u arheološkoj nauci predstavlja i ubikacija antičkog grada Acruviuma, koji se nalazi između Rizona i Buthoe. Veliki broj arheologa ga locira na području Grbaljskog polja bliže Tivatskom zalivu ili Bigovskom zalivu.

Otvaranje većih poljoprivrednih imanja oko Tivatskog polja i Župe, eksploatacija solane još od rimskog doba, usmjerilo je razvoj ovog područja u vrijeme kasne antike i ranog srednjeg vijeka. U to vrijeme se grade ranohrišćanske bazilike, a zatim manje jednobrodne crkvice.

Primjer ovog razvoja imamo na Prevlaci, gdje je veći kasnoantički sakralni objekat naslijedila manja crkvice. Često preromaničke crkvice naslijeđuju i dio crkvenog mobilijara u vidu lapida, kao što je mermerni stub sa urezanim krstom iz V-VI vj u Donjoj Lastvi.

Sva dosadašnja saznanja, rekognosciranja, a naročito argumentovana intuicija, potvrđena sagledavanjem metodama daljinske detekcije preko satelitskih i aero prospekcija nagovještava bogato arheološko naslijeđe tivatskog basena. Zbog toga bi trebalo pažljivo postupati u planskoj gradnji, i posebno omogućiti arheološka istraživanja u sledećim zonama:

1. Arheološka zona OPATOVO

Antički period sa nalazom dekotisanog cipusa

2. Arheološka zona ARSENAL

Mogući nalaz antičke luke

3. Arheološka zona SV. LUKA GOŠIĆI

Višeslojni arheološki nalaz od antike do srednjeg vijeka.

4. Arheološka zona STRADIOTI

Antički i srednjevjekovni nalaz

5. Arheološka zona BRDA i PREVLAKA

Višeslojni nalaz od antike do srednjeg vijeka

6. Arheološka zona KAVAČ i GRADIOŠNICA

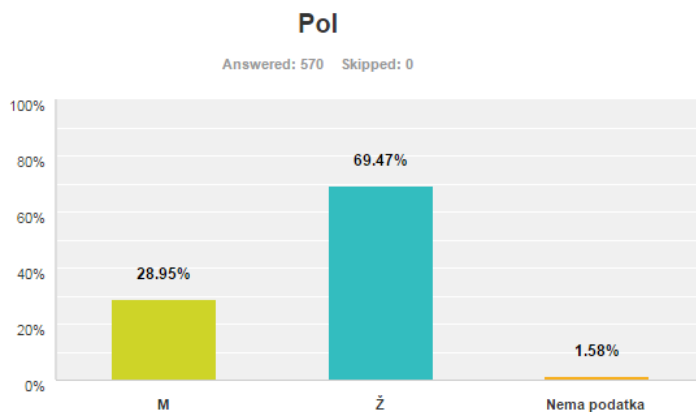
Antički nalaz

10. Kulturne prakse gradjana i gradjanki opštine Tivat (ANKETA)

Važan dio analize trenutnog stanja u kulturi opštine Tivat predstavlja analiza kulturnih potreba. U narednom prilogu prezentovani su rezultati sprovedene ankete

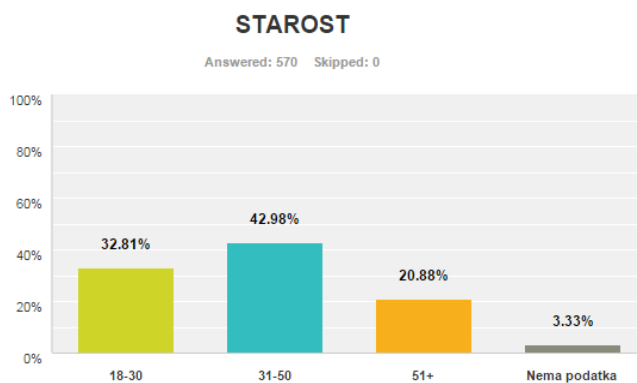
ISTRAŽIVANJE KULTURNIH POTREBA I NAVIKA GRADJANA TIVTA(ANKETA)

1. Anketirani prema polu

	Odgovor broj
M	28.95% 165
Ž	69.47% 396
Nemapodatka	1.58% 9
Total	570

2. Anketirani prema starosnoj dobi

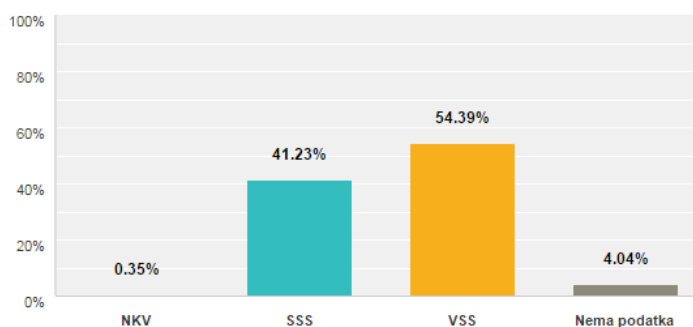
godine	Odgovor
18-30	32.81% 187
31-50	42.98% 245
51+	20.88% 119
Nemapodataka	3.33% 19
Total	570

Najveći procenat anketiranih građana je ženskog pola(69,47 %),što je i kada je u pitanju posjeta kulturnim događajima vidljivo.Građani starosti od 31-50 godina su predstavljali 42,98 % anketiranih što je i bio cilj da upravo ova starosna populacija,koja najviše “konzumira” kulturu iskaže svoje navike i potrebe u kulturi.

3.Anketirani prema školskoj spremi

ŠKOLSKA SPREMA

Answered: 570 Skipped: 0

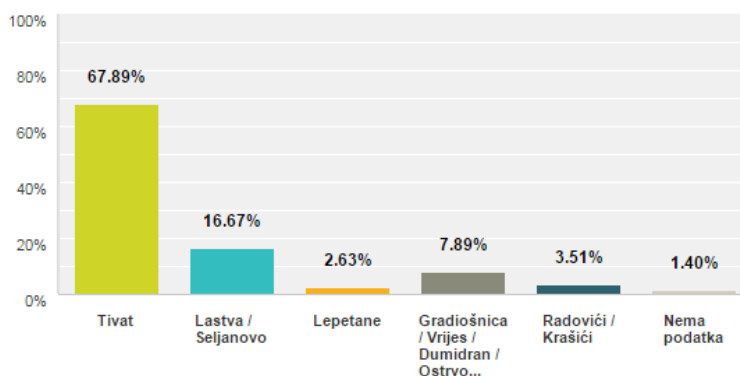
NKV	0.35%	2
SSS	41.23%	235
VSS	54.39%	310
Nemapodatka	4.04%	23
Total		570

Iz navedene tabele se vidi da je najveći procenat anketiranih sa visokim obrazovanjem, 54,39 % .

4. Anketirani prema mjestu stanovanja

MJESTO STANOVANJA / naselje

Answered: 570 Skipped: 0

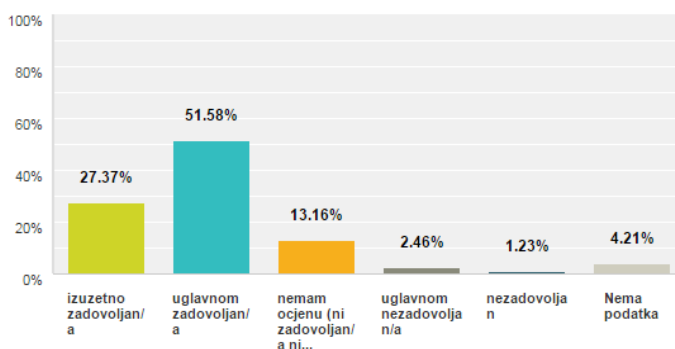

Tivat	67.89%	387
Lastva/ Seljanovo	16.67%	95
Lepetane	2.63%	15
Gradiošnica/ Vrijes/ Dumidran/	7.89%	45
Radovići/ Krašići	3.51%	20
Nemapodatka	1.40%	8
Total		570

5. UKUPNA KULTURNA PONUDA TIVTA

KAKO BISTE OCIJENILI UKUPNU KULTURNU PONUDU TIVTA?(programi Centra za kulturu, Turističke organizacije, NVO), (zaokružiti)

Answered: 570 Skipped: 0

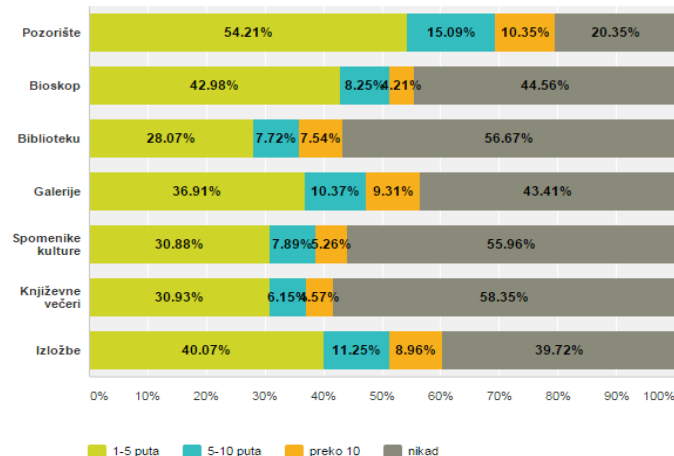
Izuzetn ozadovoljan/a	27.37%	156
Uglavnom zadovoljan/a	51.58%	294
Nemamo cjenu(nizadovoljan/a ni nezadovoljan/a)	13.16%	75
Uglavnom nezadovoljan/a	2.46%	14
nezadovoljan	1.23%	7
Nema	4.21%	24
Total		

Da je izuzetno zadovoljno, odnosno uglavnom zadovoljno kulturnom ponudom izjasnilo se 78,96% anketiranih građana. To govori da je kulturna ponuda Tivta bogata i raznovrsna.

6.KOLIKO STE PUTA U POSLJEDNJIH 12 MJESECI POSJETILI?

KOLIKO PUTA STE U POSLJEDNJIH 12 MJESECI POSJETILI:(zaokružiti jedan od ponuđenih odgovora)

Answered: 570 Skipped: 0

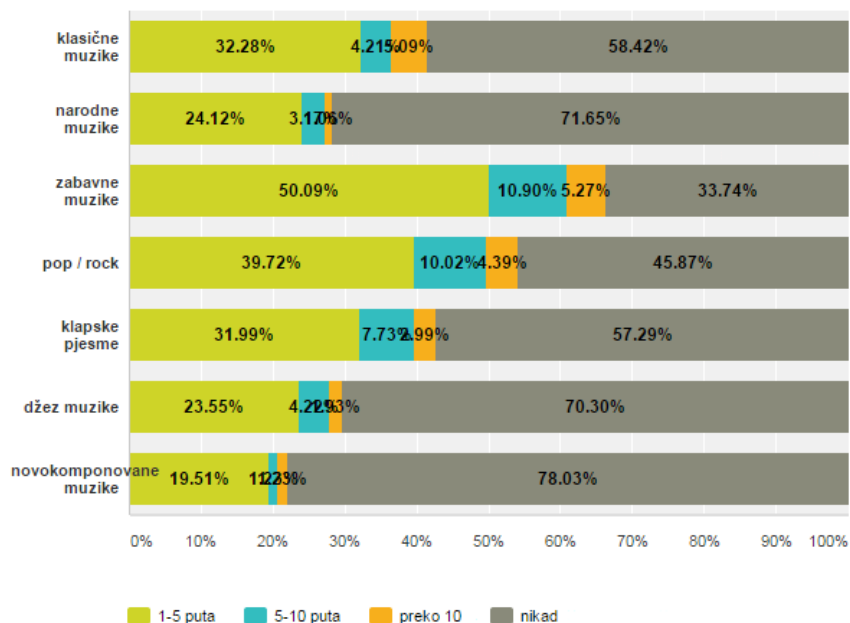
	1-5puta	5-10puta	preko10	nikad	ukupno
Pozorište	54.21%	15.09%	10.35%	20.35%	
	309	86	59	116	570
Bioskop	42.98%	8.25%	4.21%	44.56%	
	245	47	24	254	570
Biblioteku	28.07%	7.72%	7.54%	56.67%	
	160	44	43	323	570
Galerije	36.91%	10.37%	9.31%	43.41%	
	210	59	53	247	569
Spomenike kulture	30.88%	7.89%	5.26%	55.96%	
	176	45	30	319	570
Književne večeri	30.93%	6.15%	4.57%	58.35%	
	176	35	26	332	569
Izložbe	40.07%	11.25%	8.96%	39.72%	
	228	64	51	226	569

Anketa je pokazala da u Tivtu građani najviše posjećuju pozorišne predstave, 54,21% je posjetilo od 1-5 predstava, dok su građani najmanje koristili biblioteku, 28,07% (1-5 puta). Ono što nije dobro je podatak da se 55,96 % anketiranih izjasnilo da nikad nije posjetilo nijedan spomenik kulture, 58,35% nikad nije bilo na književnoj večeri. Ovaj rezultat, napominjemo odnosi se na period posljednjih 12 mjeseci.

7.KOLIKO POSJEĆUJETE DOLJE NAVEDENE KONCERTE U TOKU GODINE

KOLIKO POSJEĆUJETE DOLJE NAVEDENE
KONCERTE U TOKU GODINE?(zaokružiti
jedan od ponuđenih odgovora)

Answered: 570 Skipped: 0

	1-5puta	5-10puta	preko10	nikad	Total
klasičnemuzi ke	32.28% 184	4.21% 24	5.09% 29	58.42% 333	570
narodnemuzi ke	24.12% 137	3.17% 18	1.06% 6	71.65% 407	568
zabavne muzike	50.09% 285	10.90% 62	5.27% 30	33.74% 192	569
pop/rock	39.72% 226	10.02% 57	4.39% 25	45.87% 261	569
klapske pjesme	31.99% 182	7.73% 44	2.99% 17	57.29% 326	569
džez muzike	23.55% 134	4.22% 24	1.93% 11	70.30% 400	569
novokomponovane muzike	19.51% 111	1.23% 7	1.23% 7	78.03% 444	569

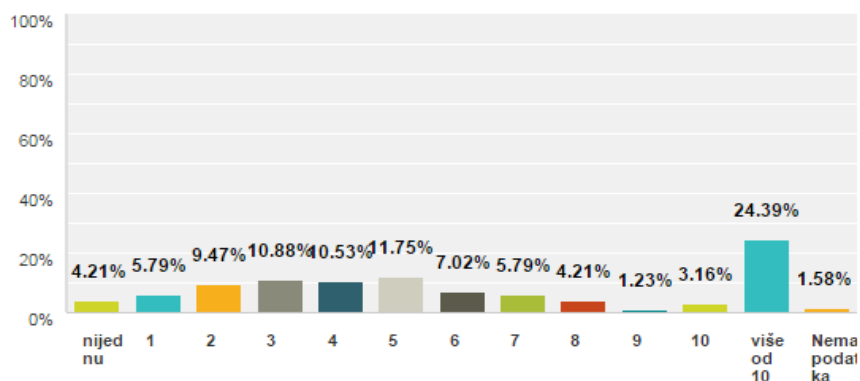
Gradjani Tivta najviše posjećuju koncerte zabavne muzike (50,09% je bilo 1-5 puta), dok najmanje posjećuju koncerte novokomponovane muzike (19,51% je bilo 1-5 puta). Takođe, vidno je da čak 70,30 % gradjana u toku godine nije imalo priliku ili nije prisustvovalo koncertu džez muzike.

8.KOLIKO STE KNJIGA PROČITALI POSLJEDNJIH 12MJESECI ?

KOLIKO STE KNJIGA PROČITALI
POSLJEDNJIH 12 MJESECI?(izaberi
odgovor)

Answered: 570 Skipped: 0

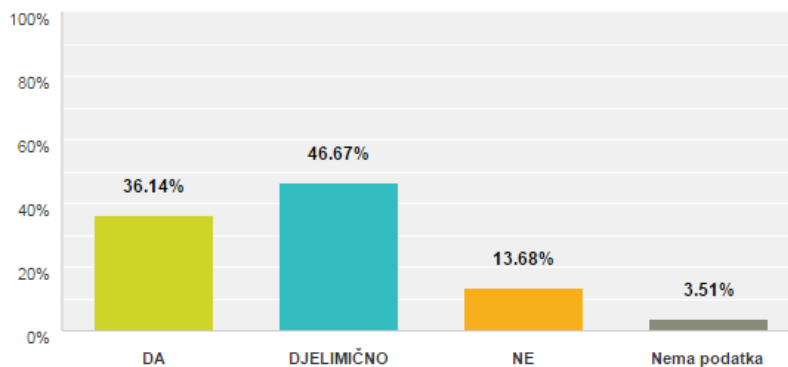
	odgovor	
nijednu	4.21%	24
1	5.79%	33
2	9.47%	54
3	10.88%	62
4	10.53%	60
5	11.75%	67
6	7.02%	40
7	5.79%	33
8	4.21%	24
9	1.23%	7
10	3.16%	18
Vise od 10	24.39%	139
Nema podatka	1.58%	9
Total		570

Procenat onih gradjana Tivta koji su pročitali do 5 knjiga (do 11,75%) je u usponu a onda počinje da pada (od 6 do 10 knjiga).

9. DA LI STE ZADOVOLJNI MUZIČKIM PROGRAMOM RADIO TIVTA?

DA LI STE ZADOVOLJNI MUZIČKIM PROGRAMOM RADIO TIVTA?(zaokružiti odgovor)

Answered: 570 Skipped: 0

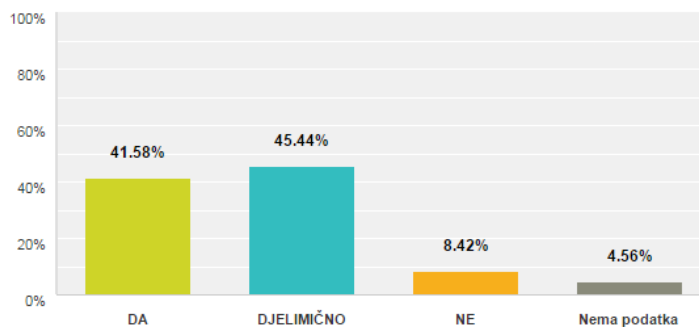
	odgovor	
DA	36.14%	206
DJELIMIČNO	46.67%	266
NE	13.68%	78
Nemapodatka	3.51%	20
ukupno		570

Muzičkim programom Radio Tivta zadovoljno je 73% slušalaca ,u potpunosti ili djelimično.

10. DALI SU EMISIJE IZ KULTURE DOVOLJNO ZASTUPLJENE U PROGRAMSKOJ KONCEPCIJI RADIO TIVTA?

DA LI SU EMISIJE IZ KULTURE DOVOLJNO ZASTUPLJENE U PROGRAMSKOJ KONCEPCIJI RADIO TIVTA?(zaokružiti odgovor)

Answered: 570 Skipped: 0

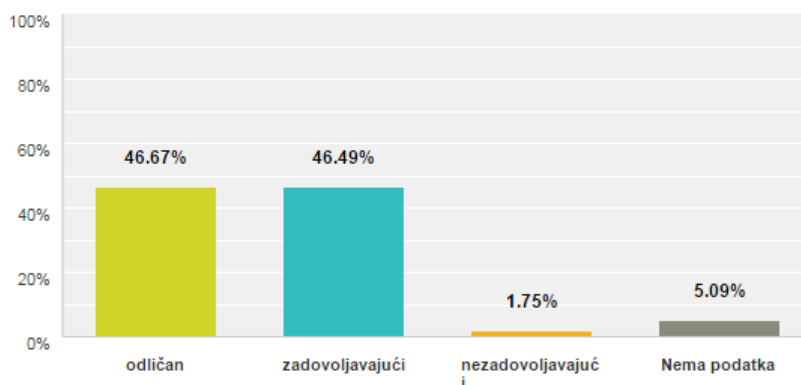

DA	41.58% 237
DJELIMIČNO	45.44% 259
NE	8.42% 48
Nema podatka	4.56% 26
Total	570

11.KAKO BISTE OCIJENILI PROGRAM “PURGATORIJE”

KAKO BISTE OCIJENILI PROGRAM "PURGATORIJE" ? (zaokružiti odgovor)

Answered: 570 Skipped: 0

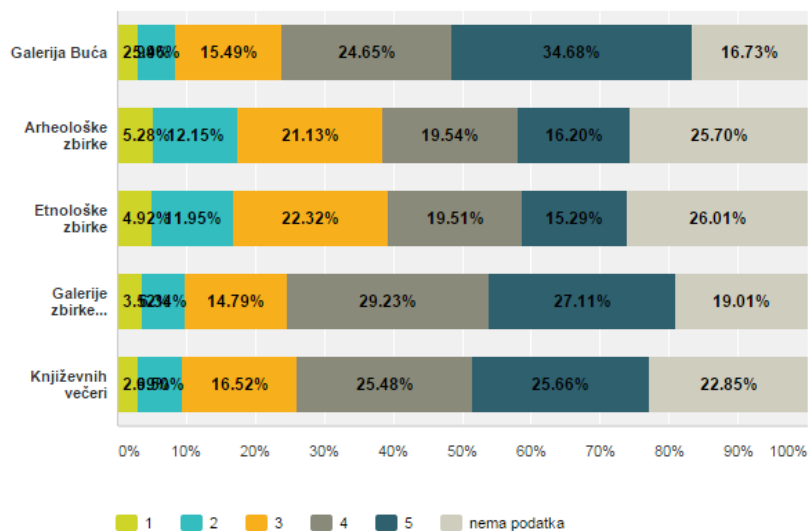
odličan	46.67%	266
zadovoljavajući	46.49%	265
nezadovoljavajući	1.75%	10
Nema podatka	5.09%	29
Total		570

Gotovo 93% anketiranih gradjana je reklo da je program “Purgatorija” odličan tj. da su zadovoljni, što govori o kvalitetu ovog programa, kojemu su i turisti dali visoke ocjene.

12.KAKO BISTE OCIJENILI PONUDU?

KAKO BISTE OCIJENILI PONUDU? (zaokružiti odgovor)

Answered: 570 Skipped: 0

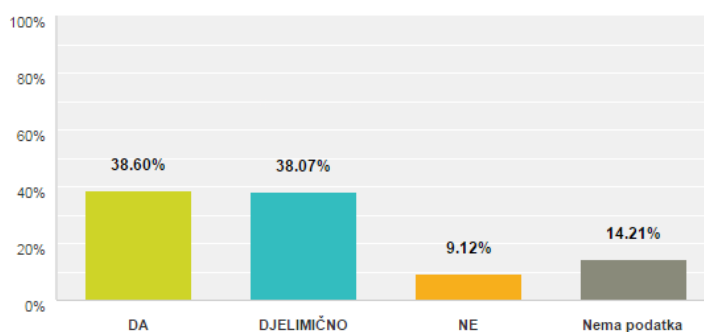

	1	2	3	4	5	nema podatka	Total
Galerija Buća	2.99%	5.46%	15.49%	24.65%	34.68%	16.73%	
	17	31	88	140	197	95	568
Arheološke zbirke	5.28%	12.15%	21.13%	19.54%	16.20%	25.70%	
	30	69	120	111	92	146	568
Etnološke zbirke	4.92%	11.95%	22.32%	19.51%	15.29%	26.01%	
	28	68	127	111	87	148	569
Galerije zbirke pomorskog naslijeđa (Porto Montenegro)	3.52%	6.34%	14.79%	29.23%	27.11%	19.01%	
	20	36	84	166	154	108	568
Književnih večeri	2.99%	6.50%	16.52%	25.48%	25.66%	22.85%	
	17	37	94	145	146	130	569

13. DA LI PONUDA BIBLIOTEKE CENTRA ZA KULTURU ODGOVARA VAŠIM POTREBAMA?

DA LI JE PONUDA BIBLIOTEKE CENTRA ZA KULTURU ODGOVARA VAŠIM POTREBAMA ? (zaokružiti odgovor)

Answered: 570 Skipped: 0

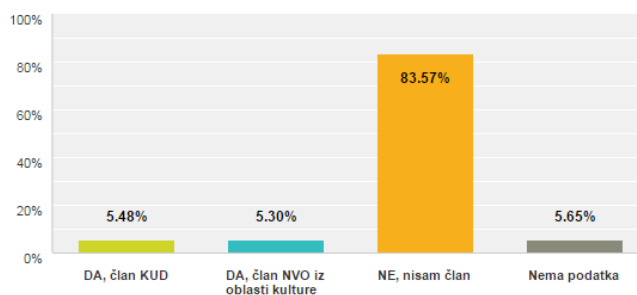

DA	38.60% 220
DJELIMIČNO	38.07% 217
NE	9.12% 52
Nema podatka	14.21% 81
Total	570

14.DA LI STE ČLAN KULTURNO UMJETNIČKOG DRUŠTVA ILI NVO KOJA SE BAVI KULTUROM?

DA LI STE ČLAN KULTURNO UMJETNIČKOG DRUŠTVA ILI NVO KOJA SE BAVI KULTUROM ? (zaokružiti odgovor)

Answered: 566 Skipped: 4

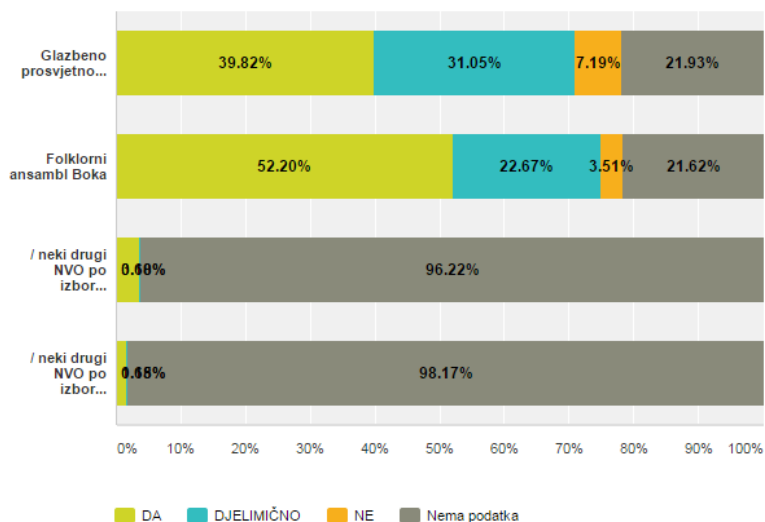

DA, član KUD	5.48%	31
DA, član NVO iz oblasti kulture	5.30%	30
NE, nisam član	83.57%	473
Nema podatka	5.65%	32
Total		566

15. DA LI STE ZADOVOLJNI RADOM NVO IZ OBLASTI KULTURE?

DA LI STE ZADOVOLJNI RADOM NVO IZ
OBLASTI KULTURE ? (zaokružiti odgovor)

Answered: 570 Skipped: 0

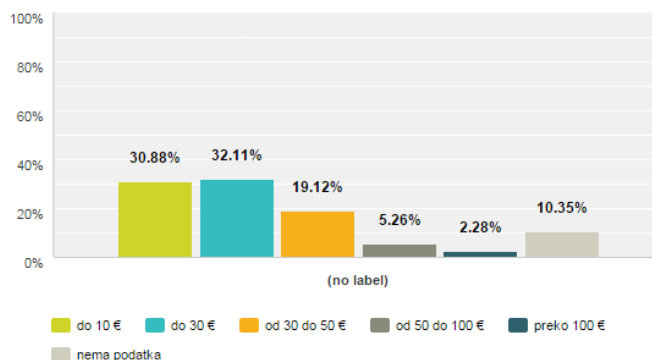

	DA	DJELIMIČNO	NE	Nemapodatka	Total
Glazbeno prosvjetno društvo Tivat	39.82% 227	31.05% 177	7.19% 41	21.93% 125	570
Folklorni ansambl Boka	52.20% 297	22.67% 129	3.51% 20	21.62% 123	569
/ neki drugi NVO po izboru1/	3.60% 20	0.18% 1	0.00% 0	96.22% 535	556
/ neki drugi NVO po izboru2/	1.65% 9	0.18% 1	0.00% 0	98.17% 536	546

16. KOLIKO SREDSTAVA MJESEČNO IZDVAJATE ZA KUPOVINU KNJIGA, POZORIŠNIH I BIOSKOPSKIH ULAZNICA, KONCERATA, CD, DVD-a?

KOLIKO SREDSTAVA MJESEČNO IZDVAJATE ZA KUPOVINU KNJIGA, POZORIŠNIH I BIOSKOPSKIH ULAZNICA, KONCERATA, CD-DVD-A ?

Answered: 570 Skipped: 0

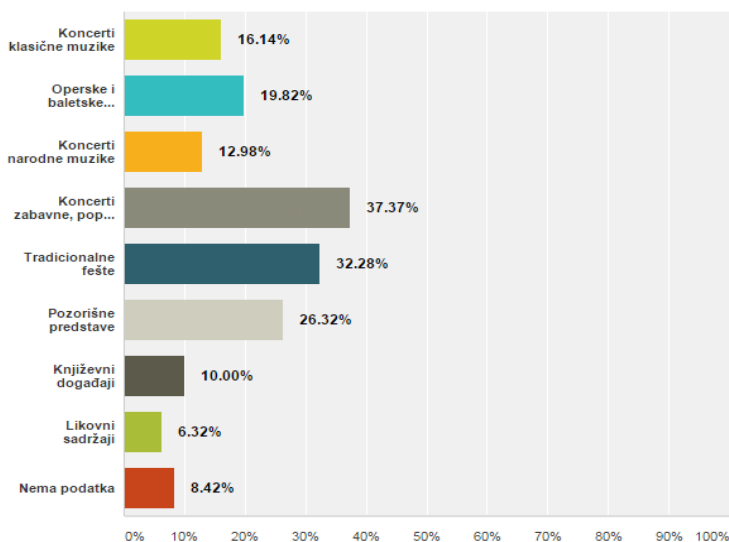

do10€	do30€	Od 30 do 50€	Od 50 do100€	preko100€	Nema podatka	Total
30.88%	32.11%	19.12%	5.26%	2.28%	10.35%	570
176	183	109	30	13	59	

17. KOJIH KULTURNIH SADRŽAJA TREBA VIŠE?

KOJIH KULTURNIH SADRŽAJA TREBA VIŠE ? (zaokružiti odgovor)

Answered: 570 Skipped: 0

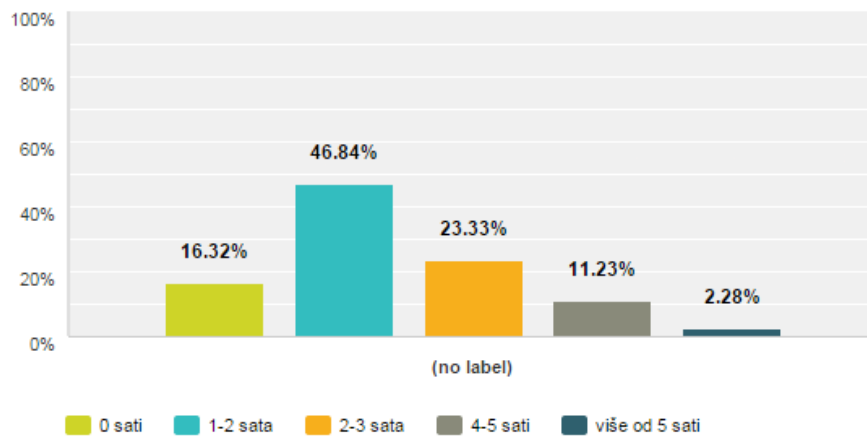
PROGRAM RAZVOJA KULTURE OPŠTINE TIVAT 2015-2020

Koncerti klasične muzike	16.14%	92
Operske i baletske predstave	19.82%	113
Koncerti narodne muzike	12.98%	74
Koncerti zabavne, pop i džez muzike	37.37%	213
Tradicionalne fešte	32.28%	184
Pozorišne predstave	26.32%	150
Književni događaji	10.00%	57
Likovni sadržaji	6.32%	36
Nema podatka	8.42%	48
Total:		570

18. KOLIKO VREMENSKI U TOKU DANA GLEDATE TV?

KOLIKO VREMENSKI U TOKU DANA GLEDATE TV ? (zaokružiti)

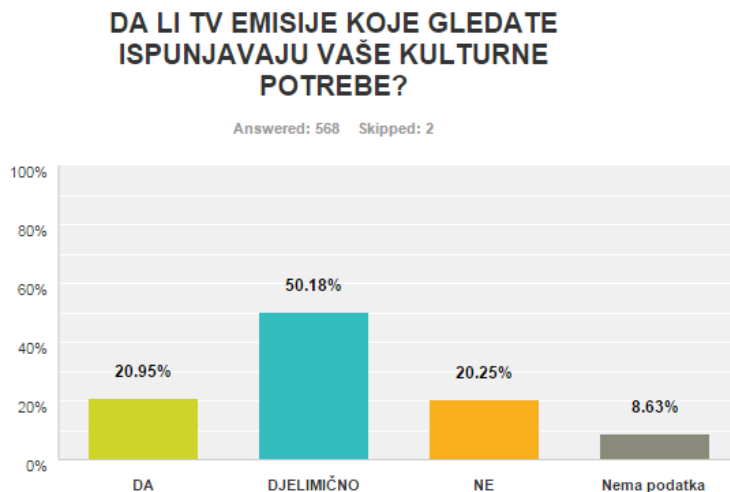
Answered: 570 Skipped: 0

0sati	1-2sata	2-3sata	4-5sati	više od5sati	Total
16.32%	46.84%	23.33%	11.23%	2.28%	
93	267	133	64	13	570

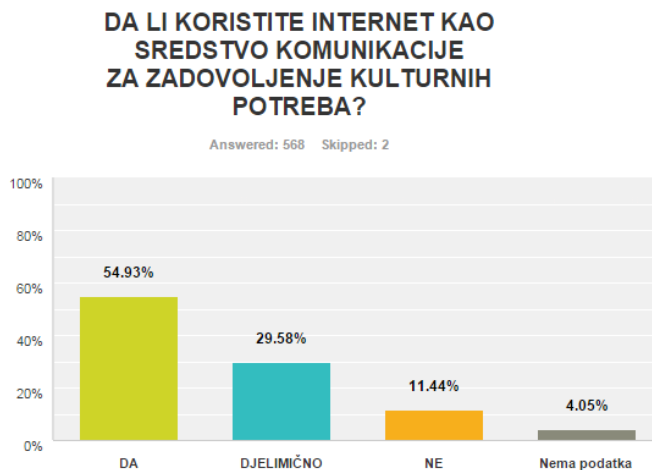

19. DA LI TV EMISIJE KOJE GLEDATE ISPUNJAVAJU VAŠE KULTURNE POTREBE?

DA	20.95% 119
DJELIMIČNO	50.18% 285
NE	20.25% 115
Nemapodatka	8.63% 49
Total	568

20. DA LI KORISTITE INTERNET KAO SREDSTVO KOMUNIKACIJE ZA ZADOVOLJENJE KULTURNIH POTREBA?

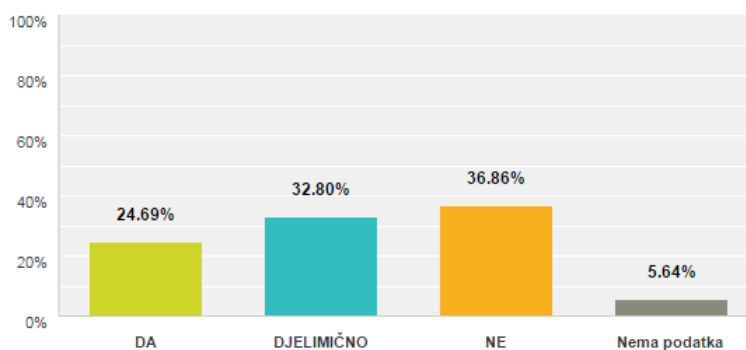
PROGRAM RAZVOJA KULTURE OPŠTINE TIVAT 2015-2020

DA	54.93%	312
DJELIMIČNO	29.58%	168
NE	11.44%	65
Nema podatka	4.05%	23
Total		568

21.DA LI STE ZADOVOLJNI BROJEM I KVALITETOM KULTURNIH DEŠAVANJA U NASELJU GDJE STANUJETE?

DA LI STE ZADOVOVOLJNI BROJEM I KVALITETOM KULTURNIH DEŠAVANJA U NASELJU GDJE STANUJETE ?

Answered: 567 Skipped: 3

DA	24.69%	140
DJELIMIČNO	32.80%	186
NE	36.86%	209
Nema podatka	5.64%	32
Total		567

Iz odgovora na ovo pitanje proizilazi da je velik procenat onih koji u naselju gdje žive nemaju mogućnosti da koriste kulturne sadržaje ili oni nisu dovoljno dobri, čak 36,86 nije zadovoljno. To govori i o koncentraciji kulturnih dešavanja na centar grada, nema prostorne disperzije kulturnih sadržaja u mjeri koja je potrebna.

PROGRAM RAZVOJA KULTURE OPŠTINE TIVAT 2015-2020

10.1. Rezultati ankete turista⁹

Na osnovu rezultata ankete turista koju sprovodi TO Tivat slijedi izvod iz ankete koji se odnosi na segment kulture (anketa je radjena tokom ljeta 2015.g.)

%

Šta Vas je motivisalo da svoj odmor provedete u Tivtu? (Svi jezici)		2015	2014	2013
	Kulturne manifestacije	2.18	2.86	1.49
13.	Upoznavanje kulturnih znamenitosti	2.23	1.78	2.67

Elementi	Svi jezici			crnogorski			ruski			engleski		
	2015	2014	2013	2015	2014	2013	2015	2014	2013	2015	2014	2013
Raznolikost kulturnih manifestacija	4.11	3.79	3.98	4.12	3.95	3.88	3.93	3.39	3.95	4.29	4.03	4.10
Prezentacija kulturne baštine	4.20	3.89	4.18	4.16	4.01	4.01	4.13	3.55	4.19	4.31	4.10	4.34
UKUPNA PROSJEČNA OCJENA:	4.20	3.92	4.25	4.16	4.06	4.09	4.12	3.64	4.26	4.33	4.06	4.40

❖ u tabeli su date prosječne ocjene(od 1-5)

11. REZULTATI SWOT ANALIZE

Svi do sada predstavljeni podaci bili su osnov za vršenje SWOT analize. SWOT analiza je oruđe menadžmenta kojim se vrši procjena kapaciteta aktera djelovanja – u ovom slučaju kulturnog sistema opštine Tivat - i karakteristika okruženja u kome se djelovanje odvija. Ona uključuje analizu četiri komponente:

1. Strengths (snage) – pozitivnih osobina aktera ;
2. Weaknesses (slabosti) – negativnih osobina aktera;
3. Opportunities (šansi) – spoljašnjih faktora koji bi mogli pozitivno da utiču na ostvarenje planiranih ciljeva ; i
4. Threats (prijetnji) – spoljašnjih faktora koji bi mogli negativno da utiču na realizaciju ciljeva i rezultata/projekata.

Rezultati SWOT analize mogu biti od pomoći i u projekciji strateških ciljeva, jer bi ovi ciljevi po pravilu trebalo da proizilaze iz SNAGA aktera na kojima se baziraju; njihovih SLABOSTI koje se ojačavaju; PRILIKA u okruženju koje se koriste i PREPREKA koje se izbjegavaju.

⁹Turistička organizacija Tivat

PROGRAM RAZVOJA KULTURE OPŠTINE TIVAT 2015-2020

SWOT analizom identifikovane su neke od osnovnih snaga i slabosti opštine Tivat u oblasti kulture, kao i povoljne i nepovoljne okolnosti u okruženju koje mogu doprinijeti razvoju kulture, odnosno ograničavati njen razvoj. SWOT analiza je poslužila da lokalnu zajednicu opišemo onakvu kakva jeste a ne onako kako bi željeli da bude.

SNAGE	SLABOSTI
➤ atraktivnost lokacije ➤ izuzetna slojevitost i kvalitet kulturne baštine ➤ kulturni pejzaž ➤ bogata kulturna tradicija ➤ kvalitet postojeće infrastrukture za kulturna dešavanja ➤ etnološki resursi(običaji,folklor) ➤ ruralne ambijentalne cjeline ➤ brojnost kulturnih aktera ➤ tradicionalne manifestacije	➤ nedovoljna prezentacija i valorizacija kulturne baštine ➤ nedostaci u institucionalnoj organizaciji ➤ nizak nivo povezanosti i koordinacije aktera kulture i turizma ➤ nedostatak kadra ➤ nedovoljna edukacija o vrijednostima kulturne baštine ➤ nedovoljna istraženost kulturne baštine ➤ nedovoljna finansijska podrška kulturnom amaterizmu ➤ sezonska koncentracija kulturnih dešavanja ➤ neprilagodjenost objekata kulture osobama sa invaliditetom
PRILIKE	PRIJETNJE
➤ donošenje opštinskog programa razvoja kulture 2015 - 2020 ➤ bolja iskorišćenost prirodnih resursa ➤ interes za valorizaciju, očuvanje i održivo korišćenje kulturne baštine ➤ korišćenje benefita kroz saradnju sa investitorima i fondovima ➤ unapredjenje saradnje na	➤ nekontrolisana urbanizacija ➤ ugrožavanje kulturnog identiteta ➤ zavisnost kulture od systemske finansijske podrške ➤ nedostatak kriterijuma za vrednovanje kulturnih projekata ➤ politizacija u kulturi

nacionalnom i međunarodnom nivou	
➤ mogućnost revitalizacije postojećih kulturnih dobara	
➤ dalja istraživanja kulturne baštine, naročito arheološke	
➤ podsticanje obnove i očuvanja starih zanata	
➤ turistička revalorizacija kulturne baštine	

12. VANINSTITUCIONALNA KULTURNA PRAKSA U OPŠTINI TIVAT

12.1. Mjere koje afirmišu rodnu ravnopravnost kroz kulturu

Kultura je od velike važnosti za društveni i ekonomski razvoj društva, čiji je integralni dio ostvarivanje ravnopravnosti polova kao osnovnog ljudskog prava i preduslova postojanja stvarne demokratije. Istovremeno, postojeća kultura i dominantni kulturni obrasci mogu biti prepreka ostvarivanju ravnopravnosti polova, te je važno ispitivati odnose između kulture i ravnopravnosti polova - kako kultura utiče na ravnopravnost polova i obrnuto. Treba imati u vidu da kultura nije statična, već veoma dinamična i da se stalno prilagođava i mijenja u skladu sa novim društvenim potrebama i uslovima, što otvara brojne mogućnosti za unapređenje položaja žena i stvaranje ravnopravnijeg društva. Pitanje odnosa umjetnosti i rodne ravnopravnosti je veoma složeno i osjetljivo, te se mora posebno voditi računa da se ne stvori pogrešna slika u kreiranju i implementaciji politika rodne ravnopravnosti, jer se ne radi o (pre)oblikovanju umjetnosti u svrhu političkih ciljeva, već se radi o stvaranju društva jednakih mogućnosti i nediskriminacije, koje će svima omogućiti pristup kulturi i umjetnosti, bez obzira na pol.

U dokumentima Ujedinjenih nacija i Evropske unije koja tretiraju rodnu ravnopravnost i kulturu definisani su sljedeći osnovni ciljevi koje države koje pretenduju na primjenu UN i EU standrada moraju uzeti u obzir prikom kreiranja politika kulture: orodnjavanje kulturnih politika, eliminisanje rodnih stereotipa u kulturi, osnaživanje ženskih kulturnih identiteta u kontekstu

politike promovisanja razlika u kulturi i razvoja kulturnog diverziteta. Takvi ciljevi su definisani, između ostalog, i u sljedećim dokumentima: Pekinška deklaracija – UN; CEDAW - Konvencija o suzbijanju svih oblika diskriminacije žena – UN; Putokaz ka postizanju rodne ravnopravnosti 2006-2012. Vijeća Savjeta Evrope; Konvencija o zaštiti i promociji raznolikosti kulturnih izraza – UNESCO. Na teritoriji Boke, prepoznati su sljedeći problemi, strateški ciljevi i projekti vezani za odnos kulture i rodne ravnopravnosti:

Problemi na polju afirmisanjarodne ravnopravnosti kroz kulturu

Postojeća kulturna politika dominantno podržava i podstiče njegovanje tradicije i tradicionalne kulture, bez kritičkog razmatranja u kojoj mjeri upravo ova kultura učvršćuje i promoviše rodne stereotipe - oličene u tradicionalnoj distribuciji rodni uloga, znanja i vještina (npr. promovisanje „ženskih“ i „muških“ vještina, poslova, zanimanja, zanata...);

Nedovoljan broj udruženja i programa koji se bave pitanjima rodne ravnopravnosti i afirmacijom savremenog ženskog stvaralaštva na teritoriji Tivta i Boke Kotorske u cjelini; slaba vidljivost ženske istorije i kulture na teritoriji opštine Tivat i Boke Kotorske; ojačavanje i širenje često pretjerano seksualizovanog i objektivirajućeg načina medijske reprezentacije žena i djevojčica u tradicionalnim i komercijalnim manifestacijama (npr. plesne grupe).

Ciljevi na polju afirmisanjarodne ravnopravnosti kroz kulturu

- Promovisati značaj ravnopravnosti polova u kulturi i kroz kulturu;
- Podsticati istraživanja ženske istorije Boke i bokeljskih opština i učiniti je vidljivom;
- Afirmisati savremene ženske programe i projekte u kulturi, kao i žensko stvaralaštvo;
- Podsticati edukaciju o rodnoj ravnopravnost kroz slobodni dio nastavnih kurikuluma u osnovnim i srednjim školama;
- Podsticati žene i muskarce, dječake i djevojčice da ravnopravno učestvuju u svim kulturnim aktivnostima, uključujući i one koje se tradicionalno smatraju „ženskim” ili „muškim”;
- Podsticati umjetnike, kao i kulturna udruženja, da promovišu kulturne aktivnosti koje osporavaju stereotipne stavove o ženama i muškarcima;
- Podsticati biblioteke da osporavaju rodne stereotipe izborom knjiga;
- Podržavati projekte promovisanja ženskih ljudskih prava kroz kulturu.

Projekti na polju afirmisanja rodne ravnopravnosti kroz kulturu

- Usvojiti „Evropsku povelju o rodnoj ravnopravnosti na lokalnom nivou” (čiji se član 20 odnosi na kulturu, sport i rekreaciju)
- Uraditi analizu značenja i rodni politika u tradicionalnim manifestacijama i kreirati preporuke za umanjivanje stereotipa;
- Ustanoviti međunarodnu manifestaciju „Festival ženske kulture” - višegodišnji program koji bi se se svake godine održavao u drugom bokeljskom gradu – Tivat, Kotor i Herceg Novi;
- Podsticati organizatore postojećih kulturnih dešavanja da u svoje programe uvrste rodno osjetljive sadržaje;
- Podsticati i podržavati istraživanja ženske istorije bokeljskih opština (žene umjetnice, ženski prostori, itd.);
- Kreirati „Ženske mape Boke” i obilježiti tačke ženske istorije u prostoru;
- Uključivati kulturne maršrute „Ženska istorija Boke” u turističke ponude bokeljskih gradova;
- Organizovati radionice ženskog pisanja;
- Podržati osnivanje „Centra ženske kreacije” / „Ženskog kreativnog centra” – zajedničkog ženskog prostora, prostora za edukaciju, razvoj i istraživanje ženske kreativnosti i stvaralaštva na području Boke;
- Podsticati i podržavati istraživanje istorije mirovnih praksi i inicijativa u Boki Kotorskoj;
- Organizovati serijal radio/TV emisija na temu rodne ravnopravnosti, u saradnji sa lokalnim medijima.

12.2.Mjere koje stimulišu kulturu mladih

Kultura mladih prepoznata je u okviru sprovođenja omladinske politike u Crnoj Gori kao zasebna oblast koja ima svoje specifičnosti i razlikuje se od kulturnog konteksta šire zajednice.

Analiza stanja u okviru Nacionalnog plana akcije za mlade ukazuje na činjenicu da su sadržaji prilagođeni mlađoj populaciji nedovoljno zastupljeni u kulturno-umjetničkoj ponudi Crne Gore, kao i na to da su mladi nedovoljno informisani i edukovani u oblasti kulture.

Uključenost mladih u kreiranje kulturnih sadržaja takođe je veoma niska, kako na lokalnom tako i na državnom nivou. NPAM¹⁰ navodi i da su problemi nedostatka specijalizovanih institucija koje se bave kulturom mladih i njihovog održivog finansiranja, veoma izraženi u Crnoj Gori, kao i problem nedostatka strukturisanih sadržaja za provođenje slobodnog vremena mladih. U vezi sa tim, uključenost mladih u volonterske aktivnosti je takođe veoma niska. Nacionalni program razvoja kulture, koje je Ministarstva kulture, sporta i medija usvojilo 2011, u okviru poglavlja 7.3. tretira temu kulture mladih i definiše je kao poseban segment kojem treba posvetiti više pažnje: „Postojeće institucije kulture se ne bave na sistematičan način istraživanjem kulturnih potreba mladih, osmišljavanjem kulturnih sadržaja namijenjenih mladima i podizanjem svijesti mladih o značaju kulture. Takođe, ne postoji ustanovljen način na koji bi se blagovremeno prepoznavali mladi umjetnički talenti i usmjeravao njihov dalji razvoj, obrazovanje i profesionalni put”. Dokument dalje ističe da je u cilju unapređivanja aktivnog učestvovanja mladih u kulturnom životu Crne Gore, potrebno: „Promovisati kulturu u školama, kroz zajedničke projekte Ministarstva kulture i Ministarstva prosvjete i sporta; jačati partnerstvo škola i institucija kulture; lokalne kulturne sadržaje prilagoditi nacionalnim i međunarodnim trendovima; poboljšati kulturnu ponudu u svim gradovima; omogućiti mladima da sami osmišljavaju i realizuju kulturne sadržaje”. U dokumentu se takođe navodi i preporuka da se kultura mladih nađe u Lokalnim programima razvoja kulture: „Unapređivanje i razvoj kulture u opštinama biće predmet pojedinačnih programa razvoja kulture sa godišnjim akcionim planovima, koje će crnogorske opštine donositi u skladu sa Zakonom o kulturi.

Opštinski programi razvoja kulture, prema ovom programu, treba da, kao jednu od mjera za obezbjeđivanje efikasnijeg sprovođenja programa, sadrže mjere koje stimulišu nezavisnu kulturnu scenu i kulturu mladih”. Neophodnost zadovoljavanja kulturnih potreba mladih na organizovan i koordinisan način prepoznata je kao prioritet i na opštinskom nivou.

Lokalni plan akcije za mlade (LPAM), prepoznaje potrebu obezbjeđivanja uslova i opremanja prostora za kulturne aktivnosti mladih ljudi, kao i potrebe unapređivanja informisanja mladih o oblastima koje ih se tiču i njihovu uključenost u kreiranje informativnih sadržaja kao prioritetne. Rezultati istraživanja na lokalnom nivou pokazuju i da je oblast kulture mladih često marginalizovana i neprepoznata od strane donosilaca odluka, ali i samih mladih i organizacija koje rade sa mladima: potrebe mladih nijesu dovoljno definisane, koncept kulture mladih nije jasan, a broj kulturnih sadržaja je ograničen. Mladi uglavnom kulturu povezuju sa elitizmom i elitama, i smatraju da je razvoj kulture odgovornost države ili lokalne samouprave. Pojam kulture mladi razumiju na različite načine: od opštih vrijednosti, kao što su vaspitanje, obrazovanje sloboda, kreativnost, smisao društva i izraz ličnog razvoja, pa sve do specifičnih aktivnosti, kao što su odlazak u pozorište, izložbe, koncerte. Pod kulturom se podrazumijevaju i

---

¹⁰NPAM – nacionalni plan akcije za mlade

aktivnosti koje su dio svakodnevnog života, oblačenje, ponašanje na ulici, govor, briga o životnoj sredini i o čistoći svoga grada/sela, slušanje muzike sa prijateljima.

Većina mladih takođe smatra da kultura, posebno lokalna, nije adekvatno tretirana u kontekstu obrazovanja. Smatra se da se kultura u školama ne obrađuje na način blizak i prijemčiv mladima.

Mjere za unapredjivanje kulture mladih

Unapređivanje svijesti o značaju kulture mladih na lokalnom nivou, kroz:

- Organizovanje okruglih stolova, tribina i diskusije svih relevantnih aktera na lokalnomnivou (institucija i mladih) na temu kulture mladih;
- Unapređivanje informisanja o kulturnim sadržajima na način prilagođen mladima (u školama preko razglasa, preko socijalnih mreža i korišćenjem savremenih tehnologija, organizovanjem događaja za mlade uz njihovo učešće i sl).
- Unapređivanje dostupnosti kulturnih sadržaja mladima (posebno iz prigradskih sredina), i definisanje mjera za uključivanje mladih sa problemima sluha, govora, vida ili sa otežanim/onemogućenim kretanjem;
- Animiranje mladih da se uključe u kulturne manifestacije lokalnog karaktera (amaterskadrustva, bendove, folklorne ansamble i nevladine organizacije), i promovisanje pozitivnih primjera uključivanja mladih u tradicionalne kulturne manifestacije;
- Podsticanje volonterizam mladih u kulturi; Podsticanje umrežavanja i saradnje, tekvalitetnijeg informisanja između tri bokeljska grada (Tivta, Kotor i Herceg Novog)

1. Uključivanje kulturnih sadržaja u obrazovni proces kroz: Osmišljavanje i realizacija programa učešća umjetnika/ca u obrazovnim programima u osnovnim i srednjim školama; Organizovanje vannastavnih umjetničkih sekcija u školama; Organizovane posjete đaka muzejima, galerijama, pozorištima i drugim kulturnim ustanovama u Boki; Zastupljenost lokalne istorije i kulture u obrazovnim programima u osnovnim i srednjim školama; Podrška savremeno osmišljenim prezentacijama kulturnih dobara koji uključuju učešće mladih (radionice sa mladima različitih uzrasta); Osmišljavanje i realizacija programa posjete kulturnim institucijama i kulturnim spomenicima, „Boka za djecu“.

2. Poboljšanje uslova za zadovoljavanje kulturnih potreba mladih, kroz: Definisane strategije za privlačenje mlađe publike unutar kulturnih institucija; Obezbjedenje bolje povezanosti kulturnih institucija sa mladima (preko organizovanih programa i popusta za škole, i sl.); Stavljanje na raspolaganje prostora za kulturna dešavanja akterima sa nezavisne kulturne scene u opštini Tivat ; Kreiranje raznovrsne kulturne ponude prilagođene uzrastu i potrebama

mlađe populacije; Povećanje broja kulturnih dešavanja prilagođenih uzrastu i interesovanjima mladih (naročito van ljetnje sezone); Kreiranje mogućnosti mladima da sami stvaraju kulturne sadržaje (organizuju književne ili poetske večeri, pokrenu časopis, sami naprave scenarije i da sami budu autori predstava, i sl.); Promovisanje ideje o osnivanju medijateke za mlade (mjesta, gdje bi se nudili mediji bliski mladima - beletristika, CD-ovi, muzika, časopisi).

12.3. Inkluzija osoba sa invaliditetom u projekte kulture

U Crnoj Gori je već nekoliko godina na snazi Pravilnik o bližim uslovima i načinu prilagođavanja objekata za pristup i kretanje lica smanjene pokretljivosti lica sa invaliditetom („Sl. list Crne Gore”, br. 48/2013 od 14. 10. 2013). Ovim pravilnikom se propisuju uslovi i način obezbjeđivanja nesmetanog pristupa, kretanja, boravka i rada licima smanjene pokretljivosti (u daljem tekstu: pristupačnost) objektima koji su u javnoj upotrebi, stambenim i stambeno-poslovnim objektima i uslovi i način jednostavnog prilagođavanja pristupačnosti stambenim i stambeno-poslovnim objektima.

Objekti kulture u javnoj upotrebi, shodno ovom Pravilniku, moraju se projektovati i biti izvedeni tako da, zavisno od svoje namjene, sadrže elemente pristupačnosti. Ti objekti kulturne namjene su centralna biblioteka, gradska biblioteka, univerzitetska biblioteka, kulturni centar, muzej, galerija, izložbeni prostor površine 300 m² i više, bioskop, pozorište i koncertna dvorana, i sl.

U Zakonu o građevinarstvu predviđen je rok od pet godina u kojem svi objekti od interesa za ovu populaciju moraju biti prilagođeni njihovim potrebama. S obzirom na to da pored osoba sa smanjenom pokretljivošću u opštini Tivat ima i osoba sa oštećenjem sluha i govora, slabovidih i slijepih osoba, Opština bi trebalo da predvidi i mjere koje bi njima učinila kulturne sadržaje dostupnijim. Za slijepo i slabovide to bi bilo, prije svega, štampanje materijala na brajvom pismu, kao i primjena posebnih softvera koji tekst pretvaraju u govor. Slijepo osoba mogu pratiti manifestacije muzičkog i govornog karaktera (pored koncerata i razne tribine, književne večeri i sl.). Za manifestacije koje posjećuju osobe sa oštećenim sluhom i govorom trebalo bi obezbijediti gestovnog tumača. Trebalo bi, gdje je to moguće, uključiti i osobe sa invaliditetom u organizovanje manifestacija njima prilagođenih.

12.4. Inkluzija djece i mladih sa smetnjama u razvoju u projekte kulture

Učešće u kulturnim aktivnostima od velikog je značaja za djecu. Ove aktivnosti odlična su prilika za mnoštvo socijalnih interakcija, upoznavanje druge djece i razvijanje prijateljstava. Osim toga, učestvovanje u raznim umjetničkim projektima podstiče razvoj djece. Mnogobrojna istraživanja pokazala su da pravovremeno upoznavanje djece sa glumom i muzikom može da

ubrza razvoj govora, pospješi talenat za matematiku i prirodne nauke, unaprijedi koordinaciju, poboljša vještine pamćenja i čitanja, a naročito kod djece sa smetnjama u razvoju. Slične efekte na razvoj djece ima njihovo bavljenje drugim umjetnostima – slikarstvom, plesom, itd.

Kroz kreiranje odgovarajućih politika, strategija i projekata potrebno je umjetnički proces učiniti dostupim djeci i mladima sa smetnjama u razvoju i stvoriti uslove za partnerske odnose sa profesionalnim umjetnicima/cama i institucijama iz oblasti pozorišne, plesne i vizuelne umjetnosti.

Projekti u oblasti inkluzije djece i mladih sa smetnjama u razvoju u projekte kulture:

- Podsticati umjetnike/ce da sami kreiraju inicijative i projekte za uključivanje djece sasmetnjama u razvoju u kulturno-umjetničke aktivnosti;
- Unapređivati međuopštinsku, regionalnu i međunarodnu saradnju profesionalaca/ki kojirade u oblasti inkluzije djece i mladih sa smetnjama u razvoju u oblasti kulture (razmjena ideja i informacija, obuka lokalnih kadrova da sprovode slične programe, itd.);
- Uklanjati fizičke barijere u institucijama kulture;

13. KULTURNI TURIZAM

Kulturni turizam u našim uslovima još uvijek se shvata isuviše usko, gotovo se ograničavajući na posjete kulturno istorijskim spomenicima, muzejima, primjerima ruralne arhitekture i tome slično. Kultura je, međutim uslov za turistički razvoj a turizam faktor za njegovu valorizaciju.

Uključivanje kulturne ponude u turističku ponudu destinacije, direktno utiče na produžetak sezone kao na vanpansionsku potrošnju.

Umjesto povezanosti kulture i turizma često postoji ‘konkurencija’ odnosno nešto što je dobro za zaštitu kulturnog nasljeđa nije možda dobro za turizam, odnosno obrnuto, ono što je dobro za turizam često nije dobro za zaštitu nasljeđa”.

S toga kulturni turizam uključuje mnoštvo aspekata među kojima su i vjerski turizam, izletnički turizma, kruzing i nautički turizam i drugo.

Jedan od projekata kulturnog turizma Savjeta Evrope je “Evropska prijestonica kulture”. Status prijestonice kulture garantuje turistima kvalitetnu kulturnu ponudu, što ima uticaj i na obim ostvarenog turističkog prometa. Kandidaturi Herceg Novog za ovu prestižnu titulu za 2020 godinu, Opština Tivat, dala je načelnu podršku, te ukoliko se uključi region Boke Kotorske i još neki susjedni gradovi, kandidatura bi bila još kvalitetnija.

Jedan od aspekata razvoja kulturnog turizma bili bi kulturni programi koje institucije koje se bave kulturom, nevladine organizacije, posebno NVO iz oblasti njegovanja tradicije, nude turistima. Tu treba istaći Festival “Purgatorije”, Folklorni ansambl “Boka” sa svojim

programom, Karneval u Donjoj Lastvi, Fešta od rogača, klapske pjesme, predstavljanje bokeljske mornarice u posebnim prigodama i dr.

Takodje razvoju kulturnog turizma doprinjelo bi i postojanje autentičnih suvenira i rukotvorina.

Kulturni turizam, doživio je promjene u smislu da danas, najtraženiji proizvod kulturnog turizma čine: festivali (muzički, pozorišni, zabavne atrakcije i slično.). U tom smislu Tivat ima dobru bazu i perspektivu.

Manifestacije koje promovišu cvijet magnolije (Kotor -kamelija, Herceg Novi –mimoza) kroz taj cvijetni simbol i programe Dana magnolija ne samo što imaju hortikulturno obilježje već obilježje turizma sa etno -ekološkom komponentom.☐

Neophodno bilo ojačati medjusektorsku saradnju (kultura – turizam), podići stepen znanja i vještina potrebnih za razvoj kvalitetnih kulturno-turističkih proizvoda, unaprijediti informisanost kao i promociju kulturnog turizma.

14. KORIŠĆENJE FONDOVA EU

Već nekoliko godina opština Tivat je korisnik fondova EU, naročito u sklopu prekogranične saradnje Crne Gore i Hrvatske. Realizovano je više projekata u kojima je opština Tivat bila nosilac posla ili ravnopravni učesnik, a stečeno iskustvo pomoći će da subjekti iz naše Opštine da i u narednim godinama projektima učestvuju na konkursima EU.

Iz oblasti kulture u toku je realizacija programa Kreativna Evropa koji ima za cilj da podrži akcije na očuvanju i predstavljanju evropske kulturne i jezičke raznolikosti :

- Podrška za inicijative sektora za kulturu, poput onih koji promovišu prekograničnu saradnju, platforme, umrežavanje i književno prevođenje;
- Podrška za inicijative audiovizuelnog sektora, kao što su one koje promovišu razvoj, distribuciju ili pristup audiovizuelnim delima;
- Podrška međusektorskoj saradnji, uključujući Program za garancije i međudržavnu saradnju .

Program Kreativna Evropa počeo je prošle, a traje do kraja 2020. godine, a prema procjenama obuhvatiće 8.000 kulturnih organizacija.

Budžet Kreativne Evrope iznosi 1,46 milijardi eura i najveća je svjetska finansijska podrška za kulturne i kreativne industrije. Programom se finansiraju aktivnosti sljedećih korisnika: umjetnici, kulturni profesionalci i organizacije u izvođačkim i ostalim umjetnostima, oglašavanju, filmu, TV-u, muzici, interdisciplinarnim umjetnostima, baštini i i industriji video igara. U principu, sve institucije koje prema definiciji EU odgovaraju obliku malih i srednjih

poduzeća, a osnovane su u državi korisnici programa Kreativna Europa, te su aktivne u kulturnom i kreativnom sektoru, su prihvatljivi korisnici.

Kada je riječ o prekograničnoj saradnji, Kreativna Evropa Crnu Goru je svrstala u grupi sa Bosnom i Hercegovinom i Hrvatskom.

15. MEDJUNARODNA KULTURNA SARADNJA

U kulturi lokalne zajednice poseban značaj ima otvorenost prema cjelokunom domaćem i međunarodnom prostoru. Tivat u tome baštini višedecenijsku tradiciju u saradnji sa kulturnim institucijama iz regiona, bratskim i gradovima prijateljima, a poseban značaj danas ima saradnja Centra za kulturu sa mnogim kulturnim ustanovama iz više evropskih zemalja te organizacijom i učešćem na značajnim međunarodnim kulturnim smotrama i festivalima. Centar je organizator i domaćim Međunarodnog teatarskog festivala Purgatorije.

Tivatska Muzička škola učesnik je brojnih međunarodnih festivalskih manifestacija i organizator jedinstvene međunarodne ljetne škole duvača i festivala ARS praesentia.

Manifestacije KUD- a, Boka Žučénica fest, Fešta od rogača, Lastovski karneval, brojne manifestacije KZD Napredak, i drugih organizacija imaju međunarodni karakter.

Kod svih gradova pobratima i prijatelja postoji dobra volja za saradnju u oblasti kulture, kako kroz razmjenu kulturnih programa tako i na planu koprodukcijske djelatnosti. Dosadašnja iskustva dovela su do značajnih rezultata i doprinijela afirmaciji tivatskih kulturnih potencijala i stvaralaca u inostranstvu. Neophodno je sa svim bratimljenim gradovima potpisati posebne sporazume o kulturnoj saradnji i planirati uzajamne posjete i saradnju.

Tivat se profilisao i prema nekim manifestacijama i programima koji doprinose identitetu grada i Opštine, ali je nedovoljno urađeno na učvršćivanju njihovih programskih profila i tehničkoj podršci u njihovom organizovanju.

VIZIJA RAZVOJA KULTURE OPŠTINE TIVAT

Vizija razvoja kulture opštine Tivat je Tivat - grad pozorišta i muzike. Kultura, uz turizam a posebno nautički, je strateško opredjeljenje razvoja grada. Nije dovoljno samo graditi neophodno ga je i razvijati.

Polazeći od ove vizije, a s obzirom na identitete opštine Tivat, strateške izazove sa kojima će morati da se suoči i prioritete koje bi trebalo ostvariti, predloženo je da se dugoročno realizuju aktivnosti u osam strateških pravaca:

16. STRATEŠKI PRAVCI RAZVOJA

STRATEŠKI PRAVAC 1: INSTITUCIONALNA TRANSFORMACIJA U KULTURI OPŠTINE TIVAT

1.1.	Formiranje Sekretarijata za kulturu	2016-2018
1.2.	Transformacija institucija kulture na području opštine	2016-2018
1.3.	Osnovati Narodnu biblioteku	
1.4.	Osnovati Muzej i galeriju	
1.4.1.	Muzej industrijskog nasljeđa (Arsenal, Račica i Solana) formirati u sklopu Muzej i galerija	
1.5.	Osnovati pozorište (produkcijско)	
1.6.	Transformacija CZK Tivat	

STRATEŠKI PRAVAC 2: FINANSIRANJE KULTURE

2.1.	Iznalaženje načina za unapredjenje finansiranja kulture u Tivtu	2016-2020
2.2.	Stvaranje stabilnih finansijskih pretpostavki u cilju veće autonomije kulturnih institucija (takse, porezi...)	2016-2020

STRATEŠKI PRAVAC 3: KADROVSKO JAČANJE INSTITUCIJA KULTURE

PROGRAM RAZVOJA KULTURE OPŠTINE TIVAT 2015-2020

3.1.	Organizovanje edukacije postojećeg kadra (oblast marketinga, menadžmenta kulturnih događaja,...)	2016-2020
3.2.	Popunjavanje sistematizacijom predviđenih radnih mjesta u Sekretarijatu za kulturu i institucijama kulture na području opštine Tivat	2016-2020

STRATEŠKI PRAVAC 4: PODRŠKA RADU VANINSTITUCIONALNIH AKTERA KULTURE

4.1.	Davanje statusa ustanove Glazbeno prosvjetnom društvu	2016-2020
4.1.	Unapredjenje uslova za rad Bokeljskoj mornarici- Podružnica Tivat i KUD Boka kroz prostorne i stabilnije finansijske uslove	2016-2020

STRATEŠKI PRAVAC 5: AKTIVIRANJE KULTURNOG NASLJEDJA I PRIRODNIH RESURSA U CILJU RAZVOJA KULTURE

5.1.	Podrška radu NVO-a iz kulture preko konkursa opštine Tivat čiji bi budžet trebalo postepeno povećavati u skladu sa rastom budžeta Opštine	2016-2020
5.2.	Formiranje stručnih timova za materijalnu i nematerijalnu kulturnu baštinu	2016-2020
5.3.	Analiza postojećeg stanja u ambijentalnim cjelinama u odnosu na stanje u projektima, revidovanje projekata i mjere zaštite	2016-2018
5.4.	Kreiranje sveobuhvatnog popisa materijalne i nematerijalne baštine na prostoru opštine Tivat	2016-2018
5.5.	Digitalizacija arhivske gradje	2016-2018
5.6.	Uraditi web portal o kulturnom nasljedju i manifestacijama	2016-2017
5.7.	Razvoj etno i eko-turizma	2016-2020
5.8.	Identifikovati prostore koji imaju karakteristike kulturnog pejzaža.	2016-2020
5.9.	Donijeti akt o petogodišnjem planu nabavke muzejskog materijala. Prijedlog nabavke i otkup materijala bi radio Stručni tim kroz terenska	2016-2020

PROGRAM RAZVOJA KULTURE OPŠTINE TIVAT 2015-2020

	istraživanja.	
5.10.	Obilazak i mapiranje potencijalnih objekata i prostora kao scena za odvijanja kulturnih programa na području opštine Tivat	2016-2020

STRATEŠKI PRAVAC 6: UNAPREDJENJE INFRASTRUKTURE

6.1.	Rekonstrukcija Ljetnje pozornice u Donjoj Lastvi	2016-2017
6.2.	Adaptacija domova kulture u mjesnim zajednicama	2016-2018
6.3.	Održavanje spomen obilježja	2016-2020
6.4.	Formiranje Komisije za stavljenje u funkciju stambenog kompleksa kapetana Nikolića u Donjoj Lastvi za potrebe prezentacije, njegovanja i očuvanja kulturne baštine	

STRATEŠKI PRAVAC 7: USTANOVLJENJE MEDJUNARODNIH OPŠTINSKIH MANIFESTACIJA RADI IDENTITETSKOG MARKIRANJA TIVTA I UNAPREDJENJA TURISTIČKE PONUDE

7.1.	Podrška daljem razvoju festivala „Purgatorije“	2016-2020
7.2.	Unapredjenje saradnje sa privrednim subjektima na području opštine oko definisanja i prezentiranja zajedničke kulturne ponude.	2016-2020
7.3.	Osnivanje Međunarodnog festivala dokumentarnog filma	2016-2017
7.4.	Usvajanje Agende 21 za kulturu	2016-2018

STRATEŠKI PRAVAC 8: MEDJURESORNA SARADNJA I RAZVOJ PUBLIKE

8.1.	SARADNJA KULTURA-TURIZAM	2016-2020
8.1.1.	Uspostavljanje bliske saradnje Turističke organizacije Tivat i turističke privrede sa institucijama kulture i ostalim akterima kulture	2016-2020
8.1.2.	Definisanje i proizvodnja autentičnih suvenira	2016-2020
8.1.3.	Formiranje medjuresornog tima u svrhu razvoja kulturnog turizma	2016-2018

PROGRAM RAZVOJA KULTURE OPŠTINE TIVAT 2015-2020

8.1.4.	Izrada kvalitetnog turističkog vodiča i zajednička distribucija	2016-2018
8.2.	SARADNJA KULTURA-OBRAZOVANJE	
8.2.1.	Organizovanje vannastavnih umjetničkih sekcija u školi	2016-2020
8.2.2.	Osmišljavanje edukativnih programa i radionica o kulturnoj baštini i organizovane posjete	2016-2020
8.2.3.	Prisutnost lokalne istorije i kulture u obrazovnim programima	2016-2020
8.2.4.	Organizovane posjete učenika muzeju, galeriji, pozorištu itd	2016-2020
8.3.	INTERSEKTORSKA SARADNJA	
8.3.1.	Zajednička realizacija projekata	2016-2020
8.3.2.	Efikasnije korišćenje prostora i opreme CZK za programe NVO	2016-2020

17. MONITORING I EVALUACIJA

Monitoring predstavlja sistematsko i kontinuirano prikupljanje podataka, njihovu analizu i upotrebu radi donošenja odluka zasnovanih na poznavanju situacije. Aktivnosti monitoringa su te koje obezbjeđuju identifikaciju uspjeha i problema u realizaciji strateških planova, pravovremeno odlučivanje zasnovano na poznavanju činjenica, obavještanje i uključivanje zainteresovanih aktera, evaluaciju rezultata i reviziju aktivnosti i finansija. Principi dobre prakse u oblasti monitoringa podrazumijevaju da se prilikom pravljenja sistema monitoringa ima u vidu kome su potrebne koje informacije, kako će biti prikupljane i u kom obimu. Potrebe za informacijama svake od zainteresovanih strana se razlikuju, pa ako unaprijed nemamo u vidu kome su potrebne koje informacije, rezultat aktivnosti monitoringa može biti „grobje podataka“ - obilje podataka koji nikome nijesu potrebni. Određivanje koje su informacije potrebne utvrđuje se kroz analizu projektovanih ciljeva, interesa i kapaciteta zainteresovanih strana, institucionalnih struktura i struktura menadžmenta, te odgovornosti za donošenje odluka. Direktno povezano sa ovim pitanjem je i pitanje kako će se informacije prikupljati, analizirati i upotrebljavati. Takođe bi se trebalo, što se obima informacija tiče, ograničiti samo na prikupljanje i analizu najneophodnijih podataka za donošenje pravovremenih odluka. Više informacija ne znači nužno i bolju informisanost. Ali, istovremeno, principi dobrog monitoringa ukazuju na potrebu da se, gdje god je to moguće i u granicama prihvatljivih troškova, kvalitet i pouzdanost informacija podignu na viši nivo, kroz prikupljanje informacija iz više od jednog

izvora i upotrebu više od jednog metoda. To se u žargonu naziva metodom triangulacije (triangulation).

Četiri domena posmatranja jesu:

1. Monitoring rezultata
2. Monitoring procesa
3. Monitoring uticaja i
4. Monitoring konteksta

Upoređivanje onoga što jeste i onoga što bi trebalo da bude ostvareno na nivou upotrebe sredstava, sprovođenja aktivnosti i ostvarenja ciljeva je ključni zadatak u menadžmentu programa i projekata.

U okviru monitoringa rezultata prva stvar koju treba pratiti jeste odnos planiranih i ostvarenih rezultata. Ovo ujedno omogućava procjenu da li su ciljevi bili realistični ili suviše ambiciozni. Prilikom poređenja planiranih rezultata sa ostvarenim procjenjuje se efektivnost djelovanja. Drugi metod u monitoringu rezultata jeste upoređivanje uloženi sredstava (rada, materijala, vremena, opreme) sa ostvarenim rezultatima djelovanja, tzv. input–output poređenja. Poređenje planiranih i stvarno korišćenih sredstava za realizaciju aktivnosti omogućava ocjenu efikasnosti djelovanja. Efikasnost se ogleda u tome da se, uz upotrebu što je moguće manje sredstava – ljudi, opreme, finansijskih sredstava (input) – i u što kraćem vremenskom roku, ostvare što bolji rezultate u pogledu njihovog kvantiteta i kvaliteta (output). Treći, vrlo često korišćen metod u monitoringu rezultata jeste benchmarking. U procesu „benčmarkinga“ vrši se upoređivanje vlastitih djelatnosti i rezultata sa izuzetnim projektima i programima koji predstavljaju modele za uzor, primjere dobre prakse, a realizuju se u sličnim okolnostima, koriste slična sredstva i imaju slične ciljeve.

Drugi domen u kojem se vrši monitoring jeste monitoring procesa. U monitoringu procesa akcenat je na tome kako se ostvaruju rezultati. Procesi na koje posebno treba obratiti pažnju jesu podjela zadataka unutar tima koji realizuje aktivnosti i njihovo prilagođavanje promijenjenim okolnostima u okruženju, definisanje i razjašnjenje uloga članova/ca tima, različiti oblici saradnje među organizacijama i promjenljivost, dinamizam ovih odnosa, kao i suočavanje sa promjenama i otpor prema promjenama. Monitoring uticaja posmatra dugoročne socio-ekonomske i ekološke efekte programa i projekata. Oni često prevazilaze ciljeve i rezultate ka kojima se težilo i mogu biti željeni i neželjeni. Ovi efekti se mogu pojaviti tokom trajanja projekta, ali često postaju vidljivi tek nakon što se realizacija programa ili projekta završila. Upravo iz tog razloga se sa monitoringom uticaja nastavlja i nakon što je program ili projekat zvanično okončan.

Procedure i instrumenti monitoringa uticaja su slični kao za monitoring rezultata, ali se početak monitoringa uticaja veoma razlikuje. Prvi korak u ovom procesu se sastoji od izbora hipoteza uticaja. Kako je broj vidljivih i nevidljivih efekata programa i projekata ogroman, postavljanjem hipoteza uticaja ograničava se polje posmatranja koje periodično ispitujemo koristeći određene indikatore. Najjednostavnija vrsta monitoringa uticaja sastoji se u provjeravanju malog broja hipoteza tokom dužeg perioda i prezentaciji podataka u određenim vremenskim sekvencama.

Četvrti domen čiji se monitoring organizuje jeste monitoring okruženja ili konteksta. Pod monitoringom okruženja podrazumijeva se posmatranje i ispitivanje svih pozitivnih i negativnih faktora koji mogu uticati na uspjeh programa ili projekta, a ne nalaze se pod direktnom kontrolom menadžmenta programa. Kao i u slučaju monitoringa uticaja prvi korak sastoji se u izboru i ograničenju polja posmatranja, a potom se okruženje definiše kao integrisani sistem u kojem se u dužem periodu prate trendovi (ekonomskog rasta, političke stabilnosti, socijalne jednakosti/nejednakosti, institucionalnog razvoja, upotrebe prirodnih resursa, sigurnosti i kontrole konflikata, i dr.) i posmatraju njihovi međusobni odnosi i uticaj na aktivnosti projekta i programa.

S druge strane, svrha evaluacije je da se izvrši sistematska i koliko je to moguće objektivna ocjena tekućeg ili završenog projekta, programa ili politike, njihovog dizajna, implementacije i rezultata. Namjera je da se odredi relevantnost i ostvarenje ciljeva, razvojna efikasnost, efektivnost, uticaj i održivost. Evaluacija bi trebalo da obezbijedi informacije koje su pouzdane i korisne, omogućavaju uključivanje naučenih lekcija u proces donošenja odluka i recipijenata i donatora.

U slučaju programa razvoja kulture Opštine Tivat za period 2015–2020 trebalo bi pratiti zbivanja u sva četiri domena monitoringa, ali bi posebnu pažnju trebalo posvetiti monitoringu rezultata i monitoringu procesa. U monitoringu konteksta trebalo bi pratiti kako ekonomski činioci utiču na ostvarenje planiranih ciljeva i rezultata. S druge strane, u monitoringu uticaja, trebalo bi se koncentrisati na to u kojoj mjeri ostvarenje rezultata ove strategije (u oblasti kulture) doprinosi ekonomskom i socijalnom oporavku Opštine Tivat – ili bar njenoj povećanoj otpornosti na udare krize. U monitoringu rezultata trebalo bi se fokusirati na odnos planiranog i ostvarenog. Trebalo bi i ovdje pomenuti da se ne očekuje da će sve predložene aktivnosti finansirati lokalna samouprava, niti da bi sve rezultate trebalo ostvariti u koordiniranoj akciji opštinskih institucija. **Skup ideja koji je generisan tokom procesa strateškog planiranja i predložene aktivnosti treba tretirati kao „vlasništvo“ svih aktera koji se bave kulturom u ovom gradu i van njega.** Vjerovatnoća da će planirani ciljevi biti ostvareni ili da će kretanje putem identifikovanih strateških pravaca dovesti do unapređenja kulture u gradu, proporcionalno je uključivanju svih sektora koji se bave kulturom u njihovu

realizaciju; povezivanju sa drugim resorima u gradu i izvan njega (turizam, saobraćaj, obrazovanje, mediji, zanatstvo...) i finansiranju ovih aktivnosti sa različitih nivoa (međunarodnog, nacionalnog i lokalnog).

Međutim, da se ovo željeno bogatstvo aktera i njihovog djelovanja ne bi pretvorilo u zbrku, trebalo bi pažljivo pratiti aktivnosti i rezultate vezane za ciljeve predviđene ovom strategijom. Kao što bi trebalo pratiti i proces ostvarivanja rezultata i ciljeva i međusobne odnose aktera u ovom poslu.

Ključnu ulogu u ovom procesu bi trebalo da ima Uprava za zaštitu kulturnih dobara koja bi neprekidno pratila djelovanje kulturnih institucija i vaninstitucionalnih aktera u gradu, kao i drugih aktera, iz drugih gradova ili iz drugih zemalja, koji se uključuju u ovaj proces. Sa rezultatima analiza, na osnovu prikupljenih informacija, Sekretarijat za kulturu trebalo bi da permanentno upoznaje organe lokalne samouprave, kulturne institucije i druge kulturne aktere u gradu; Ministarstvo kulture; kao i međunarodne donatore, ukoliko ih bude bilo. Svrha ovih aktivnosti bila bi da se na osnovu uočenih problema ili novih mogućnosti uvede korektivne akcije ili revizije ovog plana. S druge strane, evaluacija bi trebalo da se odvija na najmanje dva nivoa.

Na prvom nivou, trebalo bi uvesti redovnu evaluaciju programa i projekata kulturnih institucija i vaninstitucionalnih aktera na godišnjem nivou. Nju bi trebalo da vrše Sekretarijat za kulturu (posebno njihovih kvantitativnih i finansijskih aspekata – praćenje efektivnosti i efikasnosti programa i projekata) i Savjet za kulturu Opštine Tivat - koji bi ocjenjivao kvalitativne aspekte postignutog.

Na drugom nivou - evaluacije ostvarenja strateških ciljeva i rezultata - trebalo bi organizovati temeljnu evaluaciju postignutog u bar dva vremenska odsječka – tokom 2018. godine i po okončanju planskog ciklusa (u prvoj polovini 2020. godine).

Imajući u vidu i nacionalne i međunarodne ambicije Opštine Tivat zabilježene u ovom strateškom planu, bilo bi dobro da za evaluaciju u sredini projekta (mid-term) i za završnu evaluaciju budu angažovana po jedna kompetentna osoba iz zemlje (u koordinaciji sa Ministarstvom kulture) i iz inostranstva (u koordinaciji sa potencijalnim donatorima projekata koji u ovom periodu budu obezbjeđeni).

Ovako organizovani sistemi monitoringa i evaluacije, omogućili bi i da se tokom planskog perioda unaprijedi realizacija planiranih aktivnosti, uvedu korektivne mjere i prilagođavanja ciljeva i rezultata. A posebno bi predstavljali dobru osnovu za naredni ciklus strateškog planiranja.

CRNA GORA
OPŠTINA TIVAT
PREDSJEDNIK

Na osnovu člana 10 Zakona o kulturi („Sl. List CG“ br. 49/08, 16/11, 40/11 i 38/12) i člana 56. Statuta Opštine Tivat („Sl. List RCG – opštinski propisi“ br. 40/04, 26/06 i „Sl. List CG – opštinski propisi“ br. 12/11, 21/11 i 03/13), Predsjednik Opštine Tivat donosi

ODLUKU
o pristupanju izradi Opštinskog programa razvoja kulture
za period 2015-2020

Član 1

U skladu sa Zakonom o kulturi, Nacionalnim programom razvoja kulture, Strateškim planom opštine Tivat i Programom rada Skupštine opštine Tivat za 2015. godinu, pristupa se izradi Opštinskog programa razvoja kulture za period od pet godina kojim će se utvrditi dugoročni ciljevi i prioriteti razvoja kulture i odrediti organizacione, finansijske i administrativne mjere za njihovo ostvarivanje.

Član 2

Radi izrade Opštinskog programa razvoja kulture, Predsjednik opštine će, posebnim Rješenjem, formirati Radnu grupu koju će sačinjavati predstavnici ustanova kulture, organa uprave, kulturno umjetnički i drugi stručni radnici.

Radna grupa je u obavezi da u roku od pet mjeseci od dana imenovanja članova Radne grupe izradi radnu verziju nacrtu Opštinskog programa razvoja kulture i dostavi ga Predsjedniku Opštine.

Član 3

Nacrt Opštinskog programa razvoja kulture biće stavljen na javnu raspravu.

Član 4

Opštinski program razvoja kulture usvaja Skupština opštine Tivat.

Trg Magnolija br.1, 85320 Tivat, Crna Gora
Tel: + 382 32 661 300, Fax: + 382 32 671 387

E mail: tivat@t-com.me
www.opstinativat.com

Član 5

Sredstva za izradu programa biće obezbijedjena iz budžeta opštine Tivat a u skladu sa realizacijom Strateškog plana Tivta (2012-2016), prioritet V, mjera 5.1.

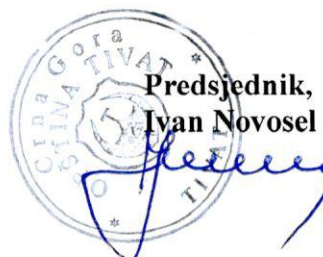
Član 6

Administrativno - tehničke poslove radi realizacije ove Odluke i za potrebe Radne grupe vršiće Sekretarijat za upravu i društvene djelatnosti.

Član 7

Ova odluka stupa na snagu danom donošenja a objaviće se na web site-u opštine Tivat.

Broj: 0401-002-06
Tivat, 17.06 2015. godine

Predsjednik,
Ivan Novosel

CRNA GORA
OPŠTINA TIVAT
PREDSJEDNIK

Na osnovu član 56. i 59 Statuta Opštine Tivat („Sl. List RCG – opštinski propisi“ br. 40/04, 26/06 i „Sl. List CG – opštinski propisi“ br. 12/11, 21/11 i 03/13) i člana 2 Odluke o pristupanju izradi Opštinskog Programa razvoja kulture, donosim

RJEŠENJE

1. Formira se Radna grupa za izradu Opštinskog programa razvoja kulture za period od **2015 - 2020.godine**.
2. U radnu grupu imenuju se:
  - 1.**DUBRAVKA NIKČEVIĆ**, Sekretarka Sekretarijata za upravu i drupštvene djelatnosti Opštine Tivat, koordinatorka radne grupe;
  - 2.**NEVEN STANIČIĆ**, prof.književnosti, član
  - 3.prof.dr.**ALEKSANDAR ČILIKOV**, istoričar umjetnosti, član
  - 4.**DUŠICA GARDAŠEVIĆ**, konzervator-savjetnik, članica
  - 5.**MAŠO ČEKIĆ**, novinar i publicista, član
  - 6.**DRAŽEN JOVANOVIĆ**, prof.istorije, član
  - 7.**BORIS LANCEROTI**, član
  - 8.**VILMA KOVAČEVIĆ**, arheološkinja, član
  - 9.**BORIS PEAN**, Savjetnik za društvene djelatnosti, član.
3. Radna grupa ima obavezu da u roku od pet mjeseci od dana imenovanja izradi radnu verziju nacrta Opštinskog programa razvoja kulture i dostavi ga Predsjedniku Opštine.
4. Radom radne grupe rukovodi koordinatorka.
5. Administrativno - tehničke poslove za potrebe Radne grupe vršiće Sekretarijat za upravu i društvene djelatnosti.
6. Članovi Radne grupe imaju pravo na naknadu koja će se utvrditi posebnim Rješenjem a u skladu sa članom 5 Odluke o pristupanju izradi Opštinskog programa razvoja kulture.

7. Radna grupa će donijeti Poslovnik o radu, kojim će se bliže definisati način rada.
8. Ovo Rješenje stupa na snagu danom donošenja a objaviće se na web site-u opštine Tivat.

Broj: 0401-002-96/1
Tivat, 24.06 2015. Godine

Predsjednik,
Ivan Novosel

- Dostavljeno:
- Članovima Radne grupe
  - Sekretarijatu za upravu i društvene djelatnosti
  - Sekret.za zaj.poslove i inform.sisteme (web site)
  - a/a